

Софийски университет „Свети Климент Охридски“

Европейският съюз

*съвременно развитие
и бъдещи перспективи*

Сборник от доклади,
представени на студентска
научна конференция на випуск
„Кирил и Методий“, специалност
„Европеистика“, Софийски университет
„Свети Климент Охридски“ - 23 май 2012 г.

Публикацията и конференцията са осъществени с финансовата
подкрепа на Visa Европа - европейската платежна система.

Европейският съюз - съвременно развитие и бъдещи перспективи

*Сборник от доклади, представени на студентска
научна конференция на випуск „Кирил и Методий,
специалност „Европеистика“, Софийски университет
„Свети Климент Охридски“ - 23 май 2012 г.*

София, 2012 г.

Публикацията и конференцията са осъществени с финансовата подкрепа на Visa България.

Мненията, отразени в публикацията са авторски.

ISBN 978-954-8702-27-0
София, 2012 г.

Научен редактор на публикацията:
доц. г-р Ингрид Шикова

Подготовка и печат:
Рекламно-издателска къща „Минерва“

Разпространява се безплатно.

Съдържание

Програма на конференцията	4
Европейският съюз - съвременно развитие и бъдещи перспективи, <i>доц. д-р Ингрид Шикова</i>	6
Правоприлагане и управление - единният пазар в условия на икономическа и финансова криза, <i>Гергана Манева, докторант, катедра Европейистика, СУ „Св. Климент Охридски“</i>	13
Какви тенденции и проблеми разкри финансовата криза в европейските страни, <i>Росица Маринова</i>	21
P.I.G.S. в Европейския съюз - напредък или упадък през 2012 г.? <i>Кристина Димитрова, Милва Михайлова, Лилия Вачкова</i>	26
Свободното движение на работници в рамките на единния пазар - ползи и пречки, <i>Евридика Терзиева</i>	35
Младежката безработица в Европейския съюз, <i>Александра Ходжева</i>	43
Младежката безработица в България, <i>Гергана Тошева</i>	51
Проблемът младежка безработица и поведенческите промени сред младите европейци, <i>Владислав Василев</i>	57
Бъдещето на електронните плащания в рамките на ЕС, <i>Петя-Гергана Гочева</i>	66
Политически предизвикателства пред присъединяването на Западните Балкани към ЕС, <i>Каролина Владимирова</i>	74
Промени в ЕС вследствие присъединяването на Република Хърватия, <i>Теодора Янкова</i>	81
Има ли място за Турция в ЕС?, <i>Надя Табакова</i>	87
Турция и ЕС - част ли е страната от бъдещето? на обединена Европа, <i>Симеон Досев</i>	92
Съществува ли етническа толерантност в мултиетническа Европа?, <i>Стефани Босева</i>	101
Съединени европейски щати - оптимистично пожелание, реалистично очакване или възможност, от която се страхуваме, <i>Симона Донкова</i>	108
Бъдещето на Европа - федерация или междуправителствена структура?, <i>Вяра Кавалджиева</i>	113

СТУДЕНТСКА НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЯ „Европейският съюз - съвременно развитие и бъдещи перспективи“

Специалност „Европеистика“
Випуск „Кирил и Методий“
Софийски университет „Св. Климент Охридски“

23 май 2012 г, София
Огледална конферентна зала
Софийски университет „Св. Климент Охридски“

ПРОГРАМА

- 9.00 - 09.30 Официално откриване на конференцията „Европейският съюз съвременно развитие и бъдещи перспективи“-
доц. г-р Ингрид Шикова
- 09.30 - 09.45 Приветствие от г-жа Моника Панайотова - Председател
на комисията по европейските въпроси и контрол на
структурните фондове на Народното събрание
- 09.45 - 10.00 Приветствие от г-жа Красимира Райчева - мениджър на Visa
Европа за България и представяне на бъдещето на елек-
тронните разплащания в Европа и ролята на Visa Европа
- 10.00 - 10.30 **Първи панел: Европейският съюз и финансовата криза**

Модератор: Есен Алиева - докторант в катедра „Евро-
пеистика“
Участници: Росица Маринова - Какви тенденции и пробле-
ми разкри финансовата криза в европейските страни?
Кристина Димитрова - P.I.G.S. в Европейския съюз -
напредък или упадък?
Дискусия
- 10.30 - 11.00 *Кафе пауза*

11.00 - 12.00 **Втори панел: Предизвикателствата пред Европейския съюз - растеж и заетост чрез единния пазар**

Модератор: Гергана Манева - докторант в катедра "Европеистика"

Участници: Евридика Терзиева - Свободното движение на работници в рамките на единния пазар - ползи и пречки
Александра Ходжева - Младежката безработица в ЕС
Гергана Тошева - Младежката безработица в България
Владислав Василев - Проблемът младежка безработица и поведенческите промени сред младите европейци, породени от нея

Петя Гергана Гочева - Бъдещето на електронните разплащания в рамките на ЕС

Теодора Янкова - Промени в ЕС вследствие присъединяването на Република Хърватия

Дискусия

12.00 - 12.30 *Кафе пауза*

12.30 - 13.30 **Трети панел: Какво бъдеще за Европейския съюз?**

Модератор: доц. д-р Ингрид Шикова

Участници: Каролина Владимирова - Политически предизвикателства пред присъединяването на Западните Балкани

Стефани Босева - Съществува ли етническа толерантност в мултиетническа Европа?

Надя Табакова - Има ли място за Турция в ЕС?

Симеон Досев - Турция и ЕС - част ли е страната от бъдещето на Обединена Европа?

Симона Донкова - Съединени европейски щати - оптимистично пожелание, реалистично очакване или възможност, от която се страхуваме?

Вяра Кавалджиева - Бъдещето на Европа - федерация или междуправителствена структура?

Дискусия

13.30 - 14.30 **Заклучителна дискусия и закриване на конференцията**

Европейският съюз - съвременно развитие и бъдещи перспективи

Доц. д-р Ингрид Шикова

Какво се случва с Европейския съюз - криза или кризи, разпадане или нов етап на по-близка интеграция? Какво се случва в Европейския съюз - ускоряване на процеса на вземане на решения или междуправителствени договорености между големи държави, постепенно прерастване на Европейската комисия в европейско правителство или превръщането ѝ в бюрократичен секретариат, създаването на многобройни документи, които не се прилагат или осъзнаване от държавите членки на необходимостта от общи действия? Как да се съчетае финансовата строгост и ограничаването на разходите с икономически растеж и създаване на работни места? Повече интеграция или ограничаване на намесата в икономическото управление? Към тези въпроси е възможно да бъдат добавени още толкова, и то не по-маловажни от изброените. А отговорите неизменно изискват не само задълбочен анализ и изследване на причините за сегашното кризисно състояние на Европейския съюз, но и поглед в бъдещето на европейския проект и неговите конкретни измерения. А там въпросите не са по-малко - може ли да се постигне растеж и заетост чрез по-нататъшно развитие на единния пазар, да продължи ли разширяването на Европейския съюз и с кои страни, да се стреми ли европейският проект към федерация или да има чисто междуправителствен характер?

Както става ясно, проблемите са много, еднозначни отговори няма. Това обаче не означава, че не трябва да ги търсим - напротив, колкото повече трудности възникват, толкова повече е необходима дискусия и участие в нея на цялото общество.

Нека да споменем някои от причините за кризисното състояние на Европейския съюз - една от тях е недостатъчната способност на Европа да се променя бързо и да реагира адекватно на новите реалности, а това е свързано с понижена конкурентоспособност на световните пазари. Ако към това добавим демографския проблем - застаряващото население и осигуряването на пенсиите, иновационния проблем - сравнително бавното въвеждане в производството на новите открития, бюрократичния проблем - наличието на сериозна административна тежест за европейските компании, то картината на днешния Европейски съюз придобива реални очертания. Но те не биха били пълни, ако не споменем хетерогенността

на днешния Европейски съюз с 27, а скоро 28 държави членки в политически, икономически и социален аспект. Колкото по-големи са различията между държавите-членки, толкова по-трудно, дори невъзможно става осъществяването на интеграционните политики по един и същи начин във всички страни. Споделянето на суверенитета на държавите-членки и институциите на Европейския съюз води до усложненост и дори до обърканост. Често не става ясно кой точно взема решенията, а когато те се бавят, никой не поема отговорността за това. Сложното и трудно за прилагане законодателство, което е резултат на много компромиси между държавите-членки, и сложните процедури на вземането на решения водят често до прекалено дълъг и неефективен законотворчески процес. Това прави Европейския съюз неясен и неразбираем за своите граждани. Все повече се разпространява виждането, че Европейският съюз и процесът на вземане на решения в него са извън обществен контрол. Проблемът е, че в някои страни тази дезориентация и невъзможност за въздействие се превръща в открита враждебност към Европейския съюз.

Къде да търсим отговорите и възможните решения? Наг тях разсъждават политици, еврократи, банкери, мозъчни тръстове, академични среди, всички, които виждат в Европейския съюз осъзната необходимост за общото европейско бъдеще.

Ето и някои от размислите, породени от търсенето на отговори и решения. Европейският съюз е като големия колеjder, експертите го наричат конструкция *sui generis*, в името на което се забранява споменаването на финалния резултат. За момента той е един голям експеримент, или ако си позволя да перифразирам Уилям Съроян „нещо като международна организация, нещо като федерация, изобщо като нищо на света“. Да, наистина той е създаден по този начин от бащите основатели, но с ясна визия, че един прекрасен ден ще се стигне до политически съюз, тоест до федерация. За Жан Моне или за Спинели окончателният покрив на европейския дом е федерацията - Държава на държавите. В една своя реч пред европейския парламент големият Вацлав Хавел каза „Европа е отечество на нашите отечества“. Готови ли сме обаче за това? Отговорът на кризите, които сполетяха Европейския съюз, като че ли все повече се търси в „повече интеграция“. Но бих искала да подчертая, че според моите дългогодишни наблюдения на развитието на европейската интеграция, Европейският съюз е успешен само когато има ясна цел и конкретен проект - както когато се гради дом има нужда от архитект, който да даде цялостната визия и да вложи необходимото творчество и въображение и от инженер, който да подготви точен план за осъществяване на строежа. Така бяха създадени митническият съюз, вътрешният пазар, икономическият и паричен съюз. Това е подходът, който утвърди Жак Делор, подход, при който има ясна визия, цел, етапи и график. Това е нещо много важно, което в момента не съществува. Кой е големият проект на Европейския съюз в момента - едва ли може да се твърди, че това е стратегията „Ев-

ропа 2020“, или който и да е от многобройните документи на Европейския съюз, създадени през последните години.

В момента сякаш никой не е в състояние да формулира общата цел и визията за бъдещето. Европейската комисия се движи в руслото на ежедневието с нови и нови инициативи. Те понякога не отговарят на нуждите, но ако страните-членки не прилагат решенията, няма никакво значение какво се предлага от Европейската комисия. Лисобнският договор въведе добре известните промени в институциите, но на практика вместо да се улесни вземането на решения, процесът стана още по-сложен. Все по-честото прибегване към междуправителствения подход създава объркване и процедурна неяснота. И тук не става въпрос само за излизане от кризата в еврозоната - това е по-скоро краткосрочна цел, става дума за набелязване на общата европейска цел, на общия европейски проект.

Отговорът на този въпрос, обаче, се сблъсква с твърде различните визии на лидерите на държавите членки за бъдещето на Европейския съюз. Мнението на германския канцлер Ангела Меркел, изразено на икономическия форум в Давос през 2012 г., е за напълно осъществяване на икономическия и паричен съюз и построяване стъпка по стъпка на политически съюз, което означава повече Европа. При това тя не скрива, че в Европа има много противоречия по важни въпроси. Британският министър-председател Дейвид Камерън предлага фундаменталната реформа на Европейския съюз да се изразява във връщане на правомощията към държавите-членки, а не прехвърлянето им все повече към европейското равнище. Между тези диаметрално противоположни мнения могат да се открият различни варианти, които още повече усложняват картината. Всичко това показва, че Европа на различни скорости няма да бъде избегната. Но това не би трябвало да се възприема като непоправима беда. От една страна е ясно, че и понастоящем различните скорости се изразяват не само във вижданията на лидерите, а и конкретно в това, че част от държавите членки са в еврозоната, че не всички държави са в шенгенското пространство, има страни с т.нар. *opting out*, тоест неучастие в определени политики. А и самият факт, че Договорите предвиждат осъществяването на „засилено сътрудничество“, ако определен брой държави желаят да задълбочат и развият интеграцията в определена сфера, доказва, че различните скорости не само са възможни, но и допустими. Над тези въпроси си струва да се разсъждава задълбочено и прагматично.

И все пак какви са възможните сценарии? Алтернативите са: реален икономически съюз и по-нататъшна интеграция или регресия към зона за свободна търговия и ренационализация на Европа, тоест изчезване на Европейския съюз.

Сценарий пълен назад или мрачният сценарий: надеждата, че стабилността може да бъде постигната с технократски правила, регламенти и санкциониращи механизми в еврозоната се оказва напразна. Полити-

ките за борба с кризата не водят до резултат - желаната бюджетна дисциплина се оказва непоносима за едни, а по-нататъшната солидарност се оценява като неоправдана и нежелана от други. Това предизвиква всеобщо недоволство, вследствие на което се създават благоприятни условия за процъфтяване на влиятелни националистични и екстремистки партии. Все повече се отива към господство на междуправителствения метод за вземане на решения, обезличаване на Комисията в обикновен секретариат и напрежение между малки и големи държави, между северни и южни страни. Френско-немската двойка не е способна да въведе хармония в хаотичния съюз. Това довежда до разпадане на еврозоната в различни възможни варианти - излизане на слабите страни и девалвация на техните валути или излизане на Германия и няколко други държави. Нарастване на бедността, рецесия в Германия, нарастване на протекционизма и нарушаване на единния пазар, взаимни обвинения и търсене на отговорност - с една дума, пълна политическа катастрофа на европейския проект. „Пропадането на еврото, а оттам на единния пазар и на Европейския съюз би било най-голямото пан-европейско бедствие от 1945“ - твърди Йожка Фишер.

Сценарий хаотично плаване: запазват се вътрешният пазар и паричният съюз с цената на още трудности и напрежения, икономическият съюз се ограничава само до по-стриктна бюджетна дисциплина. Данъчната хармонизация среща съпротива от редица страни. Редица държави членки са осъдени на дълъг период на строгост, ролята на Комисията продължава да отслабва за сметка на междуправителствения подход и се използва главно в наказателната ѝ функция. Важните решения все повече се вземат на междуправителствено равнище с много противоречия и трудности, с лични договорености, с явни или задкулисни игри между правителствените ръководители. Държавите не могат да преодолеят конфликтите на своите интереси, от което прилича процес на ренационализация на някои от политиките. Гражданите все повече се отчуждават от Европейския съюз и не го подкрепят. Осъществяването на този сценарий може да доведе Европейския съюз до една незначителна междуправителствена организация на европейски държави.

Сценарий пълен напред: досегашното развитие на ЕС показва, че често кризите са довеждали до напредък, който в нормални условия се осъществява трудно. Още преди създаването на еврозоната, икономисти и банкери бяха единодушни, че еврото няма да издържи без обща бюджетна политика. Поради отказа на страните да решат този въпрос, изискващ конституционализация на еврозоната, се стигна на практика до Пакта за стабилност и растеж, чиито правила не се спазваха дори от държавата, която го предложи. И въпреки предупрежденията на икономистите, еврозоната се оказа обезоръжена срещу финансовата криза. Настояванията на Жак Делор за уравнивяване на двата стълба - паричен и икономи-

чески на еврозоната, не бяха чути или се приемаха хладно. Европейският съюз изгуби много време в колебания, дребни сметки, отлагане, липса на визия. И ако всичко това не беше толкова съществено в период на икономически растеж и висока конюнктура, то по време на криза се оказва пагубно. Основните послания трябва да са в посока на връщане на стабилността, слагане на край на протакането на структурните промени и ускоряване на реформите, които са необходими за създаване на растеж. Тези послания могат да бъдат накратко формулирани в три основни точки:

Първо послание: Необходимо е да бъде постигната строга бюджетна консолидация. Основен фокус трябва да бъде поставен на макроикономическата стабилност.

Второ послание: Необходимо е да се ускорят структурните реформи и да бъде постигната по-висока заетост. Трябва да се помогне на хората да се върнат на работа, спешно да се реформира пенсионната система, а осигуровките за безработица да бъдат такива, че да не унищожават инициативата и желанието за работа.

Трето послание: Трябва да се ускорят реформите, които създават растеж. Те ще помогнат за финансовата консолидация и ще подкрепят реформите на трудовия пазар. Това означава да се подкрепи бизнеса, главно малките и средни предприятия, да се инвестира в индустриите на растежа на бъдещето - зелена енергия, иновативно нови предприятия, новаторски производства, инфраструктурата на информационните технологии.

Не трябва да се забравя и по-пълноценното използване на потенциала на единния пазар чрез премахването на все още съществуващите препятствия в него и превръщането му в двигател на растежа. В тази връзка отварянето на пазара на труда от всички държави-членки за гражданите от България и Румъния е наложително. Освен на национално ниво, тези послания би трябвало да намерят отражение и в следващата финансова рамка на равнище ЕС.

Важно е да се подчертае, че тези основни послания са взаимно свързани - ЕС има нужда както от фискална консолидация, така и от структурни реформи, за да бъдат създадени предпоставки за устойчив икономически растеж и нови работни места. Осъществяването на тези мерки трябва да става ръка за ръка. Това предполага всички държави-членки да коригират, да регулират, да приспособят своите разходи, като едновременно с това запазят разходите, които са необходими за осигуряване на растежа, предимно образование, изследвания, иновации. Уроците от икономическата криза показват, че е много важно управлението на процесите да се извършва преди да бъдат взети решенията. Досега се налагаше интервенцията предимно за коригиране на възникнала неблагоприятна ситуация. С новия механизъм за икономическо управление стремежът е да се предотвратява възникването на такива ситуации. Идеята е да се подготвят предварително и съвместно отговори на потенциалните проблеми, да се тър-

сят общи решения, отчитайки различията на държавите-членки и коригирайки възможни неблагоприятни действия. До сега като че ли преди всичко на ниво ЕС се коментираха вече взети решения от държавите-членки. С въвеждането на новото икономическо управление се създава възможност за предварителна ползотворна дискусия между европейските институции и държавите - членки, преди те да са взели решения относно националните бюджети.

Не трябва да има страхове за това, че едва ли не се отнема суверенитетът на държавите-членки в една от най-чувствителните области, а именно определянето на бюджета. Всъщност и при новото икономическо управление, крайното решение се взема от националните парламенти. Но събитията по време на икономическата криза показаха, че взаимозависимостта между държавите от ЕС, особено между тези от еврозоната, е голяма и че решенията, вземани на национално ниво в една страна, могат да окажат влияние и върху други държави-членки. Това, за което говореше Жак Делор още преди създаването на еврозоната, е за необходимостта от икономическо управление и координация. Сега предварителното координиране на икономическата политика, включително и на бюджетната, стана неоспорима необходимост. Така че националните парламенти ще продължат да играят своята главна роля в процеса на приемане на бюджета, но в ситуация, в която ще имат много повече информация за това какво правят другите държави от ЕС, какъв колективен отговор може да бъде даден във връзка с очаквани проблеми, приспособявайки този отговор към различията в отделните страни. Подходът към новото икономическо управление трябва да съчетава умело отчитането на развитието на икономиката на ЕС като цяло, различните модели на растеж, които следват държавите-членки и тяхната конкурентоспособност, както и специфичните икономически фактори за устойчив растеж във всяка отделна държава от ЕС - включително производителност на труда, равнище на заетост, структура на трудовия пазар, равнище на потребление, бизнес профил, състояние на текущата сметка, инвестиции в образование и обучение и т.н. В тази връзка е изключително важно социалните партньори да участват в процеса на икономическо управление, да изразят своето мнение, да играят активна роля. Заетостта би трябвало да бъде в центъра на икономическото управление и на осъществяването на стратегията „Европа 2020“. На 21 февруари 2012 г. Едмунд Щойбер представи на Европейската комисия доклада „Европа може да направи повече“ („Europe can do more“) върху изпълнението на програмата за намаляване на административната тежест и добрите практики на държавите членки. Резултатите от това изследване показват, че има широко поле за подобряване прилагането на законодателството на ЕС. Почти една трета от административните тежести за бизнеса, произтичащи от прилагането на законодателството на ЕС, произтичат от неефикасното прилагане на европейските изисквания на национално равнище. Премахването на това ненужно бремене при

прилагането на законодателството на ЕС е жизнено важно, особено в съвременните условия на криза, за подобряване на условията за бизнеса и би допринесло за повишаване на растежа и за повишаване на конкурентоспособността, особено на малките и средните предприятия.

Едва ли е възможно в този кратък текст да бъдат изчерпани всички проблеми - посочените са само една незначителна част от тревожните явления в Европейския съюз и възможностите за тяхното преодоляване. Ясно е, че въпросите, които стоят в дневния ред на Европейския съюз са многобройни, остри и нетърпящи отлагане - кризата, младежката безработица, надигащия се национализъм и етническата (не)толерантност, (не)възможността за разширяване с нови държави, бъдещето на европейската конструкция. На тези въпроси студентите от специалност „Европеистика“ на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ дават своите отговори, изразяват своето мнение. И колкото и да се различават тези мнения, колкото наивно и неопитно да звучат някои от тях, важно е, че има дискусия, че младите хора болят за Европа, че искат да я виждат като своя обща и просперираща родина, че имат стремежа да се превърнат в добри и компетентни професионалисти. Времето на конференцията не стигна, за да бъде обсъдено всичко, което студентите от втори курс - випуск „Кирил и Методий“ на специалност „Европеистика“ искаха да кажат. Това само дава добър повод традицията на ежегодните студентски конференции в катедра „Европеистика“ да продължи.

Правоприлагане и управление - единният пазар на ЕС в условия на икономическа и финансова криза

Гергана Манева

Европейският съюз съществува, за да носи добавена стойност на своите над 500 милиона граждани¹. Съюзът разработва и прилага политики от интерес за реализиране на общи цели на своите държави-членки².

Световната икономическа и финансова криза има своя ефект и върху осъществяването от ЕС политики, като подчерта структурни слабости в техния дизайн и прилагане³ и наложи преосмисляне на техните цели и идентифициране на ключови области, в които да бъдат концентрирани наличните ресурси.

В началото на второто десетилетие на XXI-и век Европа⁴ избра⁵ за свои дългосрочни приоритети постигането на интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж и начерта нова рамка за своето икономическо управление, която да даде отговор на краткосрочните нужди от стабилност и да създаде условия за възстановяване на растежа чрез реформиране и изработване на мерки за посрещане на изострящите се дългосрочни предизвикателства на глобализацията, недостига на ресурси и застаряването на населението.

Европейските лидери се обединиха около разбирането, че устойчивото преодоляване на кризата и нейните последици може да бъде постигнато само в резултат на успешното прилагане на „двоен подход“ - съчетаване на инструменти за оздравяване и гарантиране на финансова стабилност с мерки за възстановяване на доверието и стимулиране на инвестициите⁶ и определена⁷ като основен приоритет за

¹ Commission Staff Working Paper, The Added Value of the EU Budget, SEC(2011) 867 final, Brussels, 29.6.2011.

² Вж. чл. чл. 1 и 3, пара. 6 от Договора за Европейския съюз, <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2010:083:SOM:BG:HTML>.

³ Оли Рен, Реч 12/330, Брюксел, 5 май 2012 г.

⁴ В текста терминът „Европа“ се използва като синоним на „Европейски съюз“.

⁵ Съобщение на Комисията, Европа 2020: Стратегия за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж, COM(2010) 2020 окончателен.

⁶ Заключение на Европейския съвет, Брюксел, 17 юни 2010 г.; Заключение на Европейския съвет, Брюксел, 1-2 март 2012 г.

⁷ Изявление на членовете на Европейския съвет, 30 януари 2012 г.

ЕС за 2012 г. насърчаването на растежа чрез стимулиране на заетостта, завършване на изграждането на единния пазар и стимулиране на финансирането на икономиката. На преген план беше изведена необходимостта както от засилена координация на икономическата политика, така и от преодоляване на слабости в правоприлагането и премахване на все още съществуващите препятствия пред пълното изграждане и функциониране на единния пазар и укрепване на неговото управление⁸ като ключови области с най-голям потенциал да генерират растеж⁹.

I. Подобряване на правоприлагането

Единният пазар е и продължава да бъде едно от най-значимите постижения на ЕС и негов основен двигател за икономически растеж¹⁰. Съществуването на интегриран и силен единен пазар е не само гаранция за общото макроикономическо представяне на Съюза, но и ключов фактор за пълноценното и адекватно функциониране на други ключови за Съюза политики, в това число икономическия и паричен съюз и политиката за разширяване¹¹.

В навечерието на двадесетата годишнина от създаването на това, което днес наричаме „единен пазар“, Европейската комисия припомня¹² някои от неговите най-видими ползи и предимства - повече и по-добри възможности за мобилност при обучение¹³ и работа в друга държава от ЕС, както и по-добра трудова и социална защита за работниците и членовете на техните семейства; създадени над 2,70 милиона нови работни места в рамките на ЕС; БВП по-висок с 2,2% в сравнение с възможните нива без единен пазар¹⁴; по-голям и конкурентен пазар с много по-широка гама от продукти и услуги с по-високо качество и безопасност¹⁵ и по-ниски цени¹⁶; по-добра защита на потребителите и като резултат повишено доверие в пазара и по-високи нива на потребление; премахване на физическите и административните ба-

⁸ Заключение на Европейския съвет, Брюксел, 1-2 март 2012 г.

⁹ José Manuel Durão Barroso, Състоянието на Съюза, 2010 г., Страсбург, 7 септември 2010 г.

¹⁰ Съобщение на Комисията до Европейския парламент, до Съвета, до Икономическия и социален комитет и до Комитета на регионите, Акт за единния пазар – Дванадесет деста за насърчаване на растежа и укрепване на доверието, COM/ 2011/0206 окончателен, Брюксел, 13.04.2011 г.

¹¹ Марио Монти, Доклад до Председателя на Европейската комисия *Нова стратегия за единния пазар*, 9 май 2010 г.

¹² http://ec.europa.eu/internal_market/index_en/htm.

¹³ Например в рамките на Програма Еразъм.

¹⁴ Данните са за нивата от 2006 г.

¹⁵ Например с повишените изисквания относно етикетирването на продуктите, особено храни и лекарства.

¹⁶ Например цените на телефонните разговори за национални и международни обаждания са намалели средно с 40% между 2000 г. и 2006 г.

риери пред транс-граничната търговия¹⁷; значително по-ниски разходи и намалено време за стартиране на нов бизнес¹⁸; по-евтино и бързо разрешаване на търговски спорове¹⁹.

Погледнат през очите на гражданите на ЕС обаче, единният пазар далеч не е единен. Свободното движение на хора, стоки, услуги и капитали е минирано от съществуващите слабости в прилагането на политиката. Идеята за равни условия и възможности за всички - в това число граждани, потребители, малки и средни предприятия, се конкурира с често твърде осезаемите разлики в жизнения стандарт в отделните държави-членки, както и с усещането за тежка бюрокрация и трудности²⁰ като резултат от реалните административни пречки, съществуващи в ущърб предимно на най-слабите и уязвими групи²¹. В резултат на кризата още по-ясно изпъкнаха неравенствата между „печеливши“ и „губещи“ и разминаването между икономическия и социален компонент на интеграцията на пазарите²².

Разминаването в очакванията и реалността в единния пазар може да бъде отгадено на **три основни групи** взаимно свързани **пропуски**:

- 1) **неадекватна законодателна рамка** на равнище ЕС;
- 2) липсващо или **изоставащо прилагане и изпълнение**;
- 3) съществуване на **административни пречки** и неадекватна **информированост**.

Във всяка една от тези области Европейската комисия предложи **конкретни стъпки** за изграждане на липсващите звена и преодоляване на съществуващите слабости:

- 1) предлагане на нови **законодателни инициативи**:

В редица сектори на икономиката единният пазар реално не съществува поради липса на адекватно кореспондиращо законодател-

¹⁷ Това е особено предимство най-вече за малките и средни предприятия, за които разходите за справяне с бюрократичните изисквания за трансграничен внос или износ са често пъти непосилни.

¹⁸ Средните разходи за учредяване на ново дружество в предишния ЕС-15 са намалели от 813 евро през 2002 г. на 554 през 2007 г., а необходимото време – от 24 дни през 2002 г. на 12 дни през 2007 г.

¹⁹ Чрез отваряне на достъпа до алтернативни механизми като арбитражи, центрове за медиация и омбудсмани не само в собствената държава, но и в останалите държави-членки на ЕС.

²⁰ Commission Staff Working Paper, *The Single Market through the lens of the people: A snapshot of citizens' and businesses' 20 main concerns*, Brussels, 16.8.2011.

²¹ Special EUROBAROMETER 363: "Internal Market: Awareness, Perceptions and Impacts", September 2011.

²² Марио Монти, Доклад до Председателя на Европейската комисия *Нова стратегия за единния пазар*, 9 май 2010 г.

ство на равнище ЕС²³. В редица други области единният пазар все още не е демонстрирал своя пълен потенциал и ползи поради изостаналост на съществуващата регулаторна рамка спрямо динамиката на пазара и очакванията на икономическите оператори, потребителите и гражданите на ЕС. Не по-малко важна е и необходимостта от отчитане на съотношението между целта за по-пълна интеграция на пазарите с новите цели за устойчивост на икономическото развитие в дългосрочен план²⁴.

В отговор Европейската комисия идентифицира²⁵ 12 ключови области с най-голям потенциал за насърчаване на устойчивия растеж, социалния напредък и конкурентоспособността и се ангажира с предлагането на законодателни инициативи за приемане на ново законодателство и за усъвършенстване на действащата нормативната рамка. Акцент се поставя върху по-доброто функциониране на единния пазар в областта на свободно движение на хора²⁶, услуги²⁷ и капитали²⁸, както и върху цялостно подобряване на бизнес средата²⁹. Усилия са направени и по посока повишаване на адекватността на съществуващата рамка за регулиране и прилагане на политиката за единния пазар със сравнително новите, но все по-нарастващи по важност цели на ЕС, като опазването на околната среда, борбата с измененията в климата и преодоляването на недостига на ресурси³⁰.

2) *гарантиране на правоприлагането:*

Съществуването на регулация само по себе си не е достатъчно за постигане на целите на политиката за единния пазар. Пълноценното функциониране на единния пазар предполага не само упражняването на права, но и реализирането на отговорности.

Липсата на навременно, пълно и точно прилагане или нееднаквото или забавено прилагане на съгласуваната от държавите-членки на ЕС

²³ Цифрови технологии, електронна търговия.

²⁴ Марио Монти, Доклад до Председателя на Европейската комисия *Нова стратегия за единния пазар*, 9 май 2010 г.

²⁵ Съобщение на Комисията до Европейския парламент, до Съвета, до Икономическия и социален комитет и до Комитета на регионите, Акт за единния пазар – Дванадесет лоста за насърчаване на растежа и укрепване на доверието, COM/ 2011/0206 окончателен, Брюксел, 13.04.2011 г.

²⁶ Актуализиране на законодателството за признаване на професионалните квалификации; подобряване на защитата при командироване на работници и упражняване на социални права.

²⁷ Определяне на общ стандарт за услугите на равнище ЕС.

²⁸ Премахване на пречките пред инвестиционната дейност на фондовете с рисков капитал.

²⁹ Опростяване на директивите относно счетоводните стандарти; модернизиране на правната рамка на обществените поръчки; допълнителни гаранции за защита на правата върху интелектуална собственост.

³⁰ Законодателни инициативи в областта на енергийните инфраструктури.

нормативна рамка компрометираща равнопоставеността в условията и възможностите и предпоставя фрагментация на ползите и предимствата. Усещането за несигурност от своя страна подтиква желанието за нови активности. Необходими са конкретни стъпки за практическото прилагане на общите правила и затова към настоящия момент фокусът на инициативите на Комисията е насочен върху дейностите по гарантиране на прилагането и изпълнението³¹.

Политиката за единния пазар е споделена отговорност на ЕС и държавите-членки³². Един от основните правни инструменти за реализиране на нейните цели са приеманите от ЕС директиви³³ за хармонизиране на определени области на икономическа активност. Постигането на резултатите, заложили в текстовете на тези директиви, предполага изпълнението от страна на държавите-членки на **две групи задачи**:

- а) **транспониране** на директивите в националните им правни системи;
- б) осигуряване на **ефективно прилагане** на приетите правила на национално ниво.

Европейската комисия разполага с механизми за предприемане на коригиращи и превантивни мерки, за да гарантира прилагането на правото на ЕС.

а) **коригиращи мерки**

Гаранция за правоприлагането е установената в чл. 258 - 260 от Договора за функциониране на ЕС процедура за нарушения.

Съществуването на тази нормативно установена възможност е сериозна, но недостатъчна гаранция за ефективността и ефикасността на процеса. Европейската комисия следи и отчита³⁴ тенденцията в броя на откритите процедури за нарушения като индикатор за степента на правоприлагане, но липсата на открита процедура за нарушение не винаги означава липса на нарушение³⁵. Установяването на нарушение е свързано с преценката на съответствието³⁶ на приетите от държавите-членки национални прилагачи норми с разпоредбите на директивите на ЕС. В рамките на тази преценка възникват трудности както поради липсата на приета от ЕС система за установяване

³¹ http://ec.europa.eu/internal_market/score/docs/score23_en.pdf; Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, Better Governance for the Single Market, COM(2012) 259/2.

³² Чл. 4, пара. 2 от ДФЕС, <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2010:083:SOM:BG:HTML>.

³³ http://ec.europa.eu/internal_market/score/relateddocs/index_en.htm.

³⁴ http://ec.europa.eu/internal_market/score/index_en.htm.

³⁵ Възможно е да съществува нарушение, което не е установено, или е установено, но не е процедурирано.

³⁶ По-специално изискванията за пълнота, правилност и приложимост.

на еквивалентност между актовете на ЕС, в частност директивите, и националните мерки по прилагането им³⁷, така и поради необходимостта от наличие на високо ниво на експертиза в съответната област на политиката за извършването на анализ и оценка на търсеното съответствие³⁸. Допълнителна трудност възниква и от необходимостта преценката на съответствието да се извършва през целия „жизнен цикъл“ на прилагания законодателен акт³⁹. В допълнение, въпреки оптимизирането на процедурата за нарушения⁴⁰, процесът по транспониране продължава да бъде дълъг⁴¹ и често решенията на Съда на ЕС не се изпълняват от държавите-членки⁴².

б) **превантивни мерки**

Европейската комисия прилага и система от взаимно свързани и взаимно подсилващи се дейности с препоръчителен характер, чиято цел е да улеснят и подпомогнат държавите-членки в процеса на правоприлагане и така да дават допълнителни гаранции за неговата ефективност.

Дейностите по транспониране са обект на специално внимание. Механизмът за наблюдение и периодично отчитане⁴³ на броя на процедурите за нарушения и нивата на транспониране има както статистически, така и дисциплиниращ и мобилизиращ ефект. Про-активният подход на Комисията намира отражение и в разгърнатата система от допълващи се мерки⁴⁴.

Сравнително нов, но важен момент е въвеждането на изискване към държавите-членки за предоставяне на таблици за съответствие, с които се посочват националните законови разпоредби, с които се

³⁷ Нещо повече, въвеждането на разпоредбите на директивите в националните правни системи на държавите-членки на ЕС може да се извърши с комбинация от няколко прилагащи инструмента, което допълнително затруднява съпоставката.

³⁸ Често формулирането на национални въвеждащи разпоредби може да е резултат от интерпретация и ре-формулиране на разпоредбите на съответната директива.

³⁹ В тази си дейност Комисията често е зависима от данните, предоставяни от националната администрация на съответната държава-членка, която не винаги е достатъчно пълна и изчерпателна или е с необходимото качество.

⁴⁰ С измененията в текста на чл. 228 от ДЕО (сегашен чл. 260, пара. 3 от ДФЕС), направени с Договора от Лисабон за изменение на Договора за Европейския съюз и на Договора за създаване на Европейската общност, подписан в Лисабон на 13 декември 2007 г., <http://eur-lex.europa.eu/JO.html.do?uri=OJ:C:2007:306:SOM:BG:HTML>.

⁴¹ http://ec.europa.eu/internal_market/score/docs/score23_en.pdf; Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, Better Governance for the Single Market, COM(2012) 259/2.

⁴² http://ec.europa.eu/internal_market/score/docs/score23_en.pdf.

⁴³ http://ec.europa.eu/internal_market/score/index_en.htm#score.

⁴⁴ Примери за такива мерки са изграждането на експертни мрежи за контакти за транспониране на директиви, създаване и обмен на бази данни с национално законодателство и национална и европейска съдебна практика, хоризонтално обучение на експертни групи, разработване на помощни насоки и указания с цел постигане на общо тълкуване на разпоредбите на транспонираните директиви.

транспонират задълженията, установени от директивите. Значението на този инструмент за гарантиране на правоприлагането нараства както за Комисията⁴⁵, така и за адресатите⁴⁶ на правните норми.

3) **намаляване на административната тежест** на равнище ЕС и на национално равнище⁴⁷

Прилагането на правото на ЕС налага в редица случаи задължения за предоставяне на документи и информация, често непропорционални или ненужни за ефективността при упражняване на права или осъществяване на дейност като резултат от несъобразяване на законодателната рамка на равнище ЕС с потребностите на адресатите на правните норми или от неефикасно транспониране⁴⁸ или прекомерно регулиране („gold-plating“) на национално ниво. Въпреки отчетения прогрес в тази посока, в условията на криза и ограничен ресурс е допълнително подчертана необходимостта от прогължаване и засилване на усилията - както от компетентните институции на ЕС, така и от властите в държавите-членки⁴⁹ - за намаляване на тежката бюрокрация и премахване, където е възможно, на съществуващите административни изисквания като част от общата стратегия⁵⁰ за опростяване и модернизирание на нормативната среда.

ЕС и държавите-членки следва да насърчават гражданите, потребителите и икономическите оператори да се възползват в по-голяма степен от възможностите, които предлага единният пазар, като усъвършенстват механизмите⁵¹ за търсене и предоставяне на **информация** за техните права и за приложимите в другите държави-членки правила⁵².

⁴⁵ 27-ми годишен доклад на Комисията относно мониторинга върху прилагането на правото на ЕС, SEC(2010) 1143, SEC(2010) 1144 – таблиците за съответствие улесняват сътрудничеството между държавите-членки и Комисията при прегледа на транспонирането, позволяват ранно установяване на възможни проблеми и гарантират, че процесът на транспониране и правилно и пълно извършен.

⁴⁶ 27-ми годишен доклад на Комисията относно мониторинга върху прилагането на правото на ЕС, SEC(2010) 1143, SEC(2010) 1144 – таблиците за съответствие допринасят за юридическата прозрачност и за достъп до правото, като посочват разпоредбите от значение за различни интереси на гражданите и деловите среди.

⁴⁷ Заключение на Европейския съвет, Брюксел, 1-2 март 2012 г.

⁴⁸ Доклад на Групата от независими експерти на високо равнище относно административните тежести, 15.11.2011 г.

⁴⁹ Европейска комисия, Програма за действие за намаляване на административната тежест в ЕС, COM(2007) 23 окончателен.

⁵⁰ http://ec.europa.eu/governance/better_regulation/brochure_en.htm.

⁵¹ Чрез изграждане или промотиране на вече съществуващите мрежи за контакти, предоставяне на информация и съвети или разрешаване на конкретни проблеми.

⁵² European Commission, Understanding Citizens' and Businesses' Concerns with the Single Market: A View from the Assistance Services, May 2011.

II. Укрепване на управлението на единния пазар

Единният пазар зависи не само от солидна регулация, но и от добро управление⁵³. Необходимостта от по-висока ефикасност на предлаганите от Европейската комисия инициативи за подобряване на прилагането в контекста на единния пазар води до включването на тези инициативи в нова цялостна рамка на управление на дейностите по осъществяване на политиката за единния пазар, а именно „Цикъл на управление на единния пазар“⁵⁴, включващ етапите по наблюдение, съставяне, прилагане и изпълнение на правилата относно единния пазар. Новият подход отчита нуждата от интегрираност, взаимна свързаност и взаимно допълване на дейностите за постигане на оптимални резултати⁵⁵. Дейностите, включени във всеки етап, трябва да бъдат съобразени с принципите на интелигентното регулиране⁵⁶, включително по отношение на вида на предлагания законодателен акт⁵⁷.

Практическите усилия на Комисията са подкрепени и с ангажимент на най-високо политическо ниво⁵⁸, за да може единният пазар в Европа да бъдат за своите граждани това, за което са били създадени⁵⁹.

⁵³ European Commission, Making the Single Market work better: boosting Europe's potential for growth, IP/12/187, Brussels, 27/02/2012.; Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, Better Governance for the Single Market, COM(2012) 259/2.

⁵⁴ European Commission, Annual Governance Check-up 2011: Making the Single Market Deliver, http://ec.europa.eu/internal_market/imi-net/docs/sm_governance2011_en.pdf.

⁵⁵ Възприемането на проектно-ориентиран подход предполага и наличието на разбиране на взаимната зависимост и обусловеност на отделните етапи от процеса, по-специално зависимостта между ефективността на прилагането на приетите правила и качеството на планирането и дизайна на всеки законодателен акт.

⁵⁶ Communication from the Commission "Smart Regulation in the European Union", COM(2010) 543 final, 8.10.2010. В този смисъл особено значение придобиват инструментите за по-добро регулиране като предварителни и последващи оценки, широки консултации със заинтересованите страни и др.)

⁵⁷ В подходящи случаи, особено когато не е необходима последваща преценка по приложението на акта от държавите-членки Комисията ще предлага регулиране чрез регламенти вместо директиви - Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, Better Governance for the Single Market, COM(2012) 259/2.

⁵⁸ European Council, Letter from the President Herman Van Rompuy to the Members of the European Council, Brussels, 26 April 2012.

⁵⁹ European Commission, Annual Governance Check-up 2011: Making the Single Market Deliver, http://ec.europa.eu/internal_market/imi-net/docs/sm_governance2011_en.pdf.

Какви тенденции и проблеми разкри финансовата криза в европейските страни?

Росица Маринова

През последните десетилетия финансовите системи преминаха през своеобразна революция. Основните сили, които са двигател на това изменение са: технологичните промени, икономическа дерегулация и процесът на институционална промяна. Тези промени дадоха възможност на финансовите пазари да станат по-обширни, а по-голямото участие в тях позволява рисковете да се разпространят из икономиката⁶⁰. Тези промени намаляват разходите по различни финансови операции и благоприятстват по-лесното навлизане на нови субекти на пазара, което недвусмислено води до ръст в икономиката. Но в период на икономически просперитет, хората не искат да критикуват съответната икономическа система, от която извличат полза, особено щом тя носи благосъстояние и власт. Това съвсем не означава, че системата е перфектна или че има положителни ефекти върху всички участници на пазара. Дори напротив, оказва се, че игнорирането на дадени тенденции води до изграждането на проблеми, които рано или късно излизат на яве. Така се стига до най-тежката финансова криза през последните 80 години.

Началото на кризата е в Съединените американски щати и започва като „дългова“ криза. Последниците от нея бързо дават отражение върху световната икономика. Наблюдават се сривове във финансовите борси по целия свят, рухват големи финансови институции, а правителствата дори и в най-развитите държави са принудени да създадат „спасителни пакети“, с които да избавят финансовите си системи. Финансовата криза струва на света десетки трилиони долари, оставя 30 милиона души без работа и удвоява националния дълг на САЩ.⁶¹ Резултатите от нея са особено тежки в икономически силно развитите държави като САЩ и Европа, а финансовите проблеми на двете се подхранват взаимно. Но възможно ли е било кризата да бъде избегната, имало ли е предупредителни сигнали за нея и какви проблеми раз-

⁶⁰ Has Financial Development made the world riskier? – Raghuram G. Rajan

⁶¹ “Inside job” – a documentary on the crisis

крива тя с появата си? Истината е, че вината не лежи върху една институция или една държава, вината лежи върху индустрията, правителството и хората, тъй като именно те създават и поддържат неустойчиви практики за производство и потребление.⁶²

Кризата не е случайност, тя е причинена от една индустрия, излязла извън контрол. От 1980 г. разрастващият се финансов сектор в САЩ води до увеличаване на честотата и тежестта на финансови кризи. Всяка криза причинява повече щети, докато финансовата индустрия прави все повече и повече пари. Причините за настоящите сътресения са прекомерното поемане на риск, дължащо се на задържащите се ниски лихвени проценти и стремежът на инвеститорите към висока възвръщаемост. Ниските лихвени проценти в САЩ след 2001 г. водят до увеличаване на ипотечните кредити за жилища, но търсенето на жилища е засилено и от занижаването на изискванията на кредиторите, т.е. нараства предоставянето на т.нар. „рискови кредити“ на по-голям брой хора. В резултат много рискови заематели не успяват да обслужват кредитите си, тъй като последващото увеличение на лихвените проценти се оказва непосилно за тях.⁶³

Заради изключително важната роля, която банките имат в настоящата финансова система, когато големите банки са в криза, тогава не само заможните са единствените, които страдат от нея, а на практика всички хора. Заради ефектите от глобализацията, отрицателните ефекти преминават през цялата икономика много бързо и точно това прави кризата глобална - тя не може да се ограничи в рамките на една държава, поради отворения характер на икономическата система. Скоро тази криза, започнала в САЩ, се превръща в световна именно поради настъпилите промени във финансовите системи.

Според Георги Ангелов, икономически анализатор от институт „Отворено общество“, доста проблеми са натрупани в Европа, като например фактът, че правителствата са натрупали бюджетни дефицити и дългове в добрите години за икономиката, а банките не са заделили резерви за лоши случаи и това я прави неподготвена за кризата⁶⁴.

Основни слабости на финансовата система, които се открояха при икономическите сътресения са: непрозрачност на пазара, недостатъчно добра финансова отчетност, слаб банков надзор, липса на обективно проучване на структурата на пазарите. Именно около тези проблеми в края на 2007 г. Европейската комисия и финансовите министри на държавите-членки на Европейския съвет одобриха набор от заключения относно слабостите на системата. Областите, върху които се акцентира, са съответно подобряване на прозрачността на пазара (чрез осигуряване на достъп до информация), подобряване на

⁶² „Възможности и предизвикателства пред националните държави за преодоляване на последствията от финансовата криза“ гл.ас.д-р Камен Петров УНСС- София

⁶³ FIN-FOCUS Бюлетин за финансовите услуги N5

⁶⁴ Източник-Europe.bg

финансовата отчетност и оценяването на финансовите продукти, за да се гарантира, че активите се упражняват правилно, засилване на правилата за надзор в банковия сектор чрез промени в нормативните актове. Бързото прилагане на тази м.нар. Пътна карта на ЕС ще засили устойчивостта на глобалната финансова система в дългосрочен план, но и ще възстанови доверието на инвеститорите и ще подобри функционирането на глобалните финансови пазари.⁶⁵

Но дали взетите мерки са в състояние да поправят стари грешки и проблеми? Според мнението на Георги Ангелов европейските публични финанси и държавните бюджети, а и бюджетът на ЕС в много случаи вместо да са двигател за икономическо развитие, са точно обратното - спирачка. Това се случва, тъй като липсва ясна политика за разширяване на евронизацията в дългосрочен план и се действа по-скоро на принципа на избягване на катастрофи, а не се дава реална възможност за развиване на икономиката. При разширяване на евронизацията, европейската валута би била по-сигурна в световен мащаб, а малките валути биха били по-добре защитени от кризата. Но европейските лидери често не постигат единогласие, което проличава и веднага след началото на кризата, когато европейските държави са по-склонни да вземат мерки на национално ниво. Освено това, европейската икономика не е достатъчно конкурентоспособна. Европа се отличава като единствена по рода си с осигуряване на относително щедри обезщетения за безработните, лесно пенсиониране, и недостатъчно лесно достъпна младежка заетост в някои страни. Работните часове в голяма част от Европа са намалени, а производителността нараства слабо.⁶⁶

Друг проблем е, че с развитието на финансовата индустрия множество лица в икономическата сфера придобиват огромно влияние и власт спрямо политиците, което е нещо непознато на историята досега. Носителят на Нобелова награда за икономика Пол Кругман, коментира 50-милиардните доларови измами на Бърнард Мадоф и отбелязва, че голяма част от сектора на финансовите услуги е сходно корумпиран. Този сектор претендира за все по-нарастващ дял от доходите на страните през последното десетилетие, което прави хората, които управляват индустрията, невероятно богати. Огромните богатства, постигнати от тези, които управляват парите на други хора, имат покваряващ ефект върху нашето общество като цяло. Сега, в условията на криза, личностите, които могат да адресират проблема, са политиците, но поради многогодишната загуба на власт и авторитет, тяхната компетентност не е на достатъчно високо ниво.⁶⁷ Наблюдава се и липса на доверие между различните институции във финансовата система, а това може да провокира само загуба на доверието към системата като цяло.

⁶⁵ FIN-FOCUS Бюлетин за финансовите услуги N5

⁶⁶ www.dnes.bg - Европейците работят малко, това е основен икономически проблем

⁶⁷ Europe.bg- ОТГОВОРЪТ НА ЕВРОПА НА СВЕТОВНАТА ФИНАНСОВА КРИЗА

Но, както се предполага, институциите не са единствените виновни в случая. За да функционира ефективно единният пазар, са нужни потребители, които да търсят на различни пазари най-добрите цени и услуги в Европа. С изчерпване на потребителите, търсещи кредит, банките се обръщат към по-бедните - хората, които биха могли да вземат единствено „рискови кредити“. Тоест потребителите трябва да имат финансови познания, за да могат да вземат отговорни решения при теглени например на студентски кредит или кредит срещу ипотека за закупуване на жилище, тъй като тези решения имат дългосрочно въздействие върху обществото и икономиката. Напълно естествено е при липса на необходимата информация и знания да не се вземат отговорни решения, тъй като не могат да се преценят действителните рискове и задължения, свързани с финансовите продукти. Поради тези причини трябва да се стимулира осигуряването на финансово образование на европейските граждани, за да не стават неволни жертви на кредитното робство и за да могат да изберат най-добрите продукти за своите нужди. От друга страна обаче, не трябва да забравяме, че живеем във век на консуматорство, в който повечето хора са обсебени от желание за пари и материални блага. Често цената на една стока не рефлектира нейната истинска стойност, а самата стока невинаги намира непосредствено приложение в бита. Финансовото образование би помогнало за по-добро управление на нашите лични финанси, което както и вземането на решения се оказва предизвикателство за повечето хора. Следователно може да се приеме, че и действията на потребителите значително допринасят към стигането до финансова криза.

Въпреки предимствата на пазарната система както се предполага нейното състояние е далеч от перфектно. Експерти като например икономисти и психолози казват, че пазарите страдат от няколко човешки слабости, като потвърждение на пристрастията (винаги се търсят факти, които подкрепят мнението Ви, а не само обективни факти) и изкривяване на превъзходството⁶⁸ (вярата, че някой е по-добър от другите, и може винаги да взема правилни решения). Хората са склонни да си позволяват неща извън своите финансови възможности, вярвайки, че конкретният избор е най-добър за тях. За съжаление, това мислене ни струва твърде скъпо.

Икономическата криза разкрива още по-големи проблеми относно човешките права. Според генералния секретар на Амнести Интърнешънъл, световната икономическа криза изостря и извежда на преден план неуспехите за защита на човешките права през последните шест десетилетия.⁶⁹ В този случай това не е само икономическа криза, но и криза на човешките права. Милиарди хора страдат от несигурност,

⁶⁸ <http://www.globalissues.org> – Europe and the financial crisis

⁶⁹ <http://www.amnesty.org> - Economic crisis reveals deeper human rights problems

унижение и несправедливост в целия свят. Това състояние се влошава от кризата, тъй като още милиони хора затъват в бедност. Но проблемите с човешките права остават на заден план, докато политически и бизнес лидери се борят с икономическата криза. Стигането до глобална икономическа криза показва, че има нужда от нов тип ръководство от световните лидери, които да предприемат действия както във финансовата сфера, така и в областта на правата на човека, за да се справи света с нарастващата бедност, тъй като по този начин се инвестира в икономически растеж.

Държавите от еврозоната вече одобриха мерки за подобряване на икономическото управление. Засилване на координацията между националните икономически и бюджетни политики и на контрола, за да се гарантира изпълнение на мерките и за да се постигне желаната потясна икономическа интеграция. Но дали политическите лидери показват адекватни действия точно в този момент, когато е възможен нов икономически спад през 2012-2013 г. Кризата на работния пазар продължава, а перспективите за икономически ръст в развиващите се държави намаляват. По данни на авторите на доклада на ООН със заглавие „Състояние и перспективи в световната икономика“ безработицата е висока, а увеличаването на доходите е в застой.⁷⁰ Това може да се приеме като провал на политиките в Европа по отношение на кризата на трудовия пазар, държавните дългове и финансовата нестабилност. Поради икономическата обвързаност на държавите в наши дни, развиващите се държави също са засегнати по линия на „търговските и финансови канали“, след като през 2009 г. успеха да покажат положителен напредък. Сега кризата заплашва не само южноевропейските страни като Гърция, Испания, Португалия, Италия, но заплашва да се разпространи и в центъра.

Докато техническите промени, икономическата дерегулация и институционалната промяна, свързани с финансовото развитие, значително подобряват стандарта на живот, те правят правят финансовата система по-уязвима, тук можем да визуираме взаимозависимостта на пазарите, при която един проблем не може да остане изолиран и засяга цялата система. Не може да съществува съвършена пазарна система, но трябва предварително да бъдат обмислени възможните рискове и не по-маловажна е прозрачността на пазара. Пазарът е директно зависим от обществото и неговото поведение, затова когато сме изправени пред вземането на значителни финансови решения, трябва да бъдем отговорни и информирани, за да спомогнем установяването на добри практики.

⁷⁰ www.capital.bg - ООН: Икономическите проблеми на САЩ и ЕС тласкат света към нова криза

P.I.G.S. в ЕС - напредък или упадък през 2012 г.?

*Кристина Димитрова
Милва Михайлова
Лилия Вачкова*

Като едно от най-значимите събития от втората половина на последното десетилетие, оставила ярък отпечатък върху икономическия, социалния и политическия живот в държавите не само от Европейския съюз (ЕС), но и на глобално ниво, световната финансова криза от 2007 г. се превърна в неизменен фактор, оказващ влияние върху всички аспекти на европейската интеграция. В допълнение към нея ключово значение има и въздействието на гръцката криза, започнала още през 2009 г., и на дълговата криза в Еврозоната от 2010 г. През тези периоди сред държавите-членки на ЕС като най-проблематични по отношение на икономическото си състояние се открояват т.нар. страни от групата P.I.G.S. - Португалия, Италия, Гърция и Испания.

Настоящата разработка разглежда въпроса за актуалното икономическо състояние на тези държави (с акцент върху данните и прогнозите за 2012 г.). Целта на изследването е да бъде проверена хипотезата дали от икономическа гледна точка страните от P.I.G.S. понастоящем са в състояние на упадък, и ако тя бъде убедително обоснована като валидна, би следвало доказването ѝ да аргументира необходимостта от предприемане на резултатни мерки с цел подобряване на икономическата ситуация в тези държави.

Формулираната хипотеза следва да бъде проверена посредством адекватни и мотивирани отговори на въпросите - Какви са макроикономическите показатели на тези държави през последната година и към какви заключения насочват тези данни? Какви са прогнозите на икономическите експерти за развитието на държавите в предстоящите месеци? Приключила ли е „кризата“ за тях - в национален план и в европейски контекст? В настоящата разработка тези отговори се постигат чрез изследване по метода на качествен, количествен и сравнителен анализ на актуалните икономически показатели на тези държави, като те са класифицирани хронологично според реда на присъединяване в ЕС (а Испания и Португалия - според реда на подаване на

молбите за членство, тъй като за тяхното присъединяване е подписан общ договор)⁷¹.

Значимостта на разглеждания въпрос се състои във влиянието, което проблемите на икономиките в регрес оказват върху цялостното икономическо състояние на държавите от ЕС и в пряката връзка между благосъстоянието и икономическото развитие на всяка една страна-членка с останалите и със съюза като цяло. Ако хипотезата за упадък на групата P.I.G.S. бъде доказана като погрешна, апелите за преустановяване на непрестанните политически и медийни обвинения към правителствата на четирите държави следва да бъдат уважени, а изследователският интерес да бъде пренасочен към реалните проблеми и предизвикателства пред ЕС с цел преодоляването им. Ако хипотезата бъде доказана като валидна, би следвало да бъдат предприети конкретни, незабавни и твърди мерки за преодоляване на нестабилността и за предотвратяване на нови отрицателни последици върху икономиката на целия ЕС, които биха могли да се окажат катастрофални за неговите членове (и летални за обединението).

Акронимът P.I.G.S.

Основополагащ за темата на настоящата разработка е акронимът⁷² с пейоративна конотация⁷³ P.I.G.S. = Portugal, Italy, Greece, Spain (англ. the pigs - прасетата), който се използва от средата на 90-те години и представлява игра на думи, превърнала се в епитет, с помощта на който икономическите експерти обозначават изброените държави-членки на ЕС като референция към сходното им икономическо състояние, значителната степен на задлъжнялост и фискалните затруднения в контекста на световната финансова криза и на дълговата криза в Еврозоната. Членове на някои международни икономически организации и медии, като например Financial Times и Barclays Capital, са ограничили или забранили използването на този термин поради критиката относно възприемането му като отрицателен и обиден по конотация и съдържание. Въпреки това тази абревиатура продължава да се използва и до днес, като съществуват и нейни вариации, включващи още Ирландия, Исландия и Великобритания - P.I.I.I.G.G.S. (Portugal, Italy, Ireland, Iceland, Great Britain, Greece, Spain). Преглед в контекста, в който настоящата разработка разглежда тази определена група от държави членки - икономическите, финансови и дългови кризи

⁷¹ Договор за присъединяване на Испания и Португалия, подписан на 12 юни 1985 г., в сила от 1 януари 1986 г.

⁷² Акроним – абревиатура, която се произнася като цяла дума (не буква по буква).

⁷³ Придаваща отрицателен смисъл.

през втората половина на последното десетилетие, централен интерес предизвикват четирите държави от оригиналната абревиатура поради приликите в икономическите процеси и явления, развиващи се в техните граници. Останалите страни остават извън тази група поради своите различаващи се макроикономически данни, които не демонстрират конкретни сходства в икономическите сфери на национално ниво.

Италия

Хронологически, Италия става член на ЕС първа от страните в групата P.I.G.S. - тя е сред шестте държави-основателки, подписали Парижкия договор⁷⁴ за създаване на Европейската общност за въглища и стомана (ЕОВС) на 18 април 1951 г., вдъхновени от Декларацията на Р. Шуман от 9 май 1950 г. Италия е и сред единадесетте държави, които влизат в Еврорезоната още със създаването ѝ - 1 януари 1999 г.

За икономическото състояние на страната следва да бъдат формулирани заключения въз основа на анализ на макроикономическите показатели. Италия е четвъртата по големина икономика в ЕС по данни на Международния валутен фонд (МВФ) с размер на Брутният вътрешен продукт (БВП) за 2011 г. - \$2,198,730 млн. и ръст на БВП за 2011 г. - 0,6%, при 60,6-милионно население на страната (по данни от януари 2011г.). Основни търговски партньори на Италия са Германия, Франция, САЩ, Китай, Испания, Холандия, Великобритания, Белгия и Русия, като осъщественият износ за 2010 г. възлиза на \$447,2 милиарда, а вноса - на \$483 милиарда.

Първостепенният източник на тревога за всеки икономист - бюджетният дефицит, за Италия възлиза през 2011г. на 3,9% , като прогнозата за 2012 г. и стремежът за балансиран бюджет през 2013 г. едва ли ще бъдат постигнати според експертите на МВФ. Според МВФ италианската икономика предстои да се свие с 1,9% през настоящата година. Във връзка с прогнозите за отслабваща икономика, въвеждането на балансиран бюджет бе отложено за 2014 г., когато дефицитът се очаква да достигне стойност от 0,1%. В момента страната изживява и вътрешно-политическа криза, довела до смяната на политическия кабинет. На 12 октомври 2011 г., след като подава оставка, Силвио Берлускони е заменен от бившия еврокомисар Марио Монти. Правителството приема мащабен план за либерализация на италианската икономика, който обхваща дейността на аптеките, обществения транспорт, таксиметровите услуги, свободните професии, застрахователния и банков сектор, доставките на горива и други икономически сектори.

⁷⁴ В сила от 23 юли 1952 г. и изтекъл на 23 юли 2002 г.

Въпреки негативните прогнози на икономическите изследователи, настоящите показатели на Италия демонстрират предимно добро състояние на страната и успешно преодоляване на последиците от икономическата криза. Постепенното стабилизиране на политическия живот благоприятства социално-икономическото развитие на държавата. Представеният анализ на ситуацията в страната не аргументира хипотезата за икономически регрес на Италия и не дава повод за очакване на такъв в предстоящите месеци.

Гърция

Втора по ред сред държавите от групата P.I.G.S. към ЕС се присъединява Гърция - тя подава молба за членство в Европейската икономическа общност (ЕИО) на 12 юни 1975 г., на 27 юли 1976 г. са открити преговорите за членство и на 28 май 1979 г. в Атина е подписан Договорът за присъединяване на Гърция⁷⁵. На 2 януари 2001 г. Гърция се превръща в дванадесетия член на еврозоната.

Макроикономическите показатели на Гърция към момента я поставят на 11-то място в ЕС по размер на БВП - \$ 303,065 милиона за 2011 г., с отрицателен ръст от -3%. 11,295-милионното население на страната (към 2010 г.) е със среден ръст на безработицата от 12,5%. Като основни търговски партньори на страната се определят Германия, Италия, Кипър, България, Турция, Великобритания, Франция, САЩ, Румъния, Испания, Китай, Холандия и Русия. Износът за 2010 г. се изчислява на \$22 млрд., а вносът - на \$64,55 млрд. Във връзка с дълговата криза в страната, Гърция се превърна в достоен титуляр на определението „PIG“, комбиниращо всички икономически заплахи за държавите - нестабилност, безотговорност, социално недоволство, и превръщащо се в генерализирано понятие за криза на капиталистическата икономическа система. Гърция се намира в твърде дълго продължаващ период на неопределеност в политически план, който допълнително утежнява отношенията ѝ с онези, които заплащат за нейния фалит - държавите от ЕС. На 26 октомври 2011 г. бяха опростени €100 милиарда от държавния дълг на Гърция, който възлиза на €350 млрд. Няколко дни по-късно министър-председателят Георгиос Папандреу изненада обществото и целия ЕС с решението да се проведе референдум относно споразумението по гръцкия държавен дълг и участието в Еврозоната. Всеобщото неодобрение принуди Папандреу да оттегли идеята за референдум. Той получи вот на доверие, но спази предшестващото го обещание и подаде оставка. На 10 ноември 2011 г. бе сформирано ново коалиционно правителство, начело с Лукас Пападимос. Бивш вицепрезидент на Европейската централна банка (ЕЦБ) и на Гръцката национална банка, новият министър-пред-

⁷⁵ Влиза в сила на 1 януари 1981 г.

сегател се придържа към политиката за оздравяване на публичните финанси и рекапитализацията като условие за гарантиране финансирането на малките и средни предприятия. Преодоляването на гръцката криза - твърдят експертите - е в пряка зависимост от стабилното политическо управление, което трябва да въведе съответните реформи за намаляване на държавните разходи и едновременно с това да отдели средства за покриване поне на част от съществуващия огромен дълг.

Основно опасение за изхода от настоящата криза е възможността за напускане на еврозоната от страна на Гърция, което се определя като действие с „фатални икономически последици“. То се свързва преди всичко с националистическите настроения в страната, общественото недоволство от намесата на ключови за ЕС фигури във вътрешните работи на държавата и налагането от тяхна страна на непопулярни мерки и политики. Това обаче е единственият правдоподобен метод за действие според повечето анализатори - строг и ефективен мониторинг на европейско ниво, оказване на натиск и поставяне на ултиматуми с цел реализиране на икономии, съкращаване на разходите на правителството и стабилизиране на финансите на Гърция. В следствие на прилагането на този метод притесненията на икономистите относно гръцката ситуация намаляват, но страната си остава „обект на дългосрочна финансова загриженост“ поради неспособността да изплаща лихвата по генерирания дълг в условията на икономии от разходите, които не са допълвани с политика за растеж. Неизплатената част от гръцкия дълг понастоящем е в международни институции и организации като Европейската централна банка (ЕЦБ) и в случай на неизпълнение от страна на Гърция тези институции ще понесат финансовата отговорност вместо нея.

От направения анализ следва да заключим, че икономическата ситуация в Гърция в началото на 2012 г. продължава да бъде по-скоро негативна. Необходимо е да се отбележи постигнатият към момента напредък в преодоляването на последиците от кризата и действията в посока стабилизиране на финансовото състояние на страната. Въпреки това представената информация аргументира твърдението, че Гърция се намира в икономически регрес, за преодоляването на който са необходими незабавни твърди мерки както на национално, така и на европейско равнище.

Португалия

На 28 март 1977 г. Португалия подава молба за членство в ЕО и на 6 юни 1978г. започват преговорите. На 12 юни 1985г. е подписан Договорът за присъединяване на Испания и Португалия⁷⁶. Португалия членува в Еврозоната от създаването ѝ през 1999г.

⁷⁶ Португалия е става пълноправен член на Европейската общност на 1 януари 1986г.

С БВП от \$238,880 милиона (2011 г.) и население от 10,6 милиона (2011 г.), Португалия е 13-тата по големина икономика в ЕС. БВП на страната нараства с 0,91% през 2010 г., но се свива с 1,6% през следващата 2011 г., а за 2012г. се прогнозира свиване от 3,3%. Публичният дълг достига 97,3% от БВП през 2011 г., а през 2012 г. Португалия има за цел да намали бюджетния си дефицит до 4,5% от БВП (от 5,9% през 2011 г.). Португалските лихвени проценти не намаляват. Безработицата нараства - 12,5% през 2011 г., а младежката безработица възлиза на 35%. По официални данни, близо 400 000 души живеят под границата на бедността, което обуславя срив в потреблението. Отслабващото вътрешно потребление е сред основните причини за тежката рецесия в Португалия, пряко свързана с опасения от вторичен ефект от страна на Гърция. Традиционно бавният икономически растеж на държавата се предопределя от редица фактори, сред които ниската производителност на труда и силният акцент върху нискотехнологични сектори като строителството и туризма.

През май 2011 г. МВФ и ЕС отпуснаха спасителна помощ за Португалия в размер на €78 милиарда, която да стабилизира икономическата ситуация.

В политически план страната също се характеризира с нестабилност. На 6 декември 2011 г. поста на министър-председател зае Педро Пасуш Коелю. Под неговото управление Португалия прилага политика на строги икономии, като орязва разходите, вдига данъците и провежда реформи на пазара на труда. В допълнение е приведена в действие и приватизационна програма.

Експертите са на мнение, че Португалия се справя с кризата най-удачно от четирите държави от P.I.G.S., но представеният анализ мотивира валидността на твърдението, че успешната стабилизация и преустановяване на упадък в страната не са гарантирани. По думите на министър-председателя съществува възможност Португалия да има нужда от нова финансова помощ, което е още един аргумент в полза на хипотезата, че икономическото състояние на държавата е по-скоро регресивно.

Испания

На 28 юли 1977 г. Испания също подава молба за присъединяване към Европейската общност (ЕО). На 5 февруари 1979 г. започват преговорите, приключили с общия присъединителен договор за нея и Португалия. Испания също е сред държавите, членуващи в Евроразона още от създаването ѝ.

Според макроикономическите данни за страната, Испания е петата по големина икономика в ЕС с БВП за 2011г. \$1,493,513 млн. и годишен ръст на БВП от 0,7%. Заемостта на населението - 47,190,493 ду-

ши към 1 януари 2011 г. е основно в сектора на услугите (66,91% от БВП). Износът на страната се изчислява на \$293,8 млрд. на два основни пазара - ЕС и САЩ. Вносът е предимно от същите пазари, със стойност \$361,2 млрд.

Икономическото състояние на страната се определя от експертите като влошено - цитират се данните за повишаващата се безработица (най-високата в Европа - 23,6%, като младежката безработица - 50,5% също е сред най-високите в ЕС), за понижаването на цените на недвижимите имоти и рекордните нива на застраховките и на лихвените проценти по държавните облигации.

Внушителен е и спадаът в индустриалното производство - второ място в Европейския съюз след Гърция, както и загубата на банков капитал поради обезценяване на активи. Нивото на дълг на Испания е все още под средното за Еврозоната, но продължава да нараства, като прогнозите са през 2012 г. то да достигне 78% от БВП. Ръстът на производителността в Испания остава по-нисък от инфлацията, и не на последно място - бюджетният дефицит възлиза на 8,51% за 2011 г., придружен от свиване на икономиката с 0,3% за последното тримесечие на 2011 г. с тенденция за продължаване на това свиване и през 2012 г.

Проблематична е и политическата обстановка в страната - на 20 декември 2011 г. е избран нов министър-председател - Мариано Рахой. С цената на непопулярни сред обществото мерки правителството на Мариано Рахой опитва да подобри икономическата обстановка в страната.

След промяна на конституцията е наложен таван за дефицита - 3.5% от БВП. Правителството налага и бюджетни съкращения - първоначално с €27 млрд., а след това с още около €10 млрд. (в сферите на образованието и здравеопазването) с цел намаляване на бюджетния дефицит на 5,3% от БВП. Макар предприетите реформи да са ефективни, резултатите от тях изискват време и все още не са се утвърдили.

Според редица експерти, Испания вероятно ще последва примера на Гърция, Португалия и Ирландия за помощ със спасителен пакет, предоставен от ЕС, ЕЦБ и МВФ.

Представеният анализ потвърждава хипотезата за икономическата рецесия на страната. В настоящия момент тя е изпреварила дори Гърция по обезпокоителни икономически данни. Въпреки предприетите от правителството мерки за справяне с настъпилния кризисен период и въпреки уверенията от страна на ключови политически фигури като Мариано Рахой във възможностите на Испания да преодолее проблемите без чужда намеса, държавата си остава обект на финансова загриженост както за икономическите участници от ЕС, така и в глобален план.

Изводи

Въз основа на реализирания качествен, количествен и сравнителен анализ посредством макроикономическите показатели на Италия, Гърция, Португалия и Испания, бихме могли да потвърдим представената в началото на настоящата разработка хипотеза, че в момента тези държави се намират в регрес и все още се нуждаят от време, добра организация и провеждане на адекватни политики за преодоляване на посочените икономически трудности. В подкрепа на разглежданата хипотеза могат да бъдат отбелязани и следните изводи, формулирани в следствие на осъществения анализ:

- Съществува обща тенденция за икономическото състояние в последната една година на т.нар. страни от P.I.G.S. - нарастване на дефицита, намаляване на БВП, повишаване на безработицата и увеличение на държавния дълг. Тези индикатори обуславят задълбочаването на рецесията в анализирания държави и неспособността да бъдат преодолените отрицателните последици от кризисните периоди.
- Въпреки общото участие в Евроразоната, в споразумението Шенген и във фискалния пакт, четирите държави се различават по финансовите си политики и по мерките, които предприемат за преодоляване на кризи. Би могло да бъде направено и още едно конкретно разграничение, в което можем да открием Испания и Италия - от една страна, и Гърция и Португалия - от друга, като последните две са се възползвали от спасителните пакети, предоставяни от „тройката“ ЕЦБ, МВФ и ЕС.

Важно е да се отбележи и едно специфично за тези страни явление, което бихме могли да сравним с „ефекта на домино“ - катастрофалните последици от икономическата нестабилност се разпространяват от страна в страна и точно тези четири държави сякаш са уязвими и предразположени към задълбочаване на кризата.

- Наблюдава се и още една тенденция - този път в политически план. Икономическата рецесия във всяка от четирите страни е съпроводена от политическа нестабилност, която довежда до смяна на правителства. Като правило се налага и следното: новите управляващи подкрепят по-рестриктивни финансови и икономически мерки.

Интересен факт е, че всички смени на кабинети се случват в периода ноември-декември 2011 г. Може би тук е уместно да си зададем въпроса дали понастоящем тези държави действат независимо във взимането на управленски решения? Дали преди развитието на кризи-

те те са разполагали със самостоятелност, граничеца с несъобразителност и национален егоизъм, в следствие на което се е стигнало до икономическа нестабилност - причина понастоящем тези страни да бъдат толкова крехки и податливи на външно влияние? Дали съставянето на новите правителства всъщност не представлява инкорпориране на външен контрол вътре в държавата? Не противоречи ли преследването на национални интереси на „Европа на солидарността“, в която приоритет имат общностните интереси и между държавите съществува тясна връзка?

Възможният извод от констатирането на тази тенденция е, че всяка държава, която си позволи да действа своеволно и не в духа на общностните стремежи, би последвала съдбата на страните от P.I.G.S. Затова бихме могли да използваме настоящата ситуация и изводите от нея като един мъдър и полезен урок за бъдещето, в което неизменно предстоят нови етапи на разширяване и задълбочаване на европейския интеграционен процес.

Свободното движение на работници в рамките на единния пазар. Ползи и пречки

Евругика Терзиева

Едно от основните права на гражданите на Европейския съюз е правото на свободно движение в рамките на целия съюз. Част от това свободно движение на хора е и правото за пребиваване в другите държави членки, при определени условия. Тези права са общи за гражданите на Европейския съюз, давайки им възможност да се установят в друга държава членка за продължителен период. Но преди да се стигне до предоставянето на тази свобода на движение в рамките на вътрешния пазар на страните членки на Европейския съюз и нейните граждани, този пазар преминава във времето през много периоди на възходи и трудности, успехи и неуспехи, за да се превърне в тази си форма, в която функционира и се развива днес. Нека сега обърнем поглед назад към миналото, за да си изградим ясна представа за това как е създаден, как се е развил и до къде е стигнал в това свое развитие сега.

Единният пазар⁷⁷ е в основата на европейската интеграция. Той е един от двата механизма заедно с координирането на икономическата политика на държавите членки, които са включени и са част от Договора за създаване на Европейската икономическа общност, подписан на 25 март 1957 година в Рим от шестте държави основателки на Европейската общност, превърнала се по-късно в Европейски съюз.. Създава се нов съюз от независими държави, които са готови да отгледат част от суверенитета си и да обединят сили в изграждането на една политически силна, икономически мощна и конкурентна на останалия свят Европа. Чрез създаването на вътрешния пазар, задачите, завещани от „бащите на Европа“ и техните последователи, ще бъдат постигнати - от една страна бъдеща война между тези страни ще бъде материално невъзможна, но и тези шест държавите ще успеят с всеобщи усилия да възстановят своите унищожени и разрушени от Втората световна война икономики.

⁷⁷ В текста понятията “единен пазар” и “вътрешен пазар” се използват като равнозначни.

С вътрешния пазар не започва икономическата интеграция на Европейския съюз. Тя започва с изграждането на митническия съюз, който по-късно се усъвършенства, прибавяйки четирите свободи на движение и още нови общи политики, като например политика за защита на конкуренцията. Единният пазар става реалност, включвайки и нова европейска валута - евро като част от икономическия и паричен съюз. По този начин икономическата интеграция достига развитата си фаза, започната през далечната 1957 година с Римските договори, а може би и по-рано със създаването на първата европейска интеграционна общност, тази за въглища и стомана.

Единният пазар започва да функционира пълноценно от 1 януари 1993 година. Изграждането му в неговата цялост преминава през различни трудности и препятствия. В периода от 1985 до 1992 година са приети редица регламенти и директиви (около 300, включени в Бялата книга за изграждане на единния пазар на лорд Кокфилд), взети бяха неотложни във времето решения, които да доведат до хармонизация на законодателството на страните от ЕС в различни области. По този начин можем да разберем, че политика не се прави лесно. Изискват се умения да убеждаваш когато е необходимо, да се примиряваш, когато няма изход, но и да отстояваш позицията си, когато си сигурен в бъдещия успех. Тези качества са притежавали лидерите на страните основателки на Общността. Създаването на един такъв пазар е изисквало на практика всяка една от тези държави да пожертва нещо. Става въпрос за направени компромиси, за изпълнение на определени условия, за да се постигне хармонизация, либерализация, сближаване на икономическите политики на тези страни.

Четирите свободи на движение на стоки, услуги, капитали и работна сила, които са част от единния пазар, започват да функционират от 1 януари 1993 година. Аз ще се спра по-году на свободното движение на работници в рамките на Европейския съюз. Ще се опитам да представя и анализирам какви са пречките и перспективите пред това трудоспособни хора от България да търсят работа и препитание в останалите 26, а след присъединяването на Хърватска - 27 държави членки на ЕС.

Свободата на движение на работници (граждани) е гарантирана в член 45 от Договора за функциониране на Европейския съюз (член 49 от ДЕО). Придържайки се към написаното в този член, гражданите на ЕС имат следните права:

1. Свободното движение на работници се гарантира в рамките на Съюза.
2. Тази свобода на движение налага премахването на всякаква дискриминация, основаваща се на гражданство, между работниците от държавите-членки, що се отнася до заетост, възнаграждение и други условия на труд.

3. Тя включва и правото, при спазване на ограниченията, основаващи се на съображения за обществен ред, обществена сигурност и обществено здраве:
 - а) да се приемат действително направени предложения за наемане на работа;
 - б) да се придвижва свободно на територията на държавите-членки за тази цел;
 - в) да престоява в държава-членка за целите на заетостта, в съответствие с разпоредбите, уреждащи заетостта на гражданите от тази държава, предвидени в закони, подзаконови или административни разпоредби;
 - г) да остава на територията на държава-членка след наемане на работа в тази държава, при условията, които се предвиждат в регламенти, съставени от Комисията.
4. Разпоредбите на този член не се прилагат по отношение на заетостта в публичната администрация.⁷⁸

В края на 1968 година чрез два подзаконови акта (регламент 1612/68 от 15.10.98 г. и директива 68/360 от 15.10.98 г.) се премахват и последните пречки по отношение на свободното придвижване на работници с цел намиране на добре платена работа в рамките на общия пазар.

Какви са ползите от участие в единния пазар за работната сила в Европейския съюз?

- а) Премахва се тежкия административен апарат по отношение на издаването на разрешения за пребиваване и работа в определена държава членка. Налага се хармонизация на професионалните квалификации. Това води до сближаване на образователните системи в тези страни, което пък позволява дипломите да бъдат по-лесно признавани в Европейския съюз и съответно техните притежатели да могат да се развиват професионално извън своята родина. Дали на практика това се осъществява и то успешно, ще се опитам да обясня, когато говоря за пречките, които възникват от не добрата координация и хармонизация между законодателния и административния апарат на страните членки на ЕС.
- б) Благодарение на това, че България е член на Европейския съюз, българските кандидати за работа в някоя от другите 26 държави са с предимство пред тези от трети страни. По този начин се осигурява приоритет на гражданите на ЕС пред евентуалните кандидати за работа от трети страни, което позволява по-успешното намиране на подходяща работа. Това от своя страна дава стимул за мобилност и осъществяване на професионална реализация извън пределите на нашата страна.

⁷⁸ Договори за ЕС. Съдебна практика., Станислав Костов, издателство Сибил, декември 2009 г.

- в) Тези актове, които вече споменах малко по-рано в изложението си, уреждат правото членовете на семейството на дадения работник, който е нает в друга държава членка, да получат всички необходими документи за пребиваване в съответната страна. В този случай не само работникът, но и неговото семейство имат законовото право да останат в страната.
- г) Трябва да се подчертае и следният важен факт що се отнася до свободното движение на работници - прилага се принципът за равно третиране на работната сила от другите държави членки и тези от приемащата страна във връзка със социалното осигуряване, съответните придобивки и заплащане съгласно член 45 от ДФЕС. Необходимо да се спомене, че при завръщане в родината си, периодът на престой с цел работа в дадената втора страна трябва да бъде признат и да бъде включен при изчисляването на размера на пенсията, която ще получава съответният работник.

Обобщението, което можем да направим от всичко казано до тук по отношение на ползите е, че от една страна тази свобода на хора е свързана със свободното движение на работници, правото на работа, а от друга с възможността да се остане в тази държава даже и след прекратяване на трудовото правоотношение. Във връзка с това работниците получават правото за взаимно признаване на професионални квалификации, позволяващи извършването на професионална дейност, в която и да е страна на Съюза. Свободното движение на хора в Европейския съюз е предпоставка за увеличаване на конкуренцията на пазара на труда. Това е предимство от следната гледна точка - колкото е по-голям пазарът на труда, толкова вероятността за дефицит или излишък на един или друг вид труд е по-малка. Възможността за работа в по-развити в икономическо и технологично отношение страни, би ни дало възможност да натрупаме безценен опит, който в бъдеще бихме могли да приложим в България.

Свободното движение на работници има своите ползи, но в същото време има и редица трудности при неговото осъществяване на практика. Какви са тези пречки, които работниците трябва да преодолеят, за да се възползват максимално от възможностите, предоставени им от вътрешния пазар. Какви са преходните разпоредби по отношение на България и Румъния?

Когато гражданите кандидатстват за работа в друга държава от Европейския съюз, те могат да срещнат трудности при признаването на дипломите за завършено средно или висше образование, или непризнаване на натрупания от тях професионален опит от приемащата страна. По отношение на заетостта в публичния сектор държавите членки са запазили част от позициите в него за своите собствени граждани. Това са длъжности, при които се изисква пряко

или непряко участие в държавната власт или защита интересите на държавата. Това е някакъв вид изключение от всеобщоприетите правила за свобода на движение на работници, затова се причислява към ограниченията, пречките. За да се премахнат част от пречките пред свободното движение на работници, беше създадена и система за приравняване и еквивалентност на дипломите. Бяха приети редица директиви, които да спомогнат и да въведат признаването на дипломи, издадени от съответния университет при период на обучение три или под три години. Това са съответно директива 89/48/ЕЕС от 21.12.88 г. и директива 92/51 от 18.06.92 г. В редица случаи обаче споменатите разпоредби не се спазват. Работодателите не признават дипломата на съответния кандидат или натрупания от него опит и квалификация. Понякога тези пречки се оказват непреодолими за съответния кандидатстващ за мястото работник. Положението със свободните професии като например лекар, медицинска сестра, зъболекари и взаимното признаване на дипломите им от държавите членки се осъществява трудно и бавно. Тези пречки, както и културните различия и езикови бариери затрудняват осъществяването на практика на свободата на движение на работниците в рамките на единния пазар. В този насока все още трябва да бъдат направени усилия както в административен аспект, така и по отношение на усъвършенстване и прилагане на законодателството, за да се постигнат желаните резултати за мобилност на работната сила в рамките на единния пазар.

Говорейки за пречки пред свободното движение на работници, трябва да споменем и временните ограничения, с които се сблъскват новоприетите държави членки на Европейския съюз. Такива разпоредби са още в сила понастоящем за България и Румъния, които се присъединиха към ЕС на 1 януари 2007 година. Преходният период е до седем години след присъединяването към Съюза. По отношение на налагането на ограничения на свободата на движение на работници, правителствата на всяка една от държавите членки, решават самостоятелно, какви по вид да са те. Въпреки това, тези страни нямат право да ограничават свободния достъп до тях с цел пътуване, а само и единствено когато става въпрос за хора, които кандидатстват за работа в друга държава. Също така, през първите две години от този преходен период, който започва след присъединяването на новата страна към ЕС останалите държави, които вече членуват в него решават какъв да бъде броя на работниците, които да бъдат допуснати до трудовия пазар. Те обаче се нуждаят от разрешително за работа. При удължаване на този двугодишен период с още три години, желаещата да направи това страна трябва преди да изтече задължителния период да уведоми Комисията за своето решение.

Работниците от България, които подлежат на такива преходни разпоредби и ограничения, все пак имат предимство при кандидатства-

не за работа в друга страна членка пред хората от трети страни (извън ЕС). При законното ни наемане в приемащата държава ние се ползваме с всички права, отнасящи се до равното третиране на българските работници и тези от страната, в която работят. Не на последно място, след изтичането на този седемгодишен преходен период всички наложени ограничения трябва да отпаднат. Разделен по години този период от време изглежда по следния начин:

- Първа фаза: 1 януари 2007 г. - 31 декември 2008 г.
- Втора фаза: 1 януари 2009 г. - 31 декември 2011 г.
- Трета фаза: 1 януари 2012 г. - 31 декември 2013 г.

Страните от Европейския съюз, които продължават да налагат ограничения върху това български граждани да упражняват свободно правото си да работят на тяхна територия, са:

- Германия премахва изискването за наличие на разрешение за работа, облекчавайки по този начин наложения ограничителен режим за хората, желаещи да работят в нея. Те може да са квалифицирани работници с висше образование, чиято работа съответства на техните професионални квалификации, сезонни работници или хора с професионално вътрешнофирмено обучение.
- В Австрия е необходимо проучване на пазара на труда, нещо което липсва при Германия, за да се прецени къде има недостиг на работници. След проверка на близо 67 професии, се взема решение дали българската работна ръка да получи достъп до австрийския пазар на труда като преди това на работника трябва да му бъде издадено разрешително за работа.
- Кралство Белгия също изисква на кандидатите от България да бъдат издадени разрешителни за работа на нейна територия. Хората, които кандидатстват за работа от България, ще могат да бъдат назначавани там, където има недостиг на работна ръка. За съжаление професиите, за които има свободни места, са за нискоквалифицирани работници - градинари, шофьори или строителни работници.
- Положението във Франция, не се различава от това в изброените по-горе държави, тоест кандидатстващите за работа в сфери с незапълнен капацитет от работна ръка, трябва да разполагат с разрешително за работа.
- Друга държава членка на ЕС в лицето на Холандия също продължава да налага ограничения върху свободното движение на работници от страна на България. Тя изисква наличието на разрешително за работа и има строги изисквания във връзка с наемането на работна ръка за съответните длъжности. На първо място, един български работник може да бъде нает на съответната длъжност само в случай когато няма кандидати за

същото място от Холандия или от друга страна членка на Европейския съюз. Също така страната може да направи компромис или изключение в случай че има недостиг на работна ръка в даден сектор.

- Люксембург също има изисквания по отношение на свободното движение на българските работници. Задължително е кандидатите да получат разрешение за работа. По отношение на някои области като селското стопанство, лозарството, хотелиерството, кетъринга, процедурата за наемане на работа е значително опростена за улеснение на работниците от новите държави членки, присъединили се през 2007 година.
- Отношението на Великобритания по отношение на разрешителните за работа не се различава от стоновищата на другите страни, които изброих и представих до този момент т.е. те са задължителни. Работникът трябва да притежава и „accession worker card“ - това е карта, което е предназначена за наскоро присъединилите се към Европейския съюз държави. По отношение на квалификацията на работниците, Великобритания има стриктно разделение, което води до разграничаване и на секторите, в които се наемат тези работници. Накратко казано хората, които са нискоквалифицирани могат да получат квоти свързани с областта селското стопанство и преработката на храни. Другите квалифицирани кандидати могат да бъдат назначени по линия на Програмата за висококвалифицирани мигранти. Тази програма е насочена към улесняване намирането на работа от страна на мигрантите с висока квалификация, които идват във Великобритания с тази цел. Тя е организирана на базата на точкова система и тези точки се разпределят между три компонента. Това са образование, възраст и досегашни доходи. Благодарение на тази програма работникът може да кандидатства за всякакъв вид длъжност при всеки работодател, без да има нужда от издаване на разрешително. В последните години тази програма за висококвалифицирани мигранти се радва на сериозен успех.
- Преходният период за България продължава да е в сила и тази ситуация няма да се промени до 31 декември 2013 година, когато ще паднат всички забрани и ограничения, свързани със свободното движение на работници за нашата страна, респективно това ще се случи и с Румъния. По думите на министъра на труда и социалната политика на България г-н Тотю Младенов през 2011 година седемнадесет държави членки на Европейския съюз са отворили трудовите си пазари за работниците от нашата страна. Страни като Холандия, Великобритания, Ирландия, Белгия и Люксембург решиха да удължат периода с още

две години, обосновавайки това свое решение със сложната ситуация на пазара на труда. Към днешна дата тези ограничения продължават да са в сила. Малко по-различна е ситуацията с Германия. Тя отвори частично пазара си за работници от България, но само за тези, които имат диплома за завършено висше образование. По този начин страната ни постепенно започва да участва все по-активно на пазара на труда, възползвайки се от свободата на движение на работници в рамките на вътрешния пазар.

Изграждането на единния пазар в границите на Европейския съюз струва много усилия и труд на хората, заели се с нелеката задача да създадат един пазар, който да съумее да се конкурира в европейски и световен мащаб. Създаването на вътрешния пазар с всичките ползи и разходи от него обедини държавите членки и допринесе за техния икономически напредък. Все още, обаче, е трудно да се твърди, че единният пазар е напълно завършен и функционира безупречно. Едно е сигурно обаче, че единният пазар е една огромна стъпка напред в развитието на европейската интеграция, стъпка, която отваря нови възможности и перспективи пред старите, новите и бъдещите държави членки на Европейския съюз. Съществено предимство за хората, търсещи работа е не само фактът, че вече могат свободно да се движат в рамките на вътрешния пазар, но също така могат да кандидатстват за работа и в страните от така нареченото Европейско икономическо пространство, които са: Исландия, Лихтенщайн и Норвегия. Успехът на единния пазар е в това, че обедини усилията на всички, не само на страните и европейските институции, но и на обикновените европейски граждани, които станаха участници в неговото създаване и развитие. Изграждането на този огромен пазар спомага не само за икономическия напредък, но и за премахване на езиковите и културни пречки между хората от всички държави членки на ЕС, създавайки „Европа без граници“.

Младежката безработица в Европейския съюз

Александра Ходжева

В последните няколко месеца младежката безработица се превърна в централен проблем на национално и европейско равнище. Младежката заетост е предизвикателство, пред което са изправени страни по целия свят независимо от тяхното социално-икономическо развитие. Като последствие от финансовата криза, настъпила в европейски и световен мащаб, безработицата сред младите хора рязко се повиши, поставяйки на карта цялото бъдеще на днешната младеж.

Причините за нарастването на младежката безработица са няколко - всяка година голям брой младежи излизат на пазара на труда, който не може да ги приеме толкова бързо; има голям недостиг на работни перспективи в по-слабо развитите страни и не на последно място липсва ефективна връзка между образованието и трудовите пазари. Значителна част от младите хора трудно намират работа, защото нямат възможност да натрупат трудов стаж, а работодателите от своя страна нямат нито желание да изразходват средства, нито пък време за обучението им и така се получава омагьосан кръг. Никой не назначава млади хора, защото нямат стаж, а те не могат да натрупат стаж, след като никой не ги приема на работа. Това ги обрича на продължително търсене на работа и на риска да бъдат уволнени първи при влошаване на икономиката (т.нар. „last in, first out“). Много работодатели гледат на тях предимно като на временни работници.

В днешната ситуация се оказва, че получаването на висше образование в престижен университет не е достатъчна гаранция за намирането на добра работа. Днес хиляди младежи с висше образование просто не могат да намерят работа, тъй като образованието им не е съобразено с нуждите на пазара. Често пъти висшисти с дипломи на икономисти, филолози и педагози работят като продавачи, санитарии или сервитьори. Задълбочава се професионално-квалификационното несъответствие между търсене и предлагане на пазара на труда. Масовата безработица оказва неблагоприятно влияние върху онези младежи, които все пак са успели да си намерят работа, тъй като те се чувстват несигурни и заплашени, че могат да я загубят. Така те са принудени да

приемат условията на своите работодатели и често получават по-ниска заплата или работят в сферата на „сивата икономика“ без трудов договор и пенсионни осигуровки.

В рамките на Европейския съюз младежката безработица достига рекордни нива и ситуацията става все по-притеснителна. По данни на Евростат от февруари 2012 г. безработните млади хора в целия съюз са 22,4%. Тъй като европейските правителства предприемат драстични мерки за намаляване на разходите си, става все по-трудно за младите хора да намерят работа. Най-засегнатите от тази тенденция са хората под 25 години. Във Великобритания тези младежи са по-известни като „IPOD-поколение - несигурни, притиснати, обложени с тежки данъци и обхванати от дългове“⁷⁹. Младежката безработица на Острова достига 22,5% от ноември 2011 г. до януари 2012 г. - най-високият показател от 1992 г. насам. За да се пребори с този ръст на безработицата, Обединеното кралство започна проект на стойност 1 млрд. паунда. Неговата цел е да осигури нови работни места и да даде възможност на младите хора да получат нужните умения и знания, необходими за трудовия пазар. Чрез различни поощрителни програми ще бъдат стимулирани работодателите да откриват нови работни места, а част от средствата по този проект ще бъдат използвани за откриване на 250 000 стажантски места и за обучение.

Във Франция безработните младежи имат друго наименование - „Génération Précaire“⁸⁰. Равнището на безработица сред младите в тази страна е 22,7%.⁸¹

Проблемите пред професионалната реализация довеждат и до социални протести в различните европейски страни. През ноември 2011 г. се проведе мащабен студентски протест в центъра на Лондон. Причината за негодуванието на младежите е намерението на правителството да намали средства за университетите и да се вдигнат таксите за обучение три пъти, което би било непосилно за повечето млади хора. Така висшето образование в Лондон ще се превърне в лукс, който само богатите могат да си позволят, а много млади хора ще останат без образование. С оглед да се предотврати прерастването на протеста в насилие, полицията получи разрешение да използва пластмасови куршуми срещу студентите при нужда. Протестът завършва с 24 арестувани.

В Испания също общественото напрежение нараства с всеки изминал ден. Младежката безработица в страната достига 50,5% в началото на 2012 г. В края на м. февруари бяха организирани масови студентски протести в големите испански градове срещу намаляването на бюджета на някои университети и повишаването на таксите. Стиг-

⁷⁹ От англ. : IPOD-Generation-Insecure, Pressured, Overtaxed and Debt-ridden.

⁸⁰ От фр.: Несигурното поколение.

⁸¹ По данни на Евростат от февруари 2012 г.

на се до сблъсъци между полицията и протестиращите, някои от студентите бяха задържани. Засегната сериозно от кризата, Испания е принудена да прави сериозни икономии, което засяга и сферата на образованието.

Често подобни протести са определяни като вандализъм. Всъщност те отразяват желанието на младите хора да се борят за едно по-добро и перспективно бъдеще. Тези протести не са насочени срещу високата младежка безработица, а по-скоро са последици от нея. Младежите се чувстват измамани и лишени от бъдеще и единственият начин да се опитат да променят ситуацията е да излязат по улиците, обединени от общия стремеж към по-добър живот.

Гърция е следваща по рекордно висока младежка безработица - 50,4%. Потънала в дългове, които не може да изплати, Гърция е изправена пред още един сериозен проблем - половината от младите хора в страната не могат да си намерят работа. Единственият изход е в бързите и радикални реформи, които да стабилизират икономическото положение в страната и да намалят постепенно младежката безработица. Ако не бъдат взети незабавни мерки, ситуацията в Гърция ще се влошава все повече, а при толкова безработни младежи надеждата за постигане дори на минимален икономически ръст през следващите години става все по-малка.

Младежката безработица е сериозен проблем и в други европейски държави - в Португалия тя достига 35,1%, в Литва - 31,1%, в Словакия - 30,7%, в Италия - 30,1%, в Латвия - 29,9%, а в Ирландия е 29,3%⁸². Заедно с Испания и Гърция в тези държави стойностите на младежката безработица са най-високи за целия Европейски съюз. Причините са както икономическата криза, така и липсата на връзка между търсенето и предлагането на пазара на труда. За да подпомогне справянето с този проблем, Европейската комисия изпраща през февруари 2012 г. експертни екипи във всяка от тези държави. В тях участват представители на националните власти и служители от генералните дирекции за регионална политика, заетост, образование и култура, както и от експерти по икономически и финансови въпроси. Всеки екип ще работи с националните власти и социалните партньори по проблемите със заетостта на младите хора и финансирането на малки и средни предприятия (МСП). Целта на експертите е да проучат как се използват структурните фондове и да ги насочат към проекти, които ще доведат до справяне с младежката безработица чрез откриване на нови работни места и ще подпомогнат МСП.

Друга страна с висока младежка безработица е България - 32,2%. Тенденцията в страната е много обезпокоителна - преди 2 години безработни са били предимно нискообразовани, слабоквалифицирани младежи от малцинствените групи и от селата, сега безработицата ста-

⁸² Данните за младежката безработица в тези европейски държави са от м. февруари 2012 г.

ва все по-високообразована и все по-градска. Ако тенденцията се запази, може да се очаква, че България ще бъде една от страните на челните пет места в Европа по младежка безработица в рамките на 2012 г.

С по-висока от средната за Съюза безработица са също Унгария (27,8%), Полша (27,5%)⁸³, Кипър (26,8%), Естония (25,1%) и Румъния (24,8%).⁸⁴

Сред скандинавските страни с най-висока младежка безработица е Швеция - 23,5%. Според Асоциацията на шведските работодатели това не се дължи толкова на кризата, колкото на структурен проблем - образователната система. Младите хора в Швеция не получават адекватно на икономическите нужди образование и им липсват практически познания - тенденция, валидна за повечето страни в Европейския съюз. Засега не е намерено единно решение за намаляване на безработицата. Асоциацията на работодателите изисква повече гъвкавост и по-ниска минимална заплата, докато Съюзът на синдикатите иска повече субсидии за създаване на нови работни места.

Във Финландия равнището на младежката безработица е учудващо високо - 19,8%, като се има предвид, че училищата в страната се славят като едни от най-добрите. Тя е най-висока в онези градове, които разчитат предимно на индустрията за осигуряване на работни места.

В Дания безработните младежи са 14,7% - доста по-нисък ръст в сравнение с Швеция, въпреки че двете държави имат много общи черти - голям публичен сектор, висока пазарна активност преди всичко поради големия брой жени, работещи на пазара и др. Една от причините за тази разлика в показателите е, че в Дания системата за наемане и освобождаване на нови работници е много по-улеснена. Работещите почасово могат да бъдат освободени в рамките на един до два дни предизвестие. Така за работодателите представлява по-малък риск да наемат млади хора, дори и да не са сигурни в практическите им знания. Друга причина е тясната връзка между образованието и работния пазар, тъй като младежите учат и същевременно работят и се обучават в компании по специалността си. Този модел на образование е особено популярен и успешен в Германия.

В някои държави-членки ръстът на младежката безработицата не се е променил драстично през последната година. В Чехия е 19,1%, а в Люксембург - 16,9%. В сравнение с февруари 2011 г. безработицата в Белгия е намаляла почти с 3%, като сега е 16,6%.⁸⁵ В Малта тя е сравнително ниска - 14,5%, а в Словения е 16,4%.⁸⁶

На фона на описаното дотук се открояват три европейски държави, в които младежката безработица е най-ниска: Холандия - 9,4%,

⁸³ Данните за Унгария и Полша - Евростат, февруари 2012 г.

⁸⁴ Данните за Кипър, Естония и Румъния - Евростат, декември 2011 г.

⁸⁵ Данните за Чехия, Люксембург и Белгия - Евростат, февруари 2012 г.

⁸⁶ Данните за Словения - Евростат, декември 2011 г.

Австрия - 8,3% и Германия. Бих искала да обърна по-специално внимание на последната.

По данни на Евростат младежката безработица в Германия е най-ниска - 8,2%. Ще се опитам да изясня причините за този германски успех.

На първо място трябва да се отбележи спецификата на германската образователна система. Студентите прекарват времето си не само в университетските аули, но имат и възможността паралелно да работят като „чираци“ към някои от големите фирми, свързани със специалността, която изучават. Така те получават едновременно теоретичните познания, но и практическия опит. Това е т.нар. „двойно професионално обучение“, от което печелят както студентите, така и техните работодатели. По време на следването си студентите получават практически знания и трупат опит, а работодателите влагат средства в обучението на перспективни и иновативни млади хора, които могат да назначат след като завършат висшето си образование.

Вторият фактор, който оказва благоприятно влияние върху ниския ръст на младежката безработица, е, че в Германия няма определена със закон минимална работна заплата, както е в страни като Франция, Испания, България и други европейски държави. Новонаетите работници трябва да могат да произведат поне толкова, колкото съответства на минималното им заплащане. Именно затова предприемачите в тези страни избягват да назначават млади хора, тъй като те нямат опит и специализирани знания, съответстващи на заплащането. За разлика от това в Германия заплатите се договарят между отделните сектори и синдикатите. Така началната заплата в страната може и да е по-ниска, но тя дава перспектива за бъдещо развитие.

Не на последно място анализаторите изтъкват и демографския фактор. През последните години тенденцията в Германия е към намаляване на раждаемостта - на една жена се падат 1,4 деца и така се очертава икономическа ситуация, в която свободните места са повече, отколкото са младите германци, търсещи работа. При това положение Германия ще може да привлече квалифицирани имигранти, за да запълни нуждата си от млади специалисти. Това ще даде възможност на образовани млади хора от други части на Европа да си намерят добре платена работа. В Испания все повече нараства броят на желаещите да започнат курсове по немски език, а записалите се в Гьоте-Институт в Сан Себастиан са се увеличили с 25%. Липсата на квалифицирани кадри в Германия ще доведе и до намаляване на барьерите за достъп на имигрантите, което от своя страна ще увеличи мобилността на работниците и ще доведе до по-доброто използване предимствата на вътрешния пазар.

Младежката безработица е сериозен проблем със сериозни последици. Тя е свързана не само с икономически затруднения, но и води до крах на надеждите и амбициите на младите хора още в началото на трудовата им дейност, което нерядко може да пречупи психиката им и да сложи отпечатък върху мисленето и поведението им. Прекарали години без работа, младежите спират да търсят нови възможности и изпадат в апатия. А когато на много интервюта си бил отхвърлен, е много трудно да събереш увереността си и да продължиш да търсиш, защото очакваш, че пак ще те отхвърлят. Така младите хора се изпълват с чувство на ненужност и непълноценност, които може да прерастнат в гняв и склонност към насилие. Често може дори да прибегнат до различни престъпни групировки, което им създава усещане за значимост и принадлежност към някаква общност, а гневът им е провокиран от тоталното разочарование от политиката и политиците. Безработицата е на път да създаде цяло ново поколение от „сърдити млади хора“.

В рамките на Европейския съюз все по-ясно се очертава тенденция към емиграция на младите хора в търсене на по-добри перспективи. По данни на Ройтерс над 300 000 младежи са напуснали Испания от началото на кризата през 2008 г. Тази тенденция се забелязва по-осезаемо и в страните от Източна Европа. Румъния е сериозно засегната - нейното население е намаляло с 12% за последните десет години. Преброяванията от 2011 г. показват, че Литва и Латвия са загубили по 13% от населението си, а България - 7%. За разлика от тези държави, населението на Германия се е увеличило за първи път от 2002 г. благодарение на имиграцията от новите членки на Европейския съюз. От друга страна, в държави като Чехия и Полша броят на населението остава стабилен, тъй като много емигранти са се завърнали, а същевременно са пристигнали хора от по-бедни страни в региона.

На 20 декември 2011 г. Европейската комисия предприе мерки за борба с младежката безработица. Приета е нова инициатива „Възможности за младежта“, която призовава държавите-членки да положат усилия за предотвратяването на преждевременното напускане на училище и да подпомагат младите хора в придобиването на подходящи умения за пазара на труда. Отправен е апел към държавите да осигуряват трудов стаж и обучение на работното място и да помогнат на младите хора в намирането на подходящо първо работно място. Страните от Европейския съюз са подканени от Комисията да използват средствата по Европейския социален фонд, в който има 30 милиарда евро, които все още не са разпределени по проекти. Във връзка с тази инициатива председателят на Европейската комисия Жозе Мануел Барозу посочва: *„Инициативата „Възможности за младежта“ показва на младежите в цяла Европа, че ние отделяме внимание на техните проблеми. Техните настойчиви искания за участие в европейското общество отек-*

наха от Магрид до Брюксел. Началото на това е намирането на работа. Очевидно са необходими дългосрочни реформи на пазарите на труда, но за очакваните от тях резултати е необходимо време. С днешната инициатива предприемаме по-навременни действия, които ще спомогнат за намаляването на безработицата сред младите хора.“⁸⁷

Ласло Андор, комисарят на ЕС по заетостта, социалните въпроси и социалното приобщаване също изтъква необходимостта от преодоляване на младежката безработица: „Днес младите хора в много държави в ЕС са изправени пред драстични проблеми. Ако не предприемем решителни действия на равнището на ЕС и на национално равнище, рискуваме да изгубим това поколение, като заплатим висока цена в икономически и социален план“. Комисарят подчертава, че според оценките настоящият ръст на младежката безработица струва на обществото 2 милиарда евро седмично и добавя: „Недопустимо е настоящата тенденция да продължава. Ние трябва да вдъхнем надежда на младите хора. Те са нашето бъдеще.“⁸⁸

В рамките на тази инициатива Комисията финансира пряко следните основни действия:

- Държавите-членки са подпомогнати с 4 милиона евро за създаване на схеми за т.нар. „гаранция за младежта“, гарантираща, че в рамките на четири месеца след като завършат училище, младежите ще постъпват на работа или ще продължат образованието си.
- Подпомага се разкриването на нови стажантски места по линия на Европейския социален фонд, за което са заделени 1,3 милиона евро.
- Държавите-членки ще създават схеми за подкрепа на млади хора, учредяващи нови предприятия, и на млади социални предприемачи, за което ще се използват 3 милиона евро от техническата помощ в рамките на Европейския социален фонд.
- Ще се насочват средства за назначения в предприятия и ще се цели постигане на най-малко 130 000 назначения в рамките на програмите „Еразъм“ и „Леонардо да Винчи“ през 2012 г.
- В рамките на инициативата „Твоята първа работа с EURES“ през 2012-2013 г. ще бъде предоставена финансова помощ на 5000 млади хора с цел да намерят работа в друга държава-членка.
- На Европейската доброволческа служба ще бъдат предоставени повече бюджетни средства, които ще имат за цел да осигурят най-малко 10 000 възможности за доброволческа дейност през 2012 г.
- През 2012 г. трябва да бъде представена рамка за стажове с високо качество в ЕС.

⁸⁷ Изказване на Жозе Мануел Барозу на 20 декември 2011 г. във връзка с лансирането на инициативата „Възможности за младежта“

⁸⁸ Изказване на Ласло Андор на 20 декември 2011 г. във връзка с лансирането на инициативата „Възможности за младежта“

- По програмата „Еразъм за предприемачи“ се очаква да се осигурят най-малко 600 възможности за обмен през 2012 г.

Тези предложения на Европейската комисия трябва да улеснят гържавите-членки в предприемането на мерки, свързани с младежката безработица, които ще бъдат част от серия програми към Европейския социален фонд и ще се включат към бюджета на ЕС за периода 2014 - 2020 г. Предприемите мерки целят един по-плавен преход между образованието на младежите и тяхната трудова заетост, очаква се достъпа на безработни младежи до работни места в целия съюз да бъде улеснен.

Осигуряването на добри работни места за младите мъже и жени, навлизащи в пазара на труда всяка година, е съществен елемент от прогреса към по-добре развита икономика, по-справедливо общество и по-силна демокрация. Намирането на стабилна основа на пазара на труда е изключително важно за една добра кариера, оказващо и влияние през целия живот върху младежите, техните семейства и техните гържави. Младостта е решаващ период в живота, когато хората започват да осъществяват своите стремежи, добиват икономическа независимост и намират своето място в обществото. Във време на криза, когато страни и общества са принудени да правят сериозни спестявания, не бива да се забравят младите хора, които са бъдещето. Но ако те бъдат лишени от бъдеще, то това ще означава, че цялото общество ще бъде лишено от такова за години напред.

Младежката безработица в България

Гергана Тошева

Младежката безработица е един от централните проблеми в Европейския съюз в контекста на сегашната кризисна ситуация. В много от държавите-членки се забелязва тенденция към повишаване на незаемите млади хора, но в България този проблем се оказва още по-сериозен.

Безработицата сред младежите у нас е по-висока от средната за Съюза според статистическите данни, но по-притеснителното е т.нар. „вторично явление“, а именно, че българските младежи не протестират по улиците, за да изразят своето недоволство, а заминават извън страната. Така нареченият тих протест на българите е сериозен проблем, на който обаче никой не обръща достатъчно внимание. Всички говорят за него, но действия не се предприемат. По този начин България застарява не само поради демографската криза, която съществува и в други държави, но и защото младите хора търсят реализация в чужбина и веднъж намерена там, шансът да се завърнат намалява.

Причините за младежката безработица са многобройни и произлизат от поведението както на държавата, така и на частния сектор. Сегашната ситуация рефлектира върху по-младите поколения, които предпочитат още в гимназиална възраст да се подготвят и при завършване на средно образование да заминат в чужбина. Съвсем друг е проблемът по отношение на завършилите български университети млади специалисти, за чието образование българската държава е плащала, но не успява да задържи и съответно „инвестицията“ ѝ е губеща. В тези два случая говорим за поведението на младежите, което обаче е резултат от поведението на вече споменатите по-горе фактори - държавата и бизнесът.

Ролята на държавата по отношение на младежката безработица е огромна. Тя може да се търси по няколко направления, най-важните от които са по отношение на висшето образование и младежката политика. По линия на висшето образование можем да изтъкнем няколко

аспекта. Първо, многобройните висши училища „бълват“ млади специалисти със съмнителни умения. На фона на все по-рязко намаляващия брой деца в България се откриват все повече университети. Съответно местата за прием се увеличават, но критериите намаляват стремежа. Резултатът е, че без усилия и базисни знания е възможно да постъпиш в университет, което действа демотивиращо на амбициозните младежи. Стига се до една ситуация, в която качествата и способностите на „знаещите“ не се оценяват достатъчно добре. Това обезсмисля усилията, които се влагат. Ето един от импулсите за напускане на България и реализиране в друга държава, където тези усилия се оценяват по достойнство. За да се спре тази порочна практика в университетите да влизат незаинтересовани хора, трябва да се намали броят на висшите училища у нас, като той се сведе до минимум. Като се има предвид, че в България има тенденция на отрицателен прираст, е абсолютно ненужно и безсмислено да се откриват и поддържат голям брой университети. Тук трябва да се следва принципът, че важно е качеството, а не количеството, т.е. по-добре по-малко ВУЗове, но по-реномирани и уважавани, от които да се дипломират по-малко висшисти, които обаче да са по-добре квалифицирани, амбицирани и компетентни.

Българската икономика има нужда от високо квалифицирани експерти в абсолютно всички сфери, които да бъдат конкурентни на техните колеги от останалите държави-членки на ЕС, а и на световно ниво. Добър пример за тази необходимост е фактът, че нашата страна не може да усвоява предвидените за нея пари по европейските фондове, именно защото няма специалисти, които да изготвят добри проекти, чрез които да се получат тези пари.

Друг проблем, който се корени в системата на висшето образование е, че липсва, т.нар. принцип на фунията в университетите. Същността на този принцип се изразява в това, че един определен брой хора влизат в университетите, но след 4 години излизат само най-добрите, които наистина са полагали усилия и натрупали един завиден обем дълготрайни знания и умения. За жалост това не се случва и колкото младежи влизат, толкова и излизат от университетите. Няма я конкуренцията за постъпване във висше училище, няма я и по отношение на завършването му.

Трябва да се осъществява по-строг контрол върху студентите по отношение на присъствието на лекции, като това би разрешило и проблема с ниските оценки и тези написани „по милост“ по време на изпитната сесия. Това ще се случи неминуемо, защото дори и гаден студент да не се е подготвил достатъчно за изпит, редовното присъствие по време на лекционния курс ще му помогне да избегне провала. Освен това е доказано, че това, което дълготрайно остава в съзнани-

ето на студентите, не е съдържанието на учебниците, а информацията, получена от преподавателите по време на лекции, защото гумите, произнесени от авторитетен човек, привличат и задържат вниманието по-дълго, отколкото гумите, написани на хартия.

Проблем се оказва и фактът, че в университетите се поддържат специалности, които не са релевантни към изискванията на съвременния пазар на труда. Целта на тази практика, разбира се, има финансов импулс - парични постъпления. От висшите училища излизат кадри, които обаче не могат да намерят реализация по своята квалификация и са принудени да заемат позиции, за които нямат необходимите знания, което поставя и въпросът за качеството на работата им. Този въпрос е пряко свързан и с липсата на комуникация между университетите и бизнес средите. По този начин завършилите специалисти не отговарят на нуждите на частния сектор.

Тук трябва да се намеси държавата, която да подпомогне осъществяването на контакта между висшите училища и бизнеса така, че да могат да се предлагат задължителни стажове по направления. Друг възможен подход е осигуряването на работа за определен период от време за завършилите специалисти. За тези, които са били „държавна поръчка“, тя трябва да бъде задължителна, защото именно държавата е покривала част от разходите по тяхното образование. От чисто прагматична гледна точка държавата е инвестирала в тези млади хора, а те се реализират или в частния сектор, или в друга държава. По този начин направената инвестиция не се възвръща и държавата е „на загуба“.

Уместно да се спомене още един значим проблем, който се появява в публичното пространство мълниеносно и така си и отива. Става дума за недостатъчното държавно финансиране на иновациите и чистата наука. Неведнъж Българската академия на науките е протестирала срещу тази пагубна за всички ни политика, но трайни действия не се предприемат за прекратяването ѝ. Именно поради тази причина младите хора не се насочват към специалностите, които са строго научни. Тези специалности са непопулярни и местата в тях се запълват от неуспелите студенти, които след година ги напускат. За жалост младежите не желаят да се занимават със „замиращата българска наука“ и предпочитат да потърсят своето място сред юристите и финансистите. Разбира се, не може да се винят младите хора за тези решения, защото всеки иска да просперира в живота си и съответно се насочва към областите с най-големи възможности за успешна реализация. За да се промени тази ситуация, е необходима намесата на държавата, която да се обърне към науката, която винаги е била двигател на човечеството. Българската икономика би спечелила много повече от иновациите и научните изобретения, отколкото от хи-

лягите икономисти, юристи и специалисти по човешки ресурси, които се дипломират всяка година.

В контекста на държавната роля можем да споменем още един негативен аспект и той е, че въпреки прогресивно увеличаващия се праг на пенсионна възраст, броят на заетите пенсионери не намалява, което рефлектира върху шанса на младите поколения специалисти да получат назначение. Всички протестират срещу тази практика, без особени последици. Тук може би трябва да се намесят с „по-твърда ръка“ законодателите, като се установи законова практика, ако за едно място, заето от пенсионер, кандидатства млад експерт, то да се даде предимство на младия специалист. Това ще подпомогне разрешаването на проблема с младежката безработица и ще задържи младежите в България, тъй като ще им бъдат предоставени перспективи за реализация и добър живот.

Говорейки за младежката безработица, не бива да забравяме и ролята на частния сектор. Една голяма част от младите българи искат да намерят своята реализация именно в него. Проблемът тук обаче се отнася до високите изисквания, които бизнесът поставя пред младите специалисти. Като пример може да се изтъкне необходимостта от стаж и опит в съответната сфера. Действителността показва, че не е възможно един дипломант да има практически опит по специалността си, при положение че е прекарал последните няколко години в университетската аула. Разбира се, това е само един пример, но той е показателен за положението, в което са поставени младите хора.

Съвсем отделен въпрос е доколко е правилно да се работи по време на студентството. Дори и при силно желание за често посещаване на лекции, работата неминуемо ще възпрепятства реалното присъствие. Не бива да се пропуска и фактът, че ученето и работата често са несъвместими дейности, защото и двете изискват пълно себеотдаване и отделяне на много време. Законовата вратичка, която се оставя на студентите, че единствено семинарните занятия са задължителни, но не и лекциите, е източникът на липсата на дисциплина и контрол в университетите. Разбира се, тази мярка отговаря на времето си - 90-те години на миналия век, по време на прехода в България, когато хората изпитват икономически трудности и съответно на студентите им се налага да работят. В момента също живеем в лоша икономическа конюнктура, но е време да се поставят ясни и строги правила, които да подлежат на контрол. Това ще допринесе за тяхното спазване и дипломата за висше образование ще бъде не само лист хартия, но ще е изпълнена със съдържание и подкрепена от знания и умения. Тук отново се връщам на вече засегнатия въпрос за качеството, който е основен, когато говорим за висше образование. За много млади хора дипломата за завършено висше образование е цел сама по

себе си, но истината е, че тя е средство за постигане на по-добра професионална реализация.

В последните години, белязани от икономически трудности, се забелязва една притеснителна практика, осъществявана от фирмите - приоритетно освобождаване на младите специалисти. Според данни на Националния статистически институт за месец април 2012 година около 23% от младите хора в България са без работа. Това обезсърчава младежите и те се съгласяват да работят каквото и да е, като се примиряват това да се случва дори и в сивия сектор. Това води до проблеми с дълготраен ефект, но при липса на алтернатива тази практика се утвърждава. Статистическите данни не отчитат обаче броя на т.нар. „обезкуражени безработни“, които не са регистрирани като такива и не предприемат никакви действия, за да си намерят работа. Интересно само по себе си е и явлението „наследствена безработица“, което означава, че незаемостта се предава от поколение на поколение. За жалост в България често срещана е професията „безработен“, като дялът на младите хора, които се „занимават“ с нея се увеличава, като една голяма част от тях още със излизането си от университетите са принудени да се запишат в бюрата по труда, за да получават социална помощ.

Не бива да подминаваме и един не толкова популярен проблем по отношение на младежката безработица - нарастващото недоверие на обществото и съответно на работодателите към младите експерти. Като ярък пример можем да изтъкнем скорошното назначение на новия Министър на икономиката, енергетиката и туризма - господин Делян Добрев. Последната рокада в Кабинета провокира много коментари относно възможността на младите хора да работят качествено и компетентно. Вместо да се възприема, че младите хора са носители на новото, че те са изпълнени с амбиция и желание за промяна, обществото се разбунтува срещу това младите специалисти да заемат ключови позиции. Това е още един признак на вече споменатия протекционизъм на по-възрастните поколения. По отношение на влиянието на възрастта върху работата на хората, изказването на бившия министър на финансите господин Милен Велчев, е показателно. Той твърди, че именно неговата младост е била предпоставка за стартирането на сериозна реформа в управляваната от него сфера. По думите му ентусиазмът, необремеността и амбицията на младите хора дават тласък на развитието в положителна посока. Неговата теза е валидна за всяка една област и поради тази причина трябва да се гласува повече доверие на младите експерти и да им се дава възможност и поле за изява.

Младежката безработица може да бъде съкратена само след сериозна регулация на източниците ѝ. Със сегашната тенденция на изми-

чане на младежи в чужбина, в един момент държавата ни ще бъде парализирана от недостиг на млади хора. Сегашният протекционизъм към по-възрастното поколение ще доведе до една силно „застаряла“ България без свежи идеи и служители. Разрешаването на проблема с младежката безработица трябва да намери силната подкрепа, както на държавата, така и на частния сектор.

Библиография:

- 1) НСИ (2012). Основни резултати от наблюдението на работната сила през първото тримесечие на 2012 година
- 2) Преглед на пресата (април 2012)
- 3) Узунов, А. (2006). Обща теория на икономиката, част втора, макроикономика. Изд. "Булвест 2000"

Проблемът младежка безработица и поведенческите промени сред младите европейци, породени от нея

Владислав Василев

Европеецът е горд и привилегирован от позицията си на такъв. Това са взаимно допълващи се понятия, тъй като гордостта произтича от привилегиите на европейското гражданство, а привилегиите сами по себе си са достатъчен повод за гордост. Европеецът е пряк наследник на богато културно и историческо минало, той е титуляр на модерното като продукт на многогодишна традиция, иновативност, предприемчивост, познание, и не може да възприеме себе си по друг начин, освен като единствен носител на модерното и перспективното, дефинитивно носещо „титлата“ европейско.

Годината е 2012 и същият този горд европеец, същият този културен и интелектуален авангард има вече по-различен светоглед и битие, определяни не от прогресивното поведение на младата, търсеща и преоткриваща човешка натура, а от условията, породени от глобалната икономическа криза. Именно „криза“ е лайтмотивът на съвременния живот, който, вкопчен в останките на доскорошната си наивна финансова безгрижност, се опитва не просто да възроди „доброто старо време“, а да проправи път за ново, закрепящо рухналите устои на старото и надграждащо своята глобална визия върху тях. Радикалните социално-икономически и политически промени обаче неминуемо водят до жертви, жертви от разностранен характер и обхват, жертви сред привидно установения социален баланс; жертви за бизнеса, абдикирал от отговорност за гарантиране на приоритетни бъдещи инвестиции, бизнес съществуващ в условия на професионална несигурност и невъзможност за икономическо прогнозиране; жертви за банкирането и финансовите системи, достигнали апогея на своето развитие и внезапно рухнали, отчаяно опитвайки се да спасят една друга, неосъзнавайки идентичната фиктивна финансова основа, върху която доскоро са градили несъстоятелни парични кули; жертви за националните държави, които в условията на общ пазар, респективно

икономическа и финансова взаимозависимост, бият тревога за пожар едва след като половината глобална икономика е обгърната в „пламъци“ на дългова криза. В паника същите тези държави, водени от първичния си инстинкт за икономическо самосъхранение, стремглаво се втурват да помагат на неофициално фалиралите си съседки в опит да опазят статуквото на общия пазар, изливайки огромни финансови количества с протичката цел да запълнят дълговия кладенец, който, иронично, като че ли по „Закона на Мърфи“, подобно на хигра, от чиято отрязана глава поникват нови дъве, не се запълва, а напротив постепенно се разширява. Така, следвайки нишката на причинно-следствената връзка, последната инстанция, която трябва да даде своя дан за икономически кризисната, започваща втора декада на двадесет и първи век, е европейецът - личността, чиято трудоспособност, поведение и мечти са фундамента на Европа, дори в момент на изпитание.

Съществуването на глобална финансова и дългова криза е факт, примиряването с който е неизбежно по пътя на задълбоченото и правилно разбиране на социално-икономическия портрет на света днес. Ролята на трудово активната млада личност като фундаментален елемент и мотор на обществото обаче бива постепенно компрометирана поради несигурността на финансовата система и константното търсене на алтернативни, сигурни методи за справяне с несъстоятелността на малкия и среден бизнес. Рецесията, чиято основна последица е безработицата, затяга обръча около полуживия организъм на пост-кризисния общ пазар. Трудовият и производствен колапс в Европа и Америка неминуемо водят до масови съкращения и увеличаване на ролята на естествен професионален подбор при наемането на нови служители, но този подход е временно решение без обективна дългосрочна перспектива, поради значително увеличаващия се процент на безработицата сред младите хора и практическата им неспособност за своевременно професионално развитие и квалификация. От статистика на Eurostat става ясно, че младите остават най-засегнати от икономическото забавяне, а подобряване на ситуацията при младежката безработица в Европа може да се очаква само при здравословен икономически растеж, който на фона на настоящите темпове на икономическо възобновяване изглежда илюзорен, що се отнася до близкото бъдеще. Аналогично е състоянието и на предприемачите, навлизащи на пазара на труда в малкия и среден бизнес, тъй като в условия на стагнация иновативният бизнес дух е възпрепятстван още в състояние на зародиш поради значително намаленият производствен капацитет, търговски обмен, както и действителна печалба. Следствието е значително намален процент на успеваемостта на бизнес начинанията. Лавинообразното кредитиране в близкото минало и настоящият му противоположен дългов ефект (изплащане) допринасят за апокалиптичния бизнес пейзаж, практически при-

нуждавайки финансовите институции да боравят със средства, които в голямата си част се насочват за покриване на дългове.

Наред с чисто професионалните затруднения сред младите хора се наблюдават и поведенчески изменения сред трудоспособното поколение, което в ерата на социалните мрежи, свободата на информационен достъп и постоянната тенденция към финансова и идеологическа независимост, носещи логото на анонимността - авангард на съвременното свободното право на избор в световната мрежа, се превръщат в структуроопределящ фактор, формиращ младите хора като част от обществото с неговите трудови възможности и предизвикателства. Разбирането и разрешаването на проблема с безработицата сред младите хора се корени в анализирането на промените, настъпили в следствие от глобалната икономическа криза и справянето с трудностите пред развиващите се млади специалисти, обковали социалното си поведение в собствена технократска идеология, водеща се както от правилата на икономическото съществуване, така и от правилата на свободомислещия индивид като активна част от дигиталното информационно пространство с глобален характер, символ на съвременния свят. Странната симбиоза между кризата - източникът на проблеми, Мрежата - персонификация на „веруюто“ в идеалистичната свобода на личността на съвременния млад човек и Безработицата - проблемът, описват трите отправни точки на настоящите трудности сред младото трудоспособно поколение, което като жертва на глобалната рецесия и икономически дисбаланс търси начини да се справи със съвременните предизвикателства, които ни най-малко метафорично са предизвикателства пред оцеляването на Европа.

Несъобразно професионалната си квалификация, съвременният европейец е типологично ново поколение трудова сила, прецизираща работоспособността си не само спрямо трудовете условия на местоработата си, но и спрямо други сродни трудови условия, като този ход на постоянно сравняване, своеобразно оценяване и респективно индиректно придобиване на умения с широк спектър, оптимизира продуктивността на работната единица, но я прави и по-капризна спрямо работата ѝ. Този резултат е пряко следствие от Internet революцията, опровергаваща или потвърждаваща всяка базисна концепция, структурираща обществото и придаваща му глобален мащаб - „световно гражданство“. Постоянните информационни потоци и обмени своеобразно синхронизират отношението на младите хора като цяло към предлаганата им работа, възможност за професионална реализация или вид професионално развитие. Дигиталната ера предоставя на съвременния човек необходимата информационна база на оброчно казано цялото световно познание, което съвсем логично се обогатява ежеминутно, поради една характерна особеност на модерния живот - той е интерактивен. Всяка обществена единица, в частност

европеецът, постоянно се информира, или информира други за своите или за чужди новооткрития, като превръща този информационен кръг на приемане и предаване на информация в своеобразно *perpetuum mobile*. Условието на този модерен начин на живот засягат, подобряват и социализират всеки аспект от обществения - работа, образование, разплащания, култура, превръщайки Internet революцията в еманацията на борбата за демократизация на европейския свят и света като цяло. Това, съвсем естествено, рефлектира и върху професионалната квалификация на младите хора, върху възможността им за специализирано развитие и натрупването на широка база от познания и възможности за реализирането им в конкурентна и продуктивна бизнес среда. Пазарът не облагодетелства никого, освен ако той сам не създаде предпоставки за това. Носейки „гените“ на модерния живот - натрупването на познание, несъобразно количество, източници и релевантност *via Internet*, съвременният трудоспособен млад европеец несъмнено има значително количество професионална гордост, базирана на познания, натрупани по академичен път или по алтернативен начин, които иска да приложи в работата си т.е. има определени критерии, съответстващи на образованието му, които са определящи при търсенето на работа или при евентуалното частно предприемачество.

Съвременният млад трудоспособен човек се идентифицира с работната си квалификация и длъжност, своеобразно представяйки я за свое професионално лице пред останалия трудоспособен свят. Това, разбира се, се отразява и върху социалното му поведение и отношение спрямо заобикалящата го икономическа и социална реалност, правейки го по-трудоспособен и приспособим към актуалните промени на деня, давайки му самочувствието за качество в работата. Понякога, разбира се, се среща и противоположният ефект, при който същият индивид става по-неустойчив на ежедневните работни сътресения, но наличието на алтернативи за справяне изгражда съвременната работна атмосфера и дава възможност трудоспособният индивид да подобри продуктивността си своевременно. Персонализацията на трудещия се с работата му и „дал Господ“ обратното, са характеристиките на съвременния човек, който отъждествява резултата от професионалните си способности с качествено израстването на личността, достигаща нови, по-добри и по-висши нива на съзряване - най-често физически изразени в подобряване на благосъстоянието. Иначе казано - качествена работа и високата квалификация водят до по-добро заплащане и по-висок жизнен стандарт, като начините за постигането на тази заветна цел не се конкретизират. В този контекст обратната квалификация, възможността за ранна реализация, професионално развитие и натрупването на опит са пантеона на тази своеобразна социално-икономическа религия.

Подобни критерии, разбира се, имат и потенциалните работодатели, което съвсем естествено превръща пазара на труда в мелница за квалифицирани специалисти, борещи се от една страна с пазарната икономиката като контрапункт на заветната идея за лесната и добра печалба, а от друга с няколко също така квалифицирани кандидати за същия работен пост. Уви, рецесията и стагнацията, като естествен посредник между глобалната икономическа криза и социално-икономическия упадък, превръщат търсенето и намирането на работа в начинание, следващо не пътя на логиката, че по-добрия побеждава, а пътя на привидната изгода.

Младите се изправят пред редица предизвикателства при намирането на работа, свързани не само с липса на работни места, но и с липса на желание за назначаване на млади кадри с нерафинирано университетско образование, нуждаещи се от повече практически професионален опит. Те имат по-малко умения и по-ниски нива на производителност в сравнение с „ветераните“ в бранша, което ги прави по-малко привлекателни за потенциалните работодатели. Освен това младежите се борят за работни места с доста по-опитни и квалифицирани кадри, които също са засегнати от процеса на съкращения на работна ръка, което в по-голям процент от случаите практически означава невъзможност за намиране на работа по съответната или сходни специалности. Това от своя страна води до диверсификация на професионалния труд в конкретна сфера като принуждава млади работници от една област да работят в изцяло друга такава, поради невъзможността за професионално развитие по тяхната специалност. Този тип работно миксиране на квалифицирани млади хора в разнообразен тип производство, несъответстващо на специализациите им води до професионален регрес и съвсем логично до загуба на умения заради времето, прекарано в трудова заетост в друга сфера. И това е така само в случай на действително назначаване на работа. Ключовият проблем е, че в голяма част от случаите до назначаване така и не се стига.

Сходни фактори, които също допринасят за неравномерното увеличаване на младежката безработица в отделните европейски държави, са липсата на гъвкавост на трудовете пазари, както и загубата на умения заради продължителна безработица. Още през 2005 г. икономистите Пол Грега и Ема Томини посочват, че ранната безработица оставя своя траен отпечатък върху младежите за цял живот и генерира загуба на доход, от която не страдат връстниците им, които са успели да започнат работа. Лари Хейтуей отбелязва, че според резултатите от редица проучвания има връзка между безработицата при младежите и антисоциалното поведение, алкохолизма, умствените и физически заболявания и самоубийствата.

Борбата с младежката безработица е основен приоритет на Европейския съюз, както и на държавите членки поотделно, тъй като в

близките години безработицата достига тревожни нива. Незаетите на пазара на труда млади хора се увеличават драстично като все по-често безработни са високообразовани кадри. Градската безработица също набира сила. Проучвания в България сочат, че безработицата почва да обособява подкатегории като спекулативно се коментира тенденцията за „потомствена безработица“ към която се причисляват млади семейства, чиито родители също са безработни. Тревожните статистики показват, че ниското образование и липса на професионална квалификация са сигурен начин за постоянна незаемост, но алтернативата - високо образование и квалификация, не гарантира професионална или каквато и да било трудова реализация. Към февруари тази година в България са регистрирани 190 хиляди безработни младежи между 15 и 24 години и 330 хиляди безработни между 15 и 29 години. Реалната младежка безработица е над два пъти по-висока от статистически регистрираната.

За сравнение, средните нива на безработица в еврозоната се повишават до 10.8% през февруари от 10.7% през януари. Средният процент за ЕС е 10.2%. Около 17,13 млн. души в еврозоната са били безработни през февруари, което е с 162 хил. повече от предишния месец. Най-ниско равнище на безработица е отчетено в Австрия - 4.2%, Холандия - 4.9%, Люксембург - 5.2% и Германия - 5.7%, а най-високо - в Испания - 23.6% и Гърция - 21% през декември 2011 г.

Най-силната икономика в Европа остава Германия с 5.7% безработица за февруари, а процентът за Франция е непроменен - 10. В Италия регистрираните безработни се покачват от 9.1% до 9.3%. В България 12.4% от населението са официално регистрираните безработни. Това е с 2.2% над средната за еврозоната.

Тревожната статистика намира и друго отражение в социално-икономическия живот на европейца. Неспособността младите хора да намерят работа и да се реализират професионално в родните си страни увеличава значително процента на емиграцията към страни с по-висок жизнен стандарт и по-добри условия за заетост. (Гурбетчиите увеличават бройката си ежегодно, като според някои проучвания това благоприятства икономиките на родните им страни, защото статистически голям процент от работещите в чужбина се завръщат в страните си и стартират частни бизнес инициативи с натрупания в чужбина капитал). Броят на населението в сравнително богати държави като Чехия и Полша остана стабилен благодарение на завръщането на емигрантите и пристигането на други хора от победни страни в региона.

От Балканите до балтийските страни обаче фактите говорят за по-мрачна статистика. Преброяванията от 2011 г. показват, че Литва е загубила 13% от населението си за десет години, България - 7%, а Сърбия - 5%. За разлика от тях населението на Германия се е увеличи-

ло през 2011 година за първи път от 2002 г. насам като нивата на смъртност са по-големи от тези на раждаемост.

Друг проблем, породен от масовата безработица, е системното подхранване на сивия сектор в икономиката със свежа и квалифицирана работна ръка, намираща финансовите облаги там за по-примамливи от алтернативата на незаемостта. Намирането на работа в сивия сектор се явява благоприятна възможност за незаетите в бранша, като младежката работна сила активно прибегва до този метод. Работа с по-малко работни часове, без осигуровки и в голяма степен без трудови договори и в нелегалност са стандартни за този сектор. Изправени пред алтернативата да бездействат, младите хора, несъобразно квалификацията си, предпочитат работата извън рамките на закона. Застаряването на нацията (в българския случай) и прехвърлянето на трудова сила в рамките на сивия сектор са тревожни данни за цялостния облик на заетостта не само на младите хора, но на трудоспособното население като цяло. Общоевропейски погледнато, борбата с младежката безработица е основен приоритет на Общността, както и основна спънка пред възвръщането на здравословните темпове на развитие на икономиката и стабилизирането на общия пазар в пост-кризисни условия.

Младите европейци навлизат в пазарния живот на двадесет и първи век - квалифицирани, образовани, но без професионален опит и без възможност реализация - потомствени технократи, носещи базисната концепция за общоевропейско бъдеще, са изправени пред сериозно социално-икономическо изпитание - няма работа. Невъзможността за реализация на младите хора води до систематично девалвиране на способностите им, финансовото им благосъстояние, качеството на живота им и прочее всички основни социални функции. В този контекст, до известна степен потвърждаваща и обясняваща горепосоченото, е народната поговорка „Страх лозе пази“, която се транспонира директно в пазарните отношения на съвременния социално-икономически живот в Европа, като работодателите от „страх“ и по-скоро с надежда за оптимизиране на производствения капацитет и печалба наемат вече квалифицирани и опитни, макар и по-възрастни работници, неосъзнавайки че и със и без „страх“, „лозето“ няма какво да го опази, ако няма потребители и конкуренция. Системното обедняване на населението поради липсата на постоянна заетост води до икономически и социален регрес. Интерактивното обществено мнение относно казуса намира отражение в многобройни форуми, протестни сайтове, публични изявления и протести и прочее. Тенденцията за незаемост или алтернативата - нископлатен или нискоквалифициран труд в сивия сектор - са арена на обществени спорове и недоволство, които макар и засягащи в голям мащаб обществото, водят до неизбежното влизане в порочния кръг на невъзможността за професионална

реализация (в повечето случаи) и необходимостта от заетост, каква-то и да е тя, поради елементарни финансови причини.

Икономическата криза не е фундаментално нов тип поведение на световните пазари. Кризите са периодично явление, благодарение на неспособността на икономиките и Пазара да подържат постоянен ценови и обменен баланс с реално суровинно съответствие, поради редица обстоятелства, което води до спукването на т.нар. икономически балони, системно надувани с години, факт, довеждащ до това, с което днес икономистите обясняват почти всяко икономическо и природно явление - „Глобална икономическа криза“. Наред с това дълговата криза утежнява ситуацията на пазара, като поставя в неблагоприятно състояние (на прага на фалит) не просто частни фирми, но държавни институции и цели национални икономики. Вследствие от тези икономически и финансови катаклизми националните пазари се впускат в протекционистка офанзива, бранейки ревностно икономическото си статукво, а общият пазар се капсулира в себе си, давайки път на все по-малко инвестиции и нови предприемачи. На практика всички са на загуба и никой не смее да насърчи бизнес инициативност, когато краткосрочната пазарна сигурност е колкото тази за печалба от лотарията. На фона на този неблагоприятен икономически пейзаж, младият европейец, в силата си на трудоспособен индивид, трябва да оцелее в пазарни условия, в които метафорично Законът на Джунглата е на път да измести „законите“ на Адам Смит за „Богатството на Света“. В заключение: „Битието определя съзнанието“ - сигурно сега някъде Карл Маркс ръкопляска сам на себе си.

В контекста на тежките икономически условия на стагнация Европейският съюз търси алтернативни методи за стимулиране на трудоспособността и справяне с младежката безработица посредством различни програми от типа на „Еразъм“, които са основна част от стратегията за борба с младежката безработица. Социалната ангажираност по въпроса, разбира се, е висока, както е висока активността на online потребителите, превръщащи до голяма степен web пространството в поле за професионална изява, както и в начин за професионална реализация.

По пътя на логиката, административното разрешаване на проблема с младежката безработица е обективно най-неправилният подход, тъй като трудоспособността и заетостта в едно демократично общество би следвало да се определят на принципа на квалификация, опитност и продуктивност, а не на възрастов подбор. Все пак хората не са равни, що се отнася до способността им да са продуктивни. Настоящото неоптимистично състояние на трудоспособната европейска младеж би могло да бъде подобро единствено чрез трайно заздравяване на икономическия растеж и устойчивост на малкия и среден бизнес. За постигането на този ефект обаче трябва да

просъществува успешно цяла система от икономически, и финансови механизми, които на първо време да закрепят неофициално фалиралите икономики и да дадат нов тласък на Общия пазар, който базисно да съживи пазара на труда. Изпълнимо или не, само времето ще покаже, но тъй като надеждата привидно умира последна, освен всичко икономически и финансово коректно, глобалната икономика би следвало да се води и от принципа, който Хераклит преди хиляди години е извел за базисен в социалния, икономическия, метафизичния и прочее живота като цяло: „Пάντα ρεῖ καὶ οὐδὲν μὲνει“ а именно - „Всичко тече и всичко се променя“.

Проблемът с младежката безработица в Европа е проблем, засягащ не просто пазара на труда, но и базисното разбиране за европейска общност. Възстановяващата се от скорошните сътресения икономика предоставя пред младите трудоспособни хора множество алтернативи за реализация, но сянката на пазарната несигурност намалява шанса им за действително професионално развитие. Решението, по пътя на логиката, се корени в проблема, а именно - устойчивият икономически ръст, който с трайни темпове рефинансира националните икономики и оборота на общия пазар, би довел до откриване на нови работни места и професионално разнообразие на пазара на труда. Ключово обаче е поведението на европейското трудоспособно население, както и на малкия и среден бизнес, върху чиито плещи тежи възобновяването на прогресивния икономически ход, който, на фона на глобализацията на пазарите и свободата на общуване би трябвало също да носи такъв глобален ефект. Когато малките елементи на пазара работят, то те дават възможност и на големите да функционират правилно и продуктивно, респективно когато малките елементи - младите трудоспособни хора станат по-активни участници на пазара на труда, то пазарът като цяло ще получи икономически импулс и финансов ресурс, необходими му да преодолее настоящите проблеми и да заработи като добре смазана машина. И така до другата криза.

Бъдещето на електронните плащания в рамките на Европейския съюз

Петя-Гергана Гочева

Необходимостта от постоянно развитие и иновации в сферата на системите за електронни плащания в рамките на Европейския съюз е обоснована от стремежа към осигуряването на една по-конкурентна бизнес среда, в която вътрешният пазар на стоки и услуги в рамките на ЕС е по-функционален, адаптивен и сигурен. Благодарение на инициативата на европейската система от институции Eurosystem за развитието на нови методи и инструменти, които да улесняват употребата на електронните пари, трансграничната търговията става видимо по-ефикасна с оглед на най-оскъдния ресурс - времето, а ползите за европейските граждани са съвсем осезаеми. В този смисъл Европейският съюз участва на световната сцена като водещ иноватор в областта на електронните плащания и активната му дейност в тази сфера му отрежда водещо място сред глобалните лидери в създаването на подходяща инфраструктура, действайки в съответствие с целите на плана *eEurope 2005*) за една такава мрежова индустрия.

I. Юридическа основа на електронната търговия в Европейския съюз

С влизането в сила на Директивата за електронна търговия 2000/31/ЕС, Директивите за електронни пари 2000/46/ЕС, 2000/28/ЕС, Директивата за електронните подписи 1999/91/ЕС, Директивата за банкиране 2000/12/ЕС, както и Директива за инвестиционни услуги 91/22/ЕЕС, се дава минималната юридическа основа на пакета от дейности, свързани с оперирането с електронни пари, като това е важен стимул и гарант за последващото развитие и усъвършенстване на мрежата за електронна търговия в ЕС. Целта на тези директиви е да се изгради доверие в електронните начини за разплащане и да се отговори на нуждите на определени сектори за свободно движение на информационното общество, като финансовите услуги, например. Чрез надеждни механизми за контрол и средства за взаимно признаване, обусловени от

хоризонтално законодателство и гарантирани от държавите членки, ('country of origin' principle)⁸⁹ се осигурява прозрачност и безпрепятствено осъществяване на финансовите операции онлайн, електронното сключване на договори, сближаване на Интернет пазарите и др., (респективно при вертикалното законодателство това се отнася до е-застраховането и легитимността на е-подписите), независимо от това дали физическите или юридически лица в ролята на финансови оператори са трайно установени или временно пребиваващи на територията на дадена държава членка.

Правната рамка за е-търговията в ЕС адресира реални проблеми и перспективи, които възникват пред ЕС, а Европейската комисия, чиято роля на двигател на промените в това интеграционно обединение, импулсира изработването на нови адекватни решения за справяне с предизвикателствата на съвременните онлайн технологии.

II. Инициативи, свързани с електронните заплащания

Делът на финансовите транзакции, осъществени по Интернет в рамките на ЕС, се разраства със значителни темпове в последните години - електронният пазар в Европа е оценен на 14 милиарда евро за 1995 г. и 95 милиарда евро за 2000г., отчитайки ръст от 680%⁹⁰. Подобен скокообразен растеж се наблюдава и през последното десетилетие.

Тенденцията за нарастване на употребата на комуникационни технологии и нуждата от специфични механизми за целите на е-търговията създават нови бизнес посредници в лицето на банките за обработването на необходимата информация и успешното финализиране на транзакционните процеси. Пример за това е прехвърлянето на кредитни единици по процеса на заплащане на фактура, което до скоро в по-голямата си част беше осъществявано ръчно и на хартиен носител. Това беше затворен цикъл, в който бенефициентът издава фактура на платеца, който от своя страна подава платежна инструкция към своята банка, осъществяваща трансфера на средства към банката на бенефициента. Сега с увеличаването на популярността на електронния вариант на фактури са създадени нови стимули за изработване на качествени механизми и подобрения, които да донесат ползи и на банките, и на новите играчи на финансовите пазари.

Новост е, че електронните фактури могат да бъдат изпращани директно до клиента или до упълномощеното лице по плащанията, което може да събере и обслужи електронно повече от една фактура за платеца или това е т.н. EBPP (Electronic Bill Presentment and Payment), а

⁸⁹ Directive 2000/46/EC

⁹⁰ ECB Statistics www.ecb.int

лицето, управляващо EBPP, е „консолигатор“ (той може да бъде частно лице или финансова институция). Този метод е потенциален носител на печалби за компаниите, поради предимства като максимално регулирани нива на потребителските такси и по-добър контрол над плащанията. Но липсата на еластично търсене на пазара за тези услуги, все още масово пригоден към традиционните методи, както и ниското ниво на подкрепа от страна на финансовите институции, правят този сравнително нов механизъм уязвим към лимитираните възможности за стабилно установяване на пазара.

Много са вариациите на нови инициативи за улеснено онлайн плащане, които включват гъвкаво предлагане на пазара както за частните лица, така и за финансовите институции. Разграничение може да бъде направено и въз основа на друг фактор - това дали финансовите инструменти са традиционни или иновационни: с цел по-добра информираност е важно да се уточни, че вече установени на пазара инструменти за разплащане са развити и адаптирани към употребата на Интернет.

В последната категория попадат и кредитните карти, които дават възможност на клиентите да пазаруват или теглят пари в брой до момента на достигане на предварително договорения таван. Отпуснатият кредит трябва да бъде напълно погасен до края на определения период, обикновено в рамките на месец. 5-6 % от всички транзакции в ЕС, които не са извършени в брой, се отнасят към кредитните заплащания, като това е най-популярният некешов инструмент за плащане в Гърция и Люксембург. Основното предимство на този метод е, че той се ползва с широко одобрение сред клиенти и е добре възприет от търговци, тъй като трансграничните заплащания са с относително ниски такси, сравнено с кредитните трансфери и чековете. Все пак тревожно нараства броят на извършени измами с кредитни карти, а това поставя на дневен ред изключително сериозния въпрос за сигурността при употребата им.

В ранния етап на Интернет употребата на кредитните карти единственото необходимо действие за осъществяване на плащането е препращането на данните за номера и валидността на картата от наредителя към бенефициента по мрежата в неинкриптирана форма. Но по този начин детайли на кредитната карта могат да бъдат прихванати по време на трансмисията и да бъдат използвани с криминални цели за нелегално пазаруване или фалшифициране; уязвимост в системата спрямо хакери дълго време се създава и чрез съхраняване на всички данни за титулярите на кредитни карти на един недобре защитен сървър. С тази цел през последните години са развити някои стандарти за сигурност като специфичен криптографски протокол SSL (Secure Socket Layer), SET (Secure electronic transaction), Visa 3D Secure и др.

Друг подход към осигуряване на по-добра конфиденциалност на кредитните карти, и по-специално техните номера, е т.н. „виртуален“ -

тези еднократно използвани номера на кредитни карти се генерират, когато потребителят кликне в съответната секция в сървър на своята банка. Тази техника избягва нуждата да бъде въведен реалния номер на кредитната карта, а системата е така модифицирана, че да не различава виртуалния номер от легитимния, просто се извършва базово разпознаване и свързване към истинската сметка на потребителя, който от своя страна оторизира извършването на покупката. Пример за това е „E-carte bleu“ във Франция.

Кредитните преводи са нареждания на платците, отправени към банката с искане да се задължи тяхната сметка и да се прехвърли наредената сума по сметка на получателя. Този вид нареждания са най-широко разпространеното платежно средство в ЕС, (приемащо 32-процентен израз от всички осъществени плащания в Съюза с е-пари) и са най-широко прилагани в Швеция, Финландия, Австрия. Постепенно този метод на плащане се превръща в неотменен за е-търговията, като принос за това имат банките, които осигуряват лесен достъп на клиентите си до своите услуги чрез е-банкирането или осигуряване на възможности за директен кредитен трансфер в реално време към даден търговец чрез сайта му: оттам клиентът избира кредитния превод като опция за заплащане, приемайки сметката, която излиза на екрана му, откъдето директно бива отведен към сайта на съответната банка. Такива методи са популярни в скандинавските държави и Австрия. Атрактивни за клиентите са и т.н. онлайн молове с налични схеми за е-плащане, администрирани от банките, като това изисква предварителна договореност между търговеца и банката, от една страна, и клиента и банката, от друга и именно това е причината тези механизми на разплащане да са на изключително национално ниво.

Дебитните инструменти позволяват на наредителите да използват метод, при който биват директно таксувани чрез реални депозити от парични средства, които са налични по сметката на наредителя. Съществуват директни дебити - те най-често се използват за разплащания с периодична повтаряемост, като покриване разходи за консумативи, например; могат да се използват за е-плащания подобно на кредитните карти като разликата е, че тук се използва номера на банковата сметка, не на самата карта. Дебитните карти осигуряват удобен начин за некешово плащане, като доказателство за това е статистиката, сочеща, че употребата им възлиза на 19-20% в ЕС (основно в Дания, Белгия, Холандия), от общия дял плащания, съотнесен към гореспоменатата категория. Тези карти могат да се използват в онлайн магазини, благодарение на специален картов четец, който се свързва към компютъра. Примери за такива Интернет плащания има в Белгия и Холандия - респективно чрез Venxafe, I-Pay.

Според статистиките за 2009 г. рязко се е повишил обемът на плащанията с карти, когато една трета от всички плащания в малки раз-

мери в ЕС. Към този период са били потребени 726 млн. карти⁹¹, но въпреки това спаг в потребителските разходи не е отчетен. В този смисъл банките трябва да търсят решение на проблеми с оглед осигуряване на преференциални условия както в тази посока, така и да разширят трансграничната употреба на карти като дебитните, които са част от изключително местни схеми, валидни само за дадена страна членка.

Втората група инициативи за е-плащане са иновативните инструменти и услуги, като общото между тях е употребата на информационни и телекомуникационни технологии, които до този момент не са широко използвани с платежни цели.

Няколко предплатени схеми за неголеми плащания са възникнали в Европа - разграничават се три категории: 1. схеми за е-пари, 2. персонални онлайн услуги за извършване на плащания и 3. предплатени карти, които са пригодени за анонимни плащания по Интернет на сравнително малки суми. Общото между тях е, че са базирани на предплащане, в което потребителят прехвърля предварително суми към лична сметка или към устройства като смарт картите. Чрез този капитал може да се иницира плащане към други участници в схемата.

1. Към настоящия момент съществуват 25 картово базирани схеми за плащания в Европа, чието функциониране и дистрибуция се определя от финансовите институции в ЕС. Някои от тези схеми позволяват и извършване на парични преводи по Интернет. Високите очаквания на европейско ниво относно масовата употреба на картово базирани е-пари обаче не са оправдани все още, тъй като този вид трансфери в ЕС заема дял от едва 0.2% от нетрадиционните плащания - оказва се, че тези методи са най-използвани в Белгия и Люксембург. До голяма част това се дължи на съществуващите проблематични зони като липсата на широка убеденост сред търговците, че инвестирането в терминали ще им донесе повече приходи. Някои картови схеми за е-плащания са Proton (Белгия), Moneo (Франция), GeldKarte (Германия), MiniCASH (Люксембург), Chipkip (Холандия).

Наскоро бяха лансирани и някои проекти, подкрепящи инициативата за задълбочаване развитието и адаптирането на е-плащанията към общия пазар - пример за това е проектът Дукамо (инициран с партньорството на Banksys, Groupement des Cartes Bancaires CB, Interpay, Proton World, Visa International и гр.).

Е-парите, базирани на софтуерни системи, се характеризират с т.нар. виртуални монети, които се получават от съответния доставчик на услугите по плащането чрез Интернет и се съхраняват в дигитален портфейл на персоналния компютър на потребителя. В определени сайтове монетите могат да се насочват към онлайн магази-

⁹¹ Green Paper COM (2011) 941

ни на търговци, предлагащи този метод на парична размяна. За съжаление пилотни проекти от типа биват преждевременно преустановявани, поради невъзможността си да оперират в по-голям мащаб (e-cash в Германия 2001г.).

2. Основният иновационен елемент, общ за нов клас инициативи, е използването на електронни писма e-mail, (служещи за идентификация и нотификация при онлайн транзакции), и уебсайтове, свързани в електронна система за предплащания, улесняващи наредителя на плащането чрез предварително създадени потребителски профили. Предимството на този инструмент е, че прави възможни трансграничните плащания, независимо от физическата дистанция. Няколко са възникналите в Европа мрежи за плащания от този вид - MinutePay (Франция), Eragado.com (Испания), Cartio Micropayments (Холандия), а останалите са ситиурани в САЩ - ePay, Yahoo PayDirect и др.

3. В Европа постепенно се установява на пазара и трети тип Интернет плащане - а именно предплатените схеми, в които предплатените сметки на потребителя са поддържани чрез карти, които биха могли да бъдат закупени и от местен магазин. Чрез изтриване на защитното поле на картата видим става номерът, който дава достъп на притежателя и към предплатените сметки в Интернет (които се съхраняват на отделни сървъри или смарт карти).

Напредналите модели за идентифициране на нуждите на потребителите наложи на пазарите и още една схема за електронни разплащания - чрез мобилни телефони. При мобилните плащания данните за плащането и платежното нареждане са изпълнявани и потвърждавани чрез мобилни устройства, като това се прилага и при онлайн, и при офлайн закупуване на услуги и стоки. Съществуват дистанционни мобилни плащания, които се изпълняват чрез WAP по Интернет или чрез премиум фактурирани SMS услуги (този вид е основан предимно на картови разплащателни схеми), и плащания на късо разстояние, които пренасят данни чрез NFC (Near Field Communication). Телефоните, използващи последната система, трябва да бъдат специално оборудвани, за да могат да бъдат разпознавани от четеца в съответната точка на продажба.

Това е един от най-бързо разрастващите се сектори на пазара за дистанционни плащания в ЕС, а според изчисленията на компанията Gartner през 2010г. в Западна Европа са били извършени 7.1 милиона плащания чрез мобилни/ смартфоните. Въпреки това необходимо е постигането на консенсус и общи решения между компаниите на доставчици на платежни услуги и оператори на мобилни мрежи с оглед постигане на по-високо ниво на достъпност и функционалност на този вид плащания.

Всички тези инициативи обобщават основната идея на ЕС да се установят по-опростени правила за търговия в рамките на общия па-

зар, което да ускори и насърчи процеса по неговата интеграция и да премахне пречките, породени от фрагментираната му същност. В този смисъл Европа се обединява зад идеята за прозрачно и рентабилно формиране на цените на пазарите, което да подпомогне дейността както на големите корпоративни сдружения, така и на малките и средни предприятия. За да обедини и насочи по-концентрирано усилията си към тези цели още през 2010 г. европейската банкова индустрия стартира поредния си проект, който носи наименованието SEPA - Single European Payment Area, който цели да спомогне за по-гладкото функциониране на методите за плащания в рамките на еврозоната. Проектът SEPA притежава правна основа в Директивата за услугите по плащания, допълнително законодателство в тази насока ще се инициира благодарение на пакета от идеи, залегнал в зелената книга на Европейската комисия, наречена „Към интегриран европейски пазар за картови, интернет и мобилни плащания“ от 11.01.2011 г. (COM (2011) 941). Със силната подкрепа на Европейската комисия и Европейската централна банка се цели да се направи възможно оперирането с плащания от коя да е точка на еврозоната по един бърз и сигурен начин чрез правила за стандартизация, мониторинг, обмен на добри практики, съгласувани от Европейския платежен съвет.

Възможно обобщение би могло да бъде твърдението, че отношението платец - пари постепенно се променя и придобива едно все по-електронно измерение, като тази промяна се оказва благоприятствана не само от средата на бързо развиващите се информационни и комуникационни технологии, но и от изобилстващите хетерогенни инициативи, които да улеснят ежедневието на средностатистическия платец. Въпреки това иновативните платежни инструменти са на все още един твърде ранен етап на развитие и се нуждаят от усъвършенстване и по-благоприятни условия за трайно установяване като масов вид надеждно трансгранично платежно средство в рамките на вътрешния пазар.

III. Сигурност на инфраструктурата

Основната пречка пред сигурността на инфраструктурата е свързана с установяването на подходящата организационна рамка, която да допълни техническото приложение на иновационните криптографски методи (PKI). Приносът на Евросистемата е, че за да установи добри практики, тя работи по създаването на ръководство по сигурността, което да послужи като основна насока за развитието на е-плащанията в ЕС в посока изграждане на еталони за приемливо ниво на сигурност при е-търговията. В подкрепа на това е и въвеждането на одобрения списък на цели за сигурност, базирани на рамката за общи критерии „СС“. Тя е световно разпозната и съгласувана с оглед специ-

фикация и оценка при изискванията за сигурност на специфичните черти на IT продукти и системи. ICE-CAR е друг такъв проект - той е основан от Европейската комисия и цели да постигне сигурност и оперативност на плащанията в отворените мрежи, каквато е Интернет. Други концепции като разработването на детайлизирани изисквания за техническата сигурност включват въвеждането на „етикетиране“ на банкови линкове в специални домейни с цел протекция от изтичане на дигитална информация. Но новите по-строги изисквания относно сигурността при е-плащанията могат да бъдат както ползотворни, така и източници на утежняване на процедурата по извършване на заплащане и в този смисъл и оскъпяването ѝ, което би редуцирало до известна степен ефикасността ѝ, важна за търговци и потребители. Заради тази възможна неизгодна конфигурация между сигурност и ефикасност е необходимо да се определи точният баланс чрез взаимните усилия и подкрепата както на Евросистемата, така и на всички участници на пазара.

Ефикасността на платежните инструменти е от фундаментална важност, особено в границите на еврозоната, тъй като освен редуцираното ниво на разходи, което електронните платежни системи осигуряват, налице е и гладко функциониране в тяхната неразделна цялост, което носи много по-широки ползи в по-голям мащаб. Оперативната съвместимост на целия електронен платежен цикъл е важна за неговото бързо разпространение в еврозоната и в този смисъл, необходимо е да се обединят усилия и да се провеждат дискусии по координация и стандартизация на глобално ниво. Разбира се, при широкия диалог трябва да бъдат взети под внимание и притесненията на (системата от) централните банки по света и ЕЦБ в ролята си на основни фактори, влияещи върху лихвените нива на паричните пазари, и монополисти при печатането на пари, изразяващи загриженост, че ефективността на паричната политика може да бъде засегната от бързо набиращата популярност електронни пари. Именно с тази цел ЕЦБ е предвидила резервни механизми, предписани в европейското законодателство, чрез които да се наложат допълнителни изисквания към отговорните лица, разпространяващи електронни пари. Но това в никакъв случай не би могло да означава, че на пазарите ще бъдат наложени рестрикции, а напротив, ще се стимулира пълноценното изграждане на една по-конкурентна и динамична бизнес среда, ще бъдат осигурени евтини транзакционни услуги и по-добро движение на парични потоци, ще се формира нов облик на по-прозрачните и адаптивни към вътрешния пазар схеми за електронните плащания, които ще работи за една по-обновена „Европа на гражданите“.

Политически предизвикателства преди присъединяването на Западните Балкани към Европейския съюз

Каролина Владимирова

Като политическо понятие Западните Балкани обхващат Хърватия, Бивша югославска република Македония, Албания, Босна и Херцеговина, Черна гора, Сърбия и Косово, съгласно резолюция 1244/99 на Съвета за сигурност на ООН Хърватия ще се превърне в пълноправен член на Европейския съюз след приключване на ратификационните процедури във всички държави-членки и в самата страна. Останалите държави следва да извървят дълъг път преди да се присъединят към ЕС поради нестабилността както вътре, така и извън техните граници.

Европейският съюз е ангажиран с процеса на стабилизиране и развитие на Югоизточна Европа. Стратегията за разширяване на ЕС се развива по посока на сближаване със страните от региона. Важно значение за развитие на сътрудничеството в региона има Процесът за сътрудничество в Югоизточна Европа, който оперира под формата на форум за политически и дипломатически диалог и има за цел укрепване на стабилността и развитие на добросъседски отношения. Положителен е ефектът от участие в регионални инициативи за сътрудничество, сред които Съветът за регионално сътрудничество (СРС) и Централноевропейското споразумение за свободна търговия (ЦЕФТА). Допълнителна предпоставка за напредък се явява и членството на тези държави в организации като ООН и Съвета на Европа, които благоприятстват развитието им в сфери като опазване на мира и сигурността и защита правата на човека.

Проблемите на сигурността в региона са свързани с опазване на правовия ред, борбата с организираната престъпност и корупцията, както и неефективността на съдебната система.

Западните Балкани се разглеждат като синоним на организирана престъпност и контрабанда. Заплахата от контрабанда се уголемява поради наличието на регионален тероризъм. Силно засегната е Босна и Херцеговина, където успяха да проникнат елементи на радикален ислям. Всеизвестен е фактът за връзките на тези престъпни групиров-

ки с високите етажи на властта и това е едно от основните препятствия пред ускореното присъединяване на страните от региона към ЕС. В резултат на това възниква необходимостта от засилване на сътрудничество между държавите от Югоизтока посредством подобряване на координацията и осъществяване на съвместни действия по анализ и оценка на динамиката на организираната престъпност. Европейският парламент призовава, по-специално, органите на Босна и Херцеговина да се борят с екстремизма, религиозната омраза и насилието в тясно сътрудничество с международната общност.

Част от корупционните практики са свързани с незаконно финансиране на политически партии и оказване на влияние върху останалите властови структури. В проучване на международната неправителствена организация Transparency International, което изследва разпространението на корупционни практики, е отбелязан „Индекс за възприемане на корупцията“. Скалата варира от 0 до 10, като страните, чийто показател е близък до 0, изпитват значителни трудности при преодоляване на корупцията, докато тези, чийто показател е 5 и повече, са по-малко засегнати. Стойностите за 2011 г. могат да бъдат обобщени по следния начин:

Класиране	Държава	Индекс
66	Хърватия	4
66	Черна гора	4
69	БЮР Македония	3.9
86	Сърбия	3.3
91	Босна и Херцеговина	3.2
95	Албания	3.1
112	Косово	2,9

Горепосочените данни са неоспоримо доказателство за мащабите на корупцията във всички западнобалкански страни.

Предвидените мерки за противодействие и превенция на корупцията са насочени към подобряване на законодателната рамка и осъществяване на редовен мониторинг и контрол. Успешното справяне с проблемите на организираната престъпност и корупцията ще окаже положително влияние върху процеса на преговори и ще ускори присъединяването на тези страни към ЕС.

Реформата на съдебната система е един от най-трудно постижимите политически критерии за членство в ЕС. Съдебната реформа е ключов фактор за гарантиране върховенството на закона, а добре функциониращата съдебна система е необходимо условие и предпоставка

в борбата с организираната престъпност и корупцията. За провеждането на реформата обаче са необходими сериозни законодателни и институционални ресурси.

Критиците, които Европейската комисия най-често отправя към правителствата на страните от Западните Балкани, засягат ефективността на правораздавателната система, непрозрачните и немотивирани назначения на съдии и прокурори и тяхната независимост, както и незадоволителното гарантиране на достъпа до правосъдие. Наблюдава се намеса от страна на политическите среди в работата на съдебната система, което свидетелства за липсата на безпристрастност. Негативна практика е и липсата на прозрачност при назначаването и повишаването на съдиите. По отношение на независимостта на съдебната власт възниква друг проблем, тъй като тя се гарантира чрез статута на безусловен имунитет за съдиите, който може да бъде снет единствено с решение на висшия административен орган. Това затруднява справянето с корупцията в съдебните среди и на практика прави корупционните практики лесно осъществими.

Необходимо е провеждането на задълбочени реформи, свързани с назначенията на членовете на висшите административни органи, прилагането и спазването на принципите за отчетност и независимост на съдебната власт, както и приемането на адекватни законодателни мерки относно действията на прокуратурата и административните съдилища.

Съществени мерки трябва да бъдат предприети и за намаляване броя на нерешените дела. Продължителността на съдебния процес трябва да се вмести в един по-малък интервал от време, тъй като към момента се регистрират необосновано дълги във времето производства. Взетите от съдилищата решения следва да бъдат прилагани на практика, а не просто постановявани от съдиите.

Нерешен остава и въпросът с военните дела от миналото. Много от тях продължават да бъдат разпределяни по различни съдилища на случаен принцип, което свидетелства за непоследователния метод на работа и липсата на достатъчно компетентност и опит на съдиите.

От критиците и препоръките на ЕК става ясно, че страните от Западните Балкани се нуждаят от цялостна стратегия за реформа на съдебната система. Албания и Черна гора вече отбелязват съществен напредък в тази посока. В страни като Македония и Босна и Херцеговина обаче се наблюдава ограничен напредък поради фрагментацията на съдебната система и липсата на единен бюджет.

Европейският парламент препоръчва засилване на регионалното сътрудничество с цел хармонизиране на законодателството и на съдебните системи и особено по отношение на гражданските и

наказателните дела. Насърчава се разработването на електронно правосъдие с цел по-добро сътрудничество и по-прозрачни съдебни процеси.

Други проблемни области са липсата на адекватен административен капацитет и празнотите в законодателството. Съществува необходимост от мерки, които да гарантират независимото функциониране на местното самоуправление. Редица доклади свидетелстват за необходимостта от засилване ролята и значението на парламента и контрола на изпълнителната власт от законодателната (Косово).

Тъй като провеждането на реформи изисква ресурси, ЕС предоставя финансова помощ на страните от Западните Балкани чрез Инструмента за предприсъединителна помощ под формата на административно сътрудничество и мерки за подкрепа на процеса на изпълнение и управление на програмите.

Крачка напред в гарантирането на демокрацията и върховенството на закона е създаването на институцията омбудсман. Омбудсманът е застъпник за правата на хората и пазител на обществения интерес. Той представлява извънсъдебно средство за защита на гражданите в случай на лошо функциониране на държавната администрация и изпълнява функциите си при пълна независимост. Дейността на омбудсмана може да бъде оценена положително, но са необходими допълнителни ресурси за подобряване качеството на институцията и създаване условия за увеличаване на авторитета ѝ.

Индикатор за степента на развитие на демокрацията в една държава е провеждането на свободни и честни избори. Необходими са допълнителни усилия в тази посока, а именно усъвършенстване на законодателната рамка в Албания и укрепване на законодателните и надзорни функции на парламента в Черна гора. В Босна и Херцеговина все още съществуват пречки пред гражданите да упражняват правото си на глас поради етническа принадлежност или място на пребиваване. В Косово се наблюдават значителни прояви на насилие, което свидетелства за неспазване принципите на правовата държава и върховенството на закона.

Приоритетна задача пред правителствата на страните от Западните Балкани е активизирането на дейността на гражданското общество. Формирането на будно гражданско съзнание е продължителен процес, като за целта са необходими допълнителни усилия за установяването на по-тесен диалог и дейно участие на неправителствените организации в процеса на изработване и прилагане на политиките на страните, по-специално в Македония. В своите годишни доклади за напредъка на страните кандидатки и потенциалните страни кандидатки за членство в ЕС Европейската комисия дава препоръки за разрастване на диалога между гражданското общество и органите за управление на национално, регионално и местно равнище. Необходи-

мо е правителствата да изготвят и приемат закони, насочени към изграждане на стратегии за тясно сътрудничество. По този начин, чрез реформата на нормативната уредба, ще бъде създадена предпоставка за ефективно функциониране на организациите и възможност за активното участие на гражданите в политическия живот в отделните страни.

Свободата на словото е един от стълбовете на демокрацията. Тя се състои във възможността всеки да изразява свободно своето мнение, без намеса или натиск от страна на публичните власти, упражняване на цензура или налагане на наказания. Според „Репортери без граници“ положението на медиите в повечето балкански страни се влошава. Политически натиск, поръчкови статии и репортажи и незаконни държавни субсидии са само част от проблемите. В Сърбия медиите са погложени на постоянен натиск. В Косово наг радиото и телевизията се упражнява политически контрол. В Албания нападенията на журналисти са често срещано явление. В БЮР Македония собствеността върху средствата за масово осведомяване продължава да бъде непрозрачна и силно концентрирана. Действията в тази посока са твърде ограничени. Европейският парламент призовава държавите да зачитат правата на журналистите и независимите медии в качеството им на законна власт във всяка демократична европейска държава.

Един от политическите критерии за членство предвижда защита правата на човека и закрила на малцинствата. Успешното изпълнение на този критерий свидетелства за спазването на демократичните принципи и порядки. Поради демографската сложност и историческите сътресения в региона на Западните Балкани, проблемите свързани с правата на малцинствата и тези на бежанците са често срещано явление. Голям е броят на сръбските граждани, принадлежащи към етнически малцинства, които търсят убежище в Европейския съюз.

Важно е да се отбележи, че съществуват известни различия в позицията на страните от Западните Балкани относно отделните етнически групи. Разделителната линия може да се постави в зависимост от степента, до която една етническа група може да бъде определена със статута на етническо малцинство, нация формираща държавата или народ в дадена държава. Така например, сръбската общност в Босна и Херцеговина съставлява най-голямата част от населението в държавата. В Дейтънското споразумение, сърби, хървати и бошнаци са определени като „съставни народи“, които притежават институционално равенство, което означава, че те имат еднакви права да взимат политически решения.

Съществува необходимост от по-ефикасни инструменти за защита правата на малцинствените групи. Това би могло да се осъществи

посредством сближаване на стандартите в цяла Европа и ясно формулиране на основните изисквания към страните кандидатки и потенциалните страни кандидатки. Също така трябва да бъде упражняван контрол върху прилагането на законите. Необходимо е изграждане на защитни механизми и изпълнение на международните договорености в сферата на защита от дискриминация на расова, етническа, религиозна или друга основа.

В обстановка на локални конфликти и погранични спорове проблемите с бежанците стоят на дневен ред (понастоящем в Черна гора има приблизително 15 000 бежанци, вътрешно разселени и разселени лица с произход от Хърватия, Босна и Херцеговина и Косово). Проблемът с приобщаването стои на първо място сред емигрантите мюсюлмани. В повечето случаи те се чувстват маргинализирани. Точно към разрешаването на този проблем трябва да насочат усилията си страните от Западните Балкани.

Тъй като двустранното сътрудничество с ЕС не е достатъчно условие за справяне със ситуацията, се поражда необходимостта от изграждане на регионален съюз между малцинствените общности и преобладаващото население. Отново поради историческата обремененост на региона антидискриминационното законодателство е съсредоточено главно върху етническите и религиозните различия и по-малко върху дискриминацията по отношение на пол, възраст и хора в неравностойно положение.

Свободата на вероизповеданията се радва на добра законова уредба. Въпреки това е голям броят на регистрирани случаи на нападения, но тъй като етническата принадлежност и религията често се преплитат, е трудно да се каже дали става дума за етнически или религиозно мотивирани нападения. Препоръките на Европейския парламент са свързани с намаляване на междуетническото напрежение и премахване на сегрегацията чрез образователни програми, запознаващи с основните европейски права и принципи.

Проблемът с половата дискриминация и по-специално с правата на жените е от първостепенно значение. Жените остават слабо представени в парламента в Черна гора, на висши правителствени постове и на отговорни постове в обществения и частния сектор. Липсват закони и добри практики, които да гарантират равенството между половете. Достъпът до качествено образование е ограничен, както и нивото на участие в политическия и обществения живот. Необходими са по-сериозни мерки срещу домашното насилие и трафика на жени. Европейският парламент подчертава необходимостта от разработване и прилагане на програми за развитие на равнопоставеност на половете и утвърждаване ролята на жените в обществото, като гаранция за неговата демократичност и приобщеност към европейските ценности.

Едно от основните правила на общуване в ЕС е умението да се поддържат добри двустранни отношения в рамките на общата система на междудържавни отношения, както и способността за „цивилизовано“ уреждане на конфликти и спорове. Подобно поведение може да бъде изградено в рамките на постепенен и непрекъснат процес на политическо и икономическо стабилизиране и демократизация, което да доведе до успешен завършек присъединяването на Западните Балкани към ЕС.

Промени в Европейския съюз вследствие присъединяването на Република Хърватия

Теодора Янкова

Още от самото си начало процесът на европейска интеграция е отворен за всички желаещи европейски държави, основани на демократични принципи. Чл. 49 от Договора за Европейския съюз (ДЕС) регламентира възможността за разширяване на Съюза. Този текст ясно определя кои държави могат да подадат молба за членство в ЕС: „Всяка европейска държава, която зачита ценностите, посочени в член 2⁹², и се ангажира да ги насърчава“. В допълнение към условията на Договора, Европейският съвет от Копенхаген през юни 1993г. определя основните критерии за присъединяване, които трябва да изпълнят бъдещите членове. Те се делят на следните три групи:

- стабилност на институциите, гарантиращи демокрацията, правовата държава, правата на човека, зачитането и защитата на малцинствата,
- функционираща пазарна икономика и способност за справяне с конкурентния натиск и пазарните сили в Съюза,
- способност за изпълнение на задълженията на членството, включително готовност за придържане към целта за политически, икономически и паричен съюз и приемане на общи правила, стандарти и политики, представляващи основната част от правото на ЕС - достиженията на правото на ЕС.

Подаването на молбата за присъединяване е последвано от специална процедура за приемане на нови държави-членки, включваща Европейската комисия (Комисията), Европейският парламент и Съвета. Подписаният договор за присъединяване влиза в сила едва след ратификацията му от всички настоящи държави-членки и съответната присъединяваща се страна.

Хърватия подава молба за членство през февруари 2003 г. След положително становище и по препоръка на Европейската комисия от април 2004 г., Европейският съвет през юни същата година взема реше-

⁹² ДЕС, чл.2

ние, с което дава на Хърватия статут на страна-кандидатка. Първоначално откриването на преговорите за присъединяване е насрочено за 17 март 2005 г., но при условие че Хърватия сътрудничи напълно с Международния наказателен съд в Хага към ООН за бивша Югославия (МНСБЮ). Тъй като Съветът, подобно на главния прокурор на Съда в Хага заключава, че Хърватия не сътрудничи напълно с МНСБЮ, преговорите са отложени за по-късен етап, когато и това последно препятствие бъде отстранено. Присъединителните преговори стартират официално на 3 октомври 2005 г. и приключват на 30 юни 2011 г., а Договорът за присъединяване към ЕС на Република Хърватия е подписан на 9 декември 2011 г. Ако не настъпят проблеми с ратификацията, Хърватия ще стане двадесет и осмият член на Съюза на 1 юли 2013 г. Ратификационните инструменти се депозират при правителството на Италианската република до 30 юни 2013 г.

Всяко разширение на ЕС е сложен процес, съпроводен с редица промени както в присъединяващата се страна, така и в самия Съюз - в неговите институции и органи, бюджета, администрацията - необходими за адаптирането му към новата ситуация. Всички тези промени се регламентират с Акт относно условията за присъединяване на Република Хърватия и промените в Договора за Европейския съюз, Договора за функционирането на Европейския съюз и Договора за създаване на Европейската общност за атомна енергия (Акта). Според член 7 от Акта „Разпоредбите на настоящия акт не могат, освен ако в него е предвидено друго, да бъдат суспендирани, изменени или отменени по друг начин, освен посредством установената в Учредителните договори процедура, която предвижда възможността за ревизиране на тези договори.“ Необходимата адаптация на правото на Съюза може най-лесно да се проследи, като направените промени се систематизират в три големи групи съобразно тяхната тематика: институционални, финансови и общи разпоредби.

Ще започна с последната група, тъй като обхванатите от нея изменения са основополагащи. С промяна в чл. 52 от ДЕС Хърватия се включва в приложното поле на Договорите. Заедно със статута на Хърватия на пълноправен член на ЕС хърватският език става двадесет и четвъртият официален език на Съюза. ДЕС, ДФЕС и Договорът за ЕОАЕ се превеждат на хърватски и хърватските оригинали се депозират при оригиналите на другите официални езици в архивите на правителството на Италианската република, която изпраща заверено копие до всяко от правителствата на останалите държави-членки.

Присъединявайки се към ЕС, Хърватия става страна и по редица конвенции и протоколи. Техен списък се съдържа в приложение 1 към Акта. Промените, които следва да се направят в тези конвенции и протоколи, се извършват с решение на Съвета, взето с единодушие, по препоръка на Комисията и след консултации с Европейския парла-

мент, след което адаптираните текстове се публикуват в Официален вестник на ЕС.

Присъединяването на нова държава-членка към ЕС изисква адаптация не само на Учредителните договори, но и на вторичното право на Съюза. Приложение 3 към Акта съдържа списък на измененията и допълненията в разпоредбите на актовете, приети от институциите. Тези изменения са разделени в отдели, представляващи ключови за ЕС политики: свободно предоставяне на услуги, право на интелектуална собственост, финансови услуги, селско стопанство, рибарство, данъчно облагане, регионална политика и координация на структурни инструменти, околна среда. Поради значителния обем на производното право е невъзможно систематизирането на абсолютно всички необходими промени. Това налага определянето на процедура, по която да се извършват последващите адаптации. Такава процедура се предвижда от чл. 50 на Акта: „Когато актове на институциите, приети преди присъединяването, изискват адаптация, дължаща се на присъединяването, и необходимите адаптации не са предвидени в настоящия акт или в неговите приложения, Съветът, с квалифицирано мнозинство, по предложение на Комисията, или Комисията, ако първоначалният акт е приет от нея, приема необходимите за целта актове.“

Колкото повече се разраства ЕС, толкова по-трудно е постигането на конвергенция на пазарите на държавите-членки, което рефлектира върху функционирането на вътрешния пазар. Поради това Актът предвижда предпазни клаузи - временни разпоредби, целящи да гарантират, че присъединяването на Хърватия няма да окаже негативно влияние на икономиките на страните от ЕС или на общия пазар. Те регламентират възможността, ако в рамките на три години след присъединяването възникнат „трайни и сериозни затруднения“⁹³ в определен сектор на икономиката или такива, които могат да причинят сериозно влошаване на икономическата ситуация в дадена област или вътрешния пазар като цяло, всяка настояща държава-членка да поиска разрешение от Комисията да предприеме защитни мерки спрямо Хърватия. Тези мерки, определени посредством извънредна процедура, могат да включват дерогации от разпоредбите на ДЕС, ДФЕС и Акта. Предпазни мерки могат да бъдат въведени и по инициатива на Комисията.

Институциите са сфера, където се наблюдават едни от най-отчетливите промени вследствие разширяването на Съюза. Необходимо е институциите и комитетите, създадени с Учредителните договори, в съответствие с предвидените в Договорите процедури да направят в своите процедурни правилници адаптации, належащи с оглед присъединяването на Хърватия. Така броят на членовете на Европейския

⁹³ Акта, член 36

парламент се увеличава с 12 члена от Хърватия за периода от датата на присъединяването до края на мандата 2009 - 2014 г. на Европейския парламент. Те са избрани на ad hoc избори за Европейски парламент въз основа на всеобщо и пряко изборително право или определени от националния парламент на Хърватия измежду неговите депутати, при условие че определените лица са били избрани въз основата на всеобщо пряко изборително право, ако датата на присъединяването е по-малко от шест месеца преди следващите избори за Европейски парламент.

В състава на Комисията също се включва още един член - гражданин на Хърватия. Той „се назначава от Съвета, с квалифицирано мнозинство и по общо съгласие с председателя на Комисията, след консултации с Европейския парламент и в съответствие с критериите, посочени в член 17, параграф 3, втора алинея от ДЕС.“⁹⁴

Правят се промени и в чл. 48 и чл. 9 от Протокола относно статута на Съда на Европейския съюз, приложен към ДЕС, ДФЕС и Договора за ЕОАЕ, според които Съдът и Общият съд вече ще се състоят от двадесет и осем съдии, като при частичното обновяване на състава на Съда на всеки три години ще се подменят четирнадесет съдии.

Въвеждат се някои промени и в Протокола за устава на Европейската инвестиционна банка, приложен към ДЕС и ДФЕС. Записаният капитал на ЕИБ нараства на 233 247 390 000 евро благодарение на дела на Хърватия, възлизаш на 854 400 000 евро. В съответствие с този дял, Хърватия плаща сумата от 42 720 000 евро от датата на присъединяване. Съветът на директорите и алтернативните директори нарастват с по един член. Четирима от алтернативните директори се назначават от Съвета на губернърите за срок от пет години, определени по общо съгласие от Република България, Чешката република, Република Хърватия, Република Кипър, Република Унгария, Република Малта, Република Полша, Република Словения и Словашката република.

До влизането в сила на решенията, посочени в чл. 301 и чл. 305 на ДФЕС, броят на членовете на Икономическия и социален комитет и на Комитета на регионите нараства от 344 на 353, поради включването в състава им на 9 члена от Хърватия.

В Договора за ЕОАЕ също е направена промяна, отнасяща се до нарастването на състава на Научния и технически комитет от четирдесет и един на четирдесет и два души.

Новите членове, включени в състава на комитетите, групите, агенциите или другите органи, създадени с Учредителните договори или с акт на институциите, вследствие присъединяването на Хърватия, се назначават при условията и в съответствие с процедурите, установени за назначаване на членове на тези комитети, групи, агенции или

⁹⁴ Акта, член 21, параграф 1

други органи. Мандатът на новоназначените членове изтича по същото време, когато изтича мандатът на членовете на длъжност към момента на присъединяването. Не винаги обаче броят на държавите-членки оказва влияние върху числеността на състава на комитетите. В такъв случай се прилага чл. 26, параграф 2 от Акта, който гласи, че: „Членският състав на комитети, групи, агенции или други органи, създадени с Учредителните договори или с акт на институциите, с брой на членовете, който е постоянен независимо от броя на държавите-членки, се подновява напълно при присъединяването, освен ако мандатът на настоящите членове изтича в рамките на 12 месеца от присъединяването.“

Една от най-важните промени в институционалните разпоредби е тази, определяща тежестта на хърватския вот при гласуване в Съвета и Европейския съвет. До 31 октомври 2014 г. при гласуване на актове на Европейския съвет и на Съвета с квалифицирано мнозинство Хърватия получава седем гласа. При това, необходимите гласове за приемането на посочените актове нарастват от 255 на 260 гласа.

Измененията във финансовите разпоредби също заемат важно място сред промените, породени от предстоящото членство на Хърватия в ЕС. За да се подпомогне гладкото протичане на процеса на присъединяване Съюзът създава няколко преходни инструмента за финансиране. Първият от тях се нарича „Преходен финансов инструмент“ и представлява финансова помощ за първата година след присъединяването, за да се развие и укрепи хърватският административен и съдебен капацитет за изпълнение и прилагане на правото на Съюза и за засилване на партньорския обмен на най-добри практики. В съответствие с член 30, параграф 5 на Акта „Решението за помощта по Преходния финансов инструмент се взема и изпълнява в съответствие с Регламент (ЕО) № 1085/2006 на Съвета или въз основа на други технически разпоредби, необходими за функционирането на Преходния финансов инструмент, които предстои да бъдат приети от Комисията.“ Вторият такъв механизъм е временният „Инструмент за подпомагане изпълнението на Споразумението от Шенген“, който в периода от 1 юли 2013 г. до 31 декември 2014 г. ще подпомогне Хърватия за финансирането на действия по новите външни граници на Съюза за прилагане на постиженията на правото от Шенген и за осъществяване на контрол по външните граници. Помощта се предоставя под формата на еднократни плащания от по четиридесет и осемдесет милиона евро по текущи цени съответно през 2013 и 2014 г. Комисията може да приема всички необходими технически разпоредби за функционирането на този инструмент. За същия период се създава и друг временен инструмент - „Инструмент за улесняване на паричните потоци“, по който на Хърватия ще бъдат отпуснати 75 млн. евро през 2013 г. и 28,6 млн. евро по текущи цени през 2014 г.

По линия на структурните фондове и Кохезионния фонд през 2013 г. за Хърватия се запазва сума в размер на 449,4 милиона евро (по текущи цени) под формата на бюджетни кредити за поети задължения. Една трета от тази сума се запазва за Кохезионния фонд. За периода на следващата финансова рамка отпусканите на Хърватия по структурните фондове и Кохезионния фонд суми ще се коригират в съответствие с графика за поетапно въвеждане, както следва: 70% през 2014 г., 90% през 2015 г. и 100% през 2016 г. Цялата сума, която предстои да се предостави на Хърватия по линия на Европейския фонд за рибарство през 2013 г., възлиза на 8,7 милиона евро (по текущи цени) под формата на бюджетни кредити за поети задължения, като предварителното финансиране се равнява на 25% от тази обща сума и се плаща с една вноски. Поетапното въвеждане на финансирането по този фонд през следващата финансова рамка се осъществява според графика, предвиден и за структурните и Кохезионния фонд. Планира се Съюзът да отдели допълнително средства към предвидената по Европейския социален фонд подкрепа за административната реформа и развитието на институционалния капацитет. Съюзът ще отпусне на Хърватия 27.7 милиона евро по текущи цени по раздел „Развитие на селските райони“ през 2013 г. Научноизследователският фонд за въглища и стомана ще се увеличи посредством платената от Хърватия сума, която до 2018 г. ще достигне пълния си размер от 494 000 евро (по текущи цени).

През периода на следващата финансова рамка 2014 - 2020 г., ЕС ще осигури на Хърватия специално подпомагане на земеделски стопани за полупазарни земеделски стопанства, както и подпомагане за улесняване на създаването и административното функциониране на организации на производителите, които са официално признати от компетентния орган на Хърватия до 31 декември 2017 г.

Това, разбира се, е един много обобщен вариант на проследяване на промените, които търпи ЕС вследствие на присъединяването на Хърватия. Техният списък е твърде дълъг и подробен, поради което и в своята цялост той не представлява интерес за европейските граждани в тяхното ежедневие. Затова това изложение се ограничава до най-основните изменения на статуквото, с които всички ние като граждани на Съюза с активна гражданска позиция трябва да се запознаем. Не всички от тях ни засягат пряко, но те ще ни помогнат да актуализираме общата картина на ЕС. В края на краищата, присъединяването на Хърватия няма да е последното разширяване на ЕС и запознаването с настъпващите сега промени ще е от полза за анализа на измененията при следващите вълни на разширяване. То ще ни послужи за отправна точка при дефиниране на очакваните резултати от присъединяването на останалите страни от Западните Балкани, които търпеливо чакат на прага на ЕС да гойдят и техният ред.

Има ли място за Турция в Европейския съюз?

Надя Табакова

Турция е свързана от дълго време с проекта за европейска интеграция - през септември 1959 г. кандидатства за асоцииране към Европейската икономическа общност (ЕИО), през април 1987 г. кандидатства за пълноправно членство в ЕИО, а през 2005 г. започват и официалните преговори за присъединяване към Европейския съюз (ЕС). Самата хронология може да потвърди, че Турция е запозната от години с европейската идея. Въпреки това поради неприлагането от Турция по отношение на Кипър на Допълнителния протокол към Споразумението от Анкара, това се оказва и една от причините Съветът да реши, че докато Турция не изпълни ангажимента си, осем имащи отношение към този въпрос глави няма да бъдат отворени и затваряни временно. Те са едни от най-важните: Свободно движение на стоки, Финансови услуги, Право на установяване и свобода на предоставяне на услуги, Селско стопанство и развитие на селските райони, Транспортна политика, Рибарство, Митнически съюз и Външни отношения. И все пак историята на нейните преговори с ЕС е бурна и показва както голямото желание, така и усилията на една мюсюлманска страна да се присъедини към европейското семейство.

В името на членството си Република Турция доказва, че може да извърши редица реформи и да направи от някогашната деспотична страни една демократична, модерна и динамично развиваща се държава. Едно от най-големите ѝ постижения в тази посока е зачитането правата на жените, както и премахването на смъртното наказание. С тези си действия тя показва, че е готова за ново начало, в което има място за всички. Всеки може да допринесе за нейното развитие, а от своя страна тя би служила за модел за либерално развитие на държавите от „Арабската пролет“.

Но въпреки това не трябва да се забравя, че Турция не е подписала Хартата за защита правата на човека, а общоизвестно е, че непълното зачитане на правата на човека е в разрез с ценностите на Съюза.

За да има силна демокрация, трябва да има стабилна икономика. Турската икономика може да бъде сравнена с чудо, защото по време на

икономическа криза, тя отбелязва прираст с около 10% за 2010 г.⁹⁵ Нейните институции се ползват с голямо доверие, което гарантира тяхната стабилност. Освен икономиката и институциите тук трябва да бъдат споменати и дяловете на внос и износ на Турция към ЕС. Амбицията ѝ е до 2023 година да увеличи обема на износа до 500 млрд. евро. Тази агресивна икономическа политика не трябва да плаши България или Съюза, напротив, те биха могли само да извлекат полза от това в периода на икономическа и политическа криза. Не трябва да се забравя, че едно евентуално членство би донесло на турската държава също така редица ползи, като една от най-големите е улеснения при стокообмена.

Разглеждайки реформите в Република Турция, трябва да бъде споменат един малко известен факт относно мащаба на турската урбанизация, който може да бъде сравним с този във Франция. Истанбул днес е мощен бизнес, финансов, образователен и културен център, където годишно търсят по-добра работа около 200 хил. души. „В момента 70 на сто от Турция е урбанизирана, за сравнение във Франция урбанизацията е 77 на сто. Този бърз процес на урбанизация в Турция е един от основните двигатели на социалната и политическа промяна в страната.“⁹⁶

Несъмнено не трябва да се гледа на турската държава просто като на фактор в регионален план, а като на влиятелен фактор и в глобален аспект, защото Турция е част от G20. По тази причина трябва да се подходи към нея прагматично, да се гледа на нея като на мощен и голям съюзник, отговарящ на предизвикателствата на глобализиращия се свят.

Анализирайки мястото на Турция в Европейския съюз, трябва да се отбележи и нейното стратегическо положение, а именно връзката ѝ с Азия. От тази гледна точка политологът Владимир Шопов смята, че Турция би играла ролята на „геостратегически мултипликатор, който би помогнал на ЕС да бъде по-убедителен играч на глобално равнище“.⁹⁷ Едно членство би осигурило по-голямо влияние на Съюза върху динамичната „Арабска пролет“, би ѝ дало възможност да се намесва навреме, когато се наложи да се защитава мирното население или при нужда от хуманитарна помощ. Позицията на турската държава относно продемократичните протести срещу режима на Башар Асад в Сирия и разграничението от него само доказва, че с ефективната си външна политика и бързо развиващата се икономика, страната е готова да бъде нов регионален лидер, но също така и да бъде важен стратегически партньор за ЕС.

⁹⁵ Евростат - <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

⁹⁶ „Десет неща, които не знаете за Турция“ – статия от www.capital.bg

⁹⁷ Интервю с политолога Владимир Шопов – статия от <http://www.euinside.eu>

Наред с позицията на Турция относно продемократичните протестни в Сирия много важен е и прогресът по решението на Арменияския въпрос. Турската държава е готова да се върне обратно в миналото си и да разкрие всичко свързано с обвиненията за извършен геноцид върху арменското общество през 1915 г., като създаде международна комисия, която да се заеме с разследването. В тази връзка през 2005 г. турският министър-председател Реджеп Ердоган предприе и първата стъпка, като изпрати писмо до арменското правителство с предложение да разрешат Арменияския въпрос. Ако това се случи и се окаже, че Турция не е извършила геноцид върху арменското население, то тя ще получи по-голяма международна легитимност, но докаже ли се обратното, страната би се върнала към изходна позиция.

Разглеждайки външната политика на Турция и темата за присъединяването ѝ към европейското семейство, не може да не бъде разглеждан и Кипърският въпрос. Именно той е една от причините да се блокира членството ѝ, тъй като Анкара не желае да признае правителството и да изтегли войските си от там. Тя е готова дори да прекрати отношенията си с ЕС по време на ротационното кипърско председателство, което говори не само колко сериозен става проблемът, но също така и че замразяването на отношенията между Съюза и страната няма да доведат до сериозни сътресения вътре в турската държава. Европейският парламент се опитва да поощри президентите на двете общности в Кипър - гръцката и турската да стиснат ръцете си, за да се прекрати напрежението в турското общество и да се отворят останалите глави за преговори, но все още развитие в това отношение няма.

Все пак Турция доказва, че може да се развива и без ЕС. Тя е официално светска страна, възползваща се от енергийните и търговски пътища, върху които се намира и които са от голямо значение включително за страните от ЕС. Така че страната има основа, която ѝ помага спокойно да отстоява позицията си по Кипърския въпрос, но все пак не трябва да се забравя, че това може да забави за още дълъг период членството ѝ.

Макар че турската държава е официално светска и служи като модел за развитие, трябва да се подчертае, че религията все още играе важна роля. Управляващата в Турция Партия на справедливостта и развитието (ПСР) се окачествява като последната партия, произлизаща от ислямското движение през 60-те години на миналия век. „ПСР е социално-консервативна партия, която отхвърля твърденията, че е ислямистка формация, въпреки това разкри повече места за религията в обществения живот като част от програмата ѝ за една подемодератична Турция“.⁹⁸ По тази причина има съмнения в обществото,

⁹⁸ „Десет неща, които не знаете за Турция” – статия от www.capital.bg

че партията има скрита ислямистка програма. В следствие на това страната се счита за заплаха от някои държави - членки на ЕС, като например Франция или Германия, в които има поддръжници на тезата, че турците са „твърде чужди“ или „твърде мюсюлмани“, за да се присъединят. Но въпросът за Турция не може да бъде сведен до расизъм, а до страх от сенките на миналото.

Според Евробарометър броят на хората, които не желаят турската държава в ЕС, се покачва. Причините за това са няколко - има европейци, които не знаят нищо за Турция, а тези, които знаят нещо, не са особено впечатлени, представяйки си я като предимно мюсюлманска държава. Третата причина е липсата на въодушевеност на европейците от присъединилите се страни през 2004 г. и 2007 г. Западно-европейците се почувстваха застрашени от големия поток нископлатени работници, които застрашава техните работни места и сега пренасят тези чувства и към турските граждани.

Противно на гражданите на ЕС, турците имат голямо желание да се присъединят, особено кюрдите, тъй като по този начин те виждат своето реабилитиране в страната и най-вече своето положително развитие. Освен това с едно евентуално членство ще падне визовият режим за Турция и хилядите млади хора свободно ще могат да пътуват, работят и учат в държавите-членки. Тогава Турция би била втората по големина страна в ЕС след Германия с население от около 71 млн. души.

Това би струвало на Съюза както нови работни места, така и нещо повече - интегрирането на нов народ, който е със значителни цивилизационни и културни различия от останалите европейски страни. Днес един от основните проблеми на ЕС е невъзможността за бърза адаптация към глобализацията се свят. Наред с това стои и притеснението от това как нови държави-членки биха се вписали в Съюза и как тяхното влизане би се отразило както на икономиката, така и на провежданите европейски политики. Поради тази причина се поставя въпросът от изследователите дали не е необходима промяна в учредителните договори. ЕС има нужда да бъде единен, само така би бил достатъчно силен и конкурентен на глобално ниво, а членството на Турция, разглеждана с нейните културни и цивилизационни различия, би го спъвала, защото дори сега тя все още не може да говори в един глас.

Към въпроса какво би струвала Турция на европейските граждани няма как да не се добави и слабата интергация на турските малцинства в Западна Европа. Причината за това не е ислямската религия, а нежеланието на повечето от имигрантите турци да научат езика, да бъдат активни в обществото, да поемат своите отговорности. Но вината не е само тяхна. Според професора по градска социология в университета в Амстердам Пол Схефер имигрантите трябва да бъдат поканени от местното население да се възприемат като граждани на

гадената страна, в която живеят. Това означава да правят точно това, което всички останали правят - да бъдат учители, да работят във фабрики, да бъдат общественополезни.⁹⁸ Това е и основният проблем на Германия - турското малцинство е около 3 млн., проблем, който рефлектира и у останалите западноевропейци и който формира техния негативен поглед върху самата турска държава. Затова Германия по-скоро гледа на Турция като на важен партньор, но не и като на бъдеща държава членка.

Според мен Турция ще отговори на Копенхагенските критерии за членство до няколко години, за да стане пълноправен член на ЕС, но това, което наистина би спирало присъединяването ѝ, са различната религия и слабата интеграция на турските малцинства в Европа. Макар и европейците да са толерантни в това отношение, те биха били сериозно смутени. Неслучайно Германия, Франция или Холандия не желаят турската държава в европейското семейство, защото там тези проблеми са осезаеми. Според Евробарометър през 2008 г. 32.8% от европейците са били против членството, а през 2011 г. броят им нараства до 44.4%. Не трябва да се забравя и усещането за заплаха от членството у някои български граждани, което се дължи на националистически и идеологически наславания, в резултат на които има развит траен негативизъм към турската държава. Този въпрос е чувствителен за българското общество, затова не е сигурно, доколко той не е манипулиран и колко е автентичен. Всички тези виждания и страхове на държавите членки ще блокират присъединяването, поради това според мен ще бъде по-добре за Турция, ако се ползва със специален статут и не бъде пълноправен член.

Република Турция доказва, че може да бъде модерна, различна, бързо развиваща се и полезна без да бъде член на европейското семейство. Тя е важен политически и икономически играч на глобалната сцена, който заслужава специално място на стълбицата на отличените държави за постигнати положителни резултати.

⁹⁸ „Професор Пол Схефер: Решаването на проблема с имиграцията означава да си отговорим какво е да си гражданин” – статия от <http://www.euinside.eu>

Турция и Европейския съюз. Част ли е страната от бъдещето на Обединена Европа?

Силеон Досев

Разсъждавайки върху бъдещето на Европейския съюз, няма как да пропуснем Турция. Страната е обвързана отгавна със Съюза, но изгледи за скорошно пълноправно членство няма. Със сигурност ако го такова се стигне, Турция ще е страната, чийто преговорен процес е бил най-гълъг и най-тежък. Страната подписва споразумение за асоцииране с тогавашната Европейска икономическа общност през далечната 1963 година, а официалната молба за членство е подадена на 14 април 1987 година. Напредъкът по присъединителния процес на страната за момента е твърде малък. Според много анализатори в центъра на политическия дебат между Турция и ЕС стоят както икономическите различия между страната и Европа и проблемът с Кипър, така и културните разлики. Турция обаче има ключово геополитическо, геостратегическо и геоикономическо положение, които предопределят нейната отговорна роля в най-различни области, касаещи страните от този важен регион на света. Краят на „Студената война“ неизбежно повлиява външнополитическите процеси на Балканите като съвсем естествено бързите промени в международния климат намират отражение и в бурните промени в икономическите и политическите амбиции на Турция да стане член на Европейския съюз.

Както вече споменахме, турската молба за членство в ЕС датира от 1987 година. Преговорният процес започна през 2005 г. с т.нар скрийнинг (аналитичен преглед на правото на ЕС). Оттогава временно е затворена само една преговорна глава - Наука и изследвания, през 2006, а през 2007 и 2008 за преговори бяха отворени още седем глави - Търговия и индустрия, Финансов контрол и статистика, Трансевропейски мрежи и защита на здравето и потребителите и Интелектуална собственост. Поради отказът на Турция да приложи по отношение на Кипър Допълнителния протокол от Споразумението от Анкара¹⁰⁰, Съветът на Европейския съюз реши да замрази осем свързани с това прего-

¹⁰⁰ С наименованието *Споразумение от Анкара* е известно Споразумението за асоцииране от 1963. Допълнителният протокол към него е подписан през 1970.

ворни глави - свободно движение на стоки, свобода на предоставяне на услуги и свобода на установяване, Финансови услуги, Селско стопанство и развитие на селските региони, Рибарство, Транспортна политика, Митнически съюз и Външни отношения.

През 1995 г. Европейският съюз установи митнически съюз с Турция, който обхваща търговията на стоки между двете страни, както и доведе до възприемане на някои политики от страна на турската република. В това число влизат мерки по отношение на техническото регулиране на стоки, конкурентоспособност и интелектуална собственост. Благодарение на митническия съюз днес повече от половината търговия на Турция е с Европейския съюз. Основните стоки, които страната внася от Съюза са машини, автомобилни части, химикали, желязо и стомана. От своя страна ЕС внася предимно продукти от текстилната индустрия.

Въпреки дългогодишните отношения между Турция и ЕС няколко са основните проблеми, които към момента правят турското членство да изглежда невъзможно в рамките на близките десет - петнадесет години.

На първо място можем да поставим факта, че турските религия и култура са коренно различни от тези на Европейския съюз като цяло. За разлика от почти изцяло християнското население на Съюза, 99,8 % от турците изповядват мюсюлманската религия. Дали това обаче е достатъчно основателна причина да стигнем до заключението, че Турция няма място в европейската културна идентичност и следователно в Европейския съюз? Фактът, че Турция не е християнска страна, сам по себе си не е основание, тя да не стане част от Обединена Европа, защото религиозната свобода на гражданите се гарантира именно от Европейския съюз, а към това принадлежи и свободата да бъдеш мюсюлманин. Освен това Съюзът не е организация, основаваща се на религията, а Турция от своя страна е светска държава. На последно място бихме могли да споменем, че към момента мюсюлманското население в ЕС е приблизително 12 милиона. Що се отнася до определянето на културните граници на Европа и изключването на Турция от тях, бихме могли да стигнем до заключението, че това е невъзможно поради факта, че разпространението на античните идеи се простира в районите на Средиземно море, които включват част от днешната турска държава, но от друга страна изключват големи части от територията на държави членки на Европейския съюз. От друга страна, християнството не може да бъде основен елемент на концепцията за европейска идентичност, тъй като то не произтича от Стария континент, а от Близкия изток. В обобщение можем да кажем, че твърдението, че Турция няма място в ЕС поради религиозните и културни различия е твърде несъстоятелно. Европейският съюз се дефинира не чрез една обща религия, общ език или установени териториални гра-

ници. Европа - това е „една плуралистична общност“. Правителствата се избират от гражданите, а ценностният ред на Европейския съюз е легитимиран демократично чрез правото.

В заключение на анализа дали наистина различните турски религия и култура нямат място в европейската културна идентичност трябва да споменем, че сами по себе си те не са основният проблем, а това е именно опасението, че на такава страна ще бъде позволено да стане водеща сила в рамките на Европейския съюз. За това обаче ще стане въпрос по-късно.

Основна причина евентуалното членство на Турция в ЕС да е на практика блокирано е проблемът с Кипър. Островът е разделен на 20 юли 1974 г., когато Турция окупира част от него в отговор на гръцкия опит да анексира Кипър към Гърция. От тогава турското правителство отказва да признае официално Република Кипър, която е пълноправен член на ЕС от 2004 година, а признава самообявилата се Турска република Северен Кипър от 1983 година. Турция отказва да изпълни погнсаното през 1970 година като условие за започване на преговорния процес споразумение с ЕС, което задължава страната да отвори пристанищата си за кипърски кораби и въздушното си пространство за кипърски самолети. Този отказ на турското правителство да изпълни споразумението накара Европейския съюз да замрази осем преговорни глави. През 2009 г. тогавашният заместник министър-председател Джемил Чичек заявява, че принудена да избира между ЕС и Северен Кипър, Турция би избрала второто¹⁰¹. За момента Кипърският проблем изглежда най-сериозната пречка пред пълноправното членство на турската държава. Тя няма как да стане част от Обединена Европа, ако не признава някоя от останалите държави-членки. Само след няколко месеца на Кипър предстои да приеме председателството на Съвета на ЕС. Негативните, дори остри, турски реакции на този факт са доказателство, че този проблем трудно ще бъде решен, ако сериозни мерки не бъдат предприети от страна, както на Турция, така и на ЕС. За момента обаче изгледи за подобни действия няма. Турция е на път да преустанови политически диалог с ЕС, ако на Кипър бъде предоставено председателството¹⁰².

Турция иска ротационното председателство да бъде прието от обединен Кипър, а не от „половин остров“. От своя страна ЕС изисква Турция да предприеме необходимите мерки за разрешаване на конфликта. Опити за разрешаване на Кипърския конфликт бяха правени от страна на ООН, които се изразяваха в Плана Анан, предвиждащ обединение на двете кипърски републики във федерация, състояща се от два

¹⁰¹ Изказването е част от реч на Дж. Чичек по време на церемонията по случай 26 години Северен Кипър.

¹⁰² Изказването е част от интервю на турския премиер Реджеп Ердоган пред местен всекидневник.

щата. Въпреки положителния вот в Северен Кипър, жителите на гръцката част на острова отхвърлиха предложението на референдум, брени дни преди страната да стане пълноправен член на ЕС през пролетта на 2004 година. Евантуален позитивен вот щеше да доведе до признаването на Севернокипърската турска република и разрешаването на Кипърския конфликт, който до голяма степен блокира надеждите за скорошно членство на Турция в Европейския съюз. Ако анализираме причините за негативния развой на Плана Анан и отрицателния вот на гръцките кипърци през 2004 година, ще видим, че не малка „вина“ за това има Турция. Причините за това са много. От една страна, Турция щеше да има прекалено големи правомощия в новосформираната гържава, което на практика да направи нейната пълна независимост невъзможна. От друга страна, Планът освобождаваше от отговорност Турция за инвазията в Кипър през 1974 г. и всички деяния, извършени покрай нея.

Безспорно разрешаването на Кипърския конфликт е в основата на разчистването на пътя на Турция за членство в Европейския съюз. Единственият възможен начин това да стане реалност е турската република да направи сериозни отстъпки по отношение на своята позиция спрямо Северен Кипър. Към момента това обаче изглежда невъзможно, а турската позиция по отношение на Кипър и нейното предстоящо председателство на Съвета на Европейския съюз става все по-остра.

Наивно би било да мислим, че единствено Кипърският конфликт, който на практика замрази преговорния процес, както и религиозните, културни и географски различия, са единствените причини Турция да не се доближава до членство вече толкова години, а и дори да бъде трудно да се предвиди дали това ще стане в близките едно-две десетилетия. За да разберем това, е нужно да анализираме ефекта от евентуално турско членство в Европейския съюз, както и общественото мнение, което то би предизвикало у европейските граждани.

Със своето предимно младо население от почти 75 милиона, Турция скоро ще изпревари в демографско отношение най-голямата страна в Европейския съюз Германия (според прогнозите до 2050 година турското население ще възлиза на приблизително 100 милиона). По този начин Турция като член на Съюза ще разполага с най-голямото население, следователно с най-много гласове в рамките на Съвета на ЕС, както и с най-много депутати в Европейския парламент, което ще позволи на страната да играе водеща роля в ЕС. Мисълта гържава с почти 100 % мюсюлманско население да бъде основна сила в рамките на Съюза е стряскаща за много хора. Най-показателно е изказването на бившия френски президент Жискар Д'Естен, който през 2002 г. заяви, че да позволим на Турция да стане член на Обединена Европа ще доведе до края на Европейския съюз, защото страната има различна култура,

различен подход, различен начин на живот¹⁰³. До известна степен подобни твърдения имат своето основание. В крайна сметка, никой не гарантира, че Турция ще остане светска държава и занаят. Доказателство за това са радикално-ислямските тенденции, които назряват в страната.

Освен опасението, че страна, изповядваща различна религия и култура, може да стане водеща сила в Европейския съюз, друг притеснителен ефект от евентуалното членство е и начинът, по който то ще повлияе на бъдещите планове за разширяване. Според противниците на турското членство, то ще доведе до серия от молби за членство като тази на Мароко, отхвърлена по географски причини през 1986 година. Според бившия френски президент Никола Саркози „разширяването на Европа без граници рискува да унищожи Европейския политически съюз“¹⁰⁴. Според поддръжниците на тази теза евентуалното турско членство ще бъде лош пример в тази посока. Има ли реални основания обаче това твърдение и достатъчна причина ли е да смятаме, че Турция няма място в Европейския съюз? Ако сравняваме Турция със страните членки на Европейския съюз и отделно с Мароко, чисто в културен и религиозен аспект, ще открием доста повече прилики между африканската страна и турската република. И двете страни изповядват ислямската религия и техните култури значително се различават от тези на европейските държави. За много хора може би трите процента от територията на Турция, намиращи се на Стария континент, не са достатъчно основание да смятаме, че страната трябва да се ползва от по-различен статут отколкото Мароко, чиято молба за членство беше отхвърлена по географски причини. Ако анализираме по-дълбоко причините за отказа на Европейския съюз спрямо африканската държава обаче ще открием, че зад изтъкнатия като основен проблем стоят и други, доста сериозни въпроси, а именно слабите демократични стандарти и слабата защита на правата на човека. По-леждайки далеч в бъдещето на Европейския съюз, в светлината на все по-глобализиращия се свят, в който границите и континентите играят все по-малко значение, лесно можем да стигнем до заключението, че чисто географските и културни аспекти не са достатъчно основание да отхвърляме страни като Мароко като потенциални бъдещи страни кандидати. Затова страховете, че евентуално турско членство в Европейския съюз ще повлияе негативно на бъдещите планове за разширяване, не са достатъчно основателни.

Ефектите от членство на Турция в ЕС, разбира се, не са само негативни. Страната има своите поддръжници сред лидерите на страни-

¹⁰³ Изказването е част от интервю на Ж. Д'Естен - тогавашен председател на Европейския конвент, пред вестник „Льо Монд“

¹⁰⁴ <http://www.turkishpress.com/news.asp?id=159133>

те-членки и, до голяма степен, техните тези са основателни. Какви положителни ефекти би донесла Турция на Обединена Европа?

На първо място Турция е мощна регионална сила, която се намира стратегически между Европа и Близкия Изток, както и Европа и Централна Азия. Страната представлява своеобразна крепост срещу нестабилността в тези проблемни региони, и би могла да послужи като потенциален мост между християнска Европа и ислямския свят. Освен геостратегическите аспекти, Турция би донесла в икономическата сфера. Страната отбелязва икономически растеж, с какъвто много страни от Европейския съюз не биха могли да се похвалят. Турция удвои своя БВП на глава от населението от 2003 година насам. Предимно младото население на страната представлява отличен пазар за европейски стоки, както и потенциален източник за работна ръка, имайки предвид непрестанно спадащата раждаемост в Съюза. Освен това Турция привлича сериозни преки чуждестранни инвестиции. Според А.Т. Kearney, агенция, изследваща икономическите показатели, страната се нарежда на тринадесето място в света по този показател. Стойностите вече достигат размерите, постигнати преди икономическата криза да разтърси света. Освен това, Турция може да се превърне в алтернатива за снабдяването с природен газ в Европа посредством газопровода Набуко, който трябва да започва именно от турската република и да достига до Австрия. Газопроводът до голяма степен би премахнал зависимостта на Европа от руски газ и затова получава подкрепата, както на Европейския съюз, така и на САЩ. Турция също така служи като лоялен съюзник на Европа и защитник на европейските интереси още от времето на Студената война. Турски войски са служили заедно с войски от Европейския съюз в различни мисии, като например Афганистан и Демократична република Конго. Турция би послужила като важен съюзник по отношение на проблемите с Иран и Ирак. Страната освен това е основен играч във войната против тероризма. Присъединяването на Турция към Европейския съюз би засилило значително европейската защита.

В дебатите дали Турция трябва да стане част от Обединена Европа предимно се обсъждат ефектите, които евентуално членство би оказало върху Европейския съюз. Разбира се, присъединяване на страната към Съюза би довело до значителни ефекти и в самата нея. На първо място Турция би се възползвала от икономическите предимства, които предлага единният пазар. Освен това към Турция ще потекат значителни финансови средства от структурните фондове, което е от изключителна важност за страна, чийто стандарт на живот е по-нисък от средното равнище за Европейския съюз. Също така вече споменахме положителните реформи, които бяха вдъхновени от желанието за изпълнение на Копенхагенските критерии, както и от Международния валутен фонд. До голяма степен те доведоха до икономическа-

та стабилност, която се наблюдава в страната в момента и спомогнаха за непрестанният икономически растеж в Турция. Безспорно евентуалното присъединяване на страната към Европейския съюз ще доведе до позитивен завършек на тези реформи и ще бъде сериозен икономически тласък за Турция.

Анализираните дотук мнения относно евентуалното турско членство в Европейския съюз до голяма степен определят общественото мнение сред европейските граждани, което също е определящо в пътя на страната към европейска интеграция. Според проучване на Евробарометър от 2006г. още тогава 59 % от населението на страните членки са против присъединяване на Турция към ЕС¹⁰⁵. Основна причина за недоверието на гражданите са притеснение по отношение на защитата правата на човека в страната. Също според Евробарометър може да бъде ясно направено разграничение между новите и старите държави-членки. Присъединилите се през 2004 и 2007 година държави са много по-склонни да приемат Турция. Единственото изключение е Великобритания - страна, традиционно подкрепяща разширяванията на ЕС по свои съображения. Най-големите противници на турското членство са в Австрия и Франция, както и в Дания, където 60 % от населението се обявяват против, въпреки че правителството обяви подкрепата си към Турция. Най-голямата подкрепа идва от Севернокипърската турска република, където процентът е по-висок дори и от този в самата Турция, където подкрепата сред населението спада със всяка изминала година¹⁰⁶.

Защо е важно общественото мнение по този въпрос? За всички е ясно, че без да се промени то, ако продължава да бъде толкова отрицателно, Турция няма как да стане пълноправен член на Европейския съюз. Както вече споменахме основните притеснения на европейските граждани са свързани със защитата правата на човека. Може би за голяма част от европейците Турция е една фанатична мюсюлманска страна, дори асоциирана често с талибаните. Това мислене обаче няма никакви основания. Въпреки различните си религия и култура Турция се доближава много повече до европейските държави. Доказателство за това са многото положителни реформи, които турското правителство направи през последните години с цел доближаване до европейското законодателство. За да можем да се надяваме, че един ден Турция ще застане наравно със страните - членки на Съюза, е изключително важно европейските граждани да погледнат отвъд предразсъзъците по отношение на различните култури и да видят, че макар и различна по много отношения, Турция има какво да даде на Европейския съюз.

¹⁰⁵ Данните са от Стандартен Евробарометър 66, септември- октомври 2006, стр. 223.

¹⁰⁶ Данните са от Специален Евробарометър 255 - Отношения спрямо разширяването на ЕС, юли 2006, стр. 72.

Освен общественото мнение в страните от Стария континент, важна е и позицията на турските граждани спрямо Европейския съюз. В периода, когато преговорите започнаха, това беше посрещнато с голямо въодушевление от турското население. През следващите години процентът на турците, които подкрепят членството на страната в Европейския съюз, пада непрестанно. През последните години този процент е неизменно под 50 %. За 2010 едва 21 % от турските граждани вярват и подкрепят Европейския съюз.¹⁰⁷ За следващата година процентът спада на 18.¹⁰⁸ Причини за този спад намираме, от една страна, в многото различия между Европейския съюз и Турция, които към момента правят определянето на по-конкретна дата за евентуално членство невъзможна. От друга страна, през последните години Турция засили неимоверно икономическата си позиция и се превърна в основна сила в своя регион, което накара турците да вярват, че Европейският съюз не е единственият възможен път за тяхната страна. Въпреки сравнително малката обществена подкрепа сред турските граждани, не бива да се съмняваме, че пробив в отношенията между страната и Европейския съюз, като например разрешаване на Кипърския конфликт, ще променят значително общественото мнение.

Безспорно членството на Турция в Европейския съюз е тема, която ще продължава да предизвиква дискусии. Всяка заинтересована страна поддържа своите интереси, а различията ни карат да си мислим, че достигането на успех в преговорите е на практика невъзможно. Ако погледнем обаче отвъд предразсъдъците, ще видим, че Турция има своето място в Обединена Европа. На първо място, турските култура и религия, макар и на пръв поглед коренно различни, могат единствено да обогатят европейската културна идентичност. Въпреки че държавите - членки на Европейския съюз изповядват в общи линии една религия и споделят една култура, помежду им можем да открием големи различия, повлияни от фактори като историята и географското положение. Това обаче не им пречи да бъдат обединени и да вървят заедно напред. Защо тогава да зачеркваме Турция от плановете ни за бъдещето на Европейския съюз? В крайна сметка той е структура, която не се основава на обща религия, култура или на някакви териториални граници, а на общи ценности и спазване на общи правила. Имайки това предвид, можем да стигнем до заключението, че всяка страна, която има какво да даде на Европейския съюз, има място в него. А Турция наистина има какво да даде. Икономически просперираща държава като нея, с голям демографски потенциал, може да донесе единствено до позитиви за Съюза.

¹⁰⁷ Стандартен Евробарометър 74, 2010 год, стр. 53.

¹⁰⁸ Стандартен Евробарометър 76, 2011 год, стр. 46.

Евентуалното членство на Турция в Европейския съюз със сигурност ще отнеме повече време, отколкото на всяка друга страна-кандидат. То до голяма степен зависи от проблеми, като например Кипърския конфликт, в които заинтересованите страни ще трябва да направят значителни компромиси. Докато това стане обаче, ние трябва да вярваме, че Турция има място в „европейското семейство“. Различията между страната и държавите членки не са причина да бъдем негативно настроени към Турция, защото какъв би бил иначе смисълът от девиза на Обединена Европа - „Единни в многообразието“.

Съществува ли етническа толерантност в мултиетническа Европа?

Стефани Босева

Преди повече от половин век, на 9-ти май 1950 г. Робер Шуман прозвоня своята паметна декларация, в която приканва към изграждането на една нова Европа, към единство и солидарност. Датата е неслучайно избрана - по този начин символиката се преобръща и от ден, свързан с капитулацията на Германия, той става символ на Обединена Европа. В началото на 50-те години бъдещето е неясно и пълно с перспективи. Пред Робер Шуман и последователите му се открива възможността да изградят новия ред по такъв начин, че той сам по себе си да гарантира мира. И те наистина успяват да го направят - днес интеграцията в Европейския съюз е постигната на толкова високо ниво, че един глобален конфликт е невъзможен както от политическа, така и от икономическа гледна точка. Вътрешният пазар е обвързал държавите членки до степен, в която те са взаимозависими и развалянето на отношенията им не би било в ничий интерес. Разбира се, предвид всичко това, избухването на трета световна война е невъзможно, поне не и такава, каквато я познаваме. Но в действителност не са ли един нов вид война всички регионални конфликти, всички терористични атаки и напрежения, които напоследък ескалират? Шуман говори за обединена Европа и в днешните условия тя наистина е такава - териториално, политически и икономически, Европейският съюз по-малко или повече действа като една държава. Но етнически, Европа, чието мото е „Единни в разнообразието“, е разделена. Как се стигна дотук? Как ксенофобските нагласи надделяха над стремежа за равнопоставеност и солидарност и въобще, можем ли да говорим за солидарност?

Като една от най-успешните икономики в света, Европа винаги е била на кръстопътя на финансови интереси, надежди за по-добър живот и подслон. Континентът се явява спасителен кораб за бежанците, решили да изберат свободата и напуснали разрушаващите им се светове. Идвайки, те носят със себе си своите култура и обичаи, своите разбирания и манталитет, които доста често се разминават с тези на местните. Европа е придобила нов облик - днес тя приютява в себе си пълнотата на целия свят. Но съществува ли всъщност толе-

рантност към „новите заселници“ на Стария континент? Успяват ли те да се слоят с европейската идентичност или разнообразието надделява над единството?

В Европа живеят над 70 милиона имигранти. Някои от тях, вече натурализирани, са създали дом, семейство, поколение. Изградили живота, за който са мечтали, те се ползват от всички права и задължения на европейците и работейки и плащайки данъците си, са пълноценни граждани на Европа. Не с всички обаче нещата стоят по този начин. Франция е чудесен пример за това. В страната има над 11 милиона имигранти. Според изследванията, броят на необразованите чужденци, трайно установени в страната, е 2 пъти по-висок от броят на необразованите французи. Под прага на бедността живеят 3 пъти повече чужденци, отколкото местни. Като типична гържава на благогенствието, Франция се грижи за своите граждани, опитвайки се да им създаде комфортна среда за живот и осигурявайки им социални помощи. Имигрантите често се възползват прекомерно от тях, като живеят само от гържавните пари, без да работят и респективно да плащат данъци. По този начин те се явяват един вид паразити, хранещи се със средствата на гържавата, без по никакъв начин да допринасят за нейната икономика. Именно безконечното преразпределение на средства забавя икономическия растеж на Франция и конкурентоспособността се понижава. Това създава логичен дисбаланс и напрежение в обществото. Двигателят на гържавата - работещите данъкоплатци - разбираемо недоволстват заради неправомерното отделяне на пари за хора, които с нищо не стимулират френската икономика. Те не желаят чужденците да живеят „на гърба им“. От години имигранти, дошли главно от бившите френски колонии, се радват на добър живот благодарение на социалните помощи, осигурени им от Франция. Ако се разходите през деня в Париж, ще видите препълнените, но не с туристи, а именно с имигранти, кафенета. Водещ мотив за бездействието им обаче не е невъзможността, а нежеланието за работа. Поради същата причина през 2010 г. президентът Никола Саркози пое курс към поетапното експулсиране на ромите от Източна Европа, незаконно пребиваващи в страната. Действията му предизвикаха противоречиви реакции. Обществото прие френското решение като правилно, ромите обаче заплашиха дори със сезиране на европейските институции. Те се позоваха на принципите на европейското гражданство, заложено още през 1992 г. в Договора от Маастрихт. Ползвайки се от предимствата на вътрешния пазар, всеки гражданин на гържава членка на Европейския съюз има право да се придвижва и пребивава свободно на територията на Съюза. В такъв случай, не е ли експулсирането им нарушаване на гражданските права на ромите? Няма ли елемент на етническа дискриминация в действията на френската гържава и не е ли това проява на нетърпимост? Категоричен отговор на тези въпроси не съществува. Засегнатите страни винаги ще спорят.

Освен с принудителното изселване на ромите, през последните няколко години Франция стана известна и с друго свое спорно решение. Преди точно една година, на 11 април 2011 г., влезе в сила законът, забраняващ жените, изповядващи исляма, да закриват лицата си с бурки и никаби¹⁰⁹ на обществени места. Инициатор на нормата беше отново президентът Никола Саркози. През септември миналата година бяха глобени и първите нарушителки. Въпреки че бурката се смята за традиционно за мюсюлманките облекло, в Европа то е придобило злобещо значение и забраната му е до известна степен оправдана. Един от авторите на бомбените атаките в Лондон през месец юли 2005 г., придизвикал смъртта на 50 души и ранил над 700, 26-годишният Ясин Омар, използвал на два пъти бурка - първо, за да избяга от местопрестъплението и на следващия ден, за да напусне Лондон. Сред бегълците, използващи за прикритие бурката, са и сомалиец, заподозрян за убийство във Великобритания; палестинци, борещи се за израелска правда; член на талибаните, бягащ от силите на НАТО в Афганистан; ислямистки сонит от Пакистан и много други. От край време Франция и нейните интереси са мишена на международния тероризъм. Това се дължи предимно на ситуацията в Близкия и Средния Изток през 80-те години на ХХ век. Оттогава насам Франция страда от непрекъснати атаки от страна на различни терористични формирования, като това на Ислямската въоръжена група (GIA) в Алжир. Мишена стават не само обществени сгради и политици, но и цивилни граждани, туристи, ученици и студенти. Терористичните мрежи представляват константна заплаха за Франция, която „живее“ в постоянен страх от заплахи от Айман ал-Завахири - гясната ръка на Осам Бин Ладен, и на Абелмакел Друкгал - национален емир на Ал Каида в Магреб. Рискът от терористична атака обхваща не само националната територия, но също така и гражданите и френските интереси в чужбина, т.е. терористите си набелязват икономически, туристически, дипломатически и военни цели.

Страхът от тероризъм не спира дотук. През 1978 г. във Франция има 72 джамии и места за колективни молитви. През 1999 г. те са 1500. Този бърз растеж, според Жискара д'Естен, е резултат от преориентирането на имигрантите и имиграционната политика, следвана във Франция от 1981 г. насам. Днес мюсюлманите в гържавата са между 5 и 7 милиона. Неточните данни идват оттам, че религията не фигурира в личните документи на гражданите. Предполага се, че само 15% от тях са активни. От тях може би 10% са радикални - цифра, която обаче все повече се увеличава заради ефекта на прозелитизма¹¹⁰. Това представлява една благоприятна среда в порядъка на 70 000 души, от

¹⁰⁹ Мюсюлманско облекло, покриващо изцяло жената, оставяйки само тънък процеп за очите

¹¹⁰ Религиозно течение, насърчаващо приемането на нови членове в лоното на вярата

които терористите могат да набират арсенал. Ще са нужни само няколко стотици души, за да се вдигне Франция във въздуха. Като способ за интеграция на мюсюлманите са въведени часове по арабски език за децата на имигрантите. Мотив за това е стремежът да не се откъсват децата от майчиния им език. За родителите обаче нещата не изглеждат по същия начин. Според тях това е вид дискриминация и опит за диференциране от натуралните французи. Преминали през обучението свидетелстват за насаждане на чувство на не-принадлежност към френската нация. Предвид всичко това, някои изследователи са склонни да оправдаят действията на френското правителство и забраната на бурките. Те застават зад мотива, че това е мярка против деперсонализирането на жените, целяща извеждането им от „затвора на воала“, но мюсюлманите не го приемат по този начин. Те смятат френското решение по-скоро за нарушаване на правата им, намеса в личния им живот и дискриминация на религиозна основа. Логично е да бъде зададен въпросът „Къде отиде френското „liberté, égalité, fraternité“ и кой го замени с евтин популизъм?“.

Страхът и нетърпимостта към исляма не е типично френски феномен. През юли 2011 г. Белгия последва примера на своята южна съседка и също забрани носенето на бурка. Образът на държавата пред света я показва като толерантна и проявяваща повече от търпимост. Официалните езици в Белгия са три - френски, нидерландски и немски, а освен тях се говорят и фламандски, валонски, шампански. Многото езици са чести поводи за политически конфликти, но погледнато по-генерално, в страната привидно преобладават спокойствие и мир. Затова и рестриктивните мерки, наложени от правителството, са изненадващи и го известна степен лишени от мотивация и аргументация. През януари Холандия, смятана за една от най-толерантните държави, също наложи забраната. Всъщност, в кралството не от вчера се води тиха и необявена междурелигиозна борба. Днес, по неофициални данни в държавата живеят около един милион мюсюлмани, представляващи около 6% от цялото население. Според някои политолози е съвсем възможно през 2015 г. за първи път в Европа ислямска организация да вземе участие в изборите. Това буди известни притеснения и недоволство у председателя на Партията на свободата - Герт Вилгерс, който е най-яръстният противник на ислямизирането на Холандия. Партията му печели все повече поддръжници и места в парламента на всеки следващи избори. Тя изигра основна роля в прокарването на закона за забрана носенето на хиджаб в учебните заведения. Герт Вилгерс, който от своя страна е с една четвърт индонезийска кръв, много често си създава проблеми с недипломатичните си изказвания. Негови са думите: „Има умерени мюсюлмани и мнозина мюсюлмани на Запад са граждани, спазващи закона. Няма обаче такова нещо като „умерен ислям“. Ислямът е тоталитарна идеология. Аз бих изгонил от страната пророка Мохамед, ако той живе-

еше в наши дни. Казвам ви: спрете незабавно мюсюлманската имиграция. Ако не спрем имиграцията заради политическа коректност, ще изгубим Европа“. Отношението на Европа към нарастващия брой на мюсюлманите може да бъде открито и в думите на далеч по-умерения холандски вицепремиер Максим Верхаген - „Мултикултурализмът се провали. Холандците вече не се чувстват у дома си в собствената си страна“. Това може би е най-точното определение на събитията, които се развиват в по-голямата част на Европа. Факт е, че глобализацията е достигнала такива величини, че почти не съществува голям европейски град с еднородно население. През последните месеци Холандия стана печално известна и с друга своя дискриминираща активност, а именно интернет сайт, събиращ оплаквания на холандски граждани от имигранти, предимно от Централна и Източна Европа. Инициатор отново е Партията на свободата. Холандското правителство беше приканено от България, Румъния и Полша да се разграничи от действията на партията на Герт Вилдерс, но в свое изказване министърът на имиграцията и въпросите на бежанците Герг Лерс отказа да осъди постъпката на крайнодясната партия. Трудно е да се повярва, че една държава, онователка на Европейския съюз, присъствала и активно участвала в нормотворчеството и утвърждаването на водещите идеали и ценности на Общността, каквато е солидарността, би допуснала такова грубо потъпкване на правата, заложили в Хартата и насаждане на омраза и антисемитизъм. Погледната през призмата на тези събития, толерантността изглежда като химера. По този повод и самият президент на Европейския парламент - Мартин Шулиц - определя колапсът на Европейския съюз като съвсем реалистичен сценарий. По неговите думи през последните няколко месеца са налице притеснителни тенденции към ренационализация и нарастваща ксенофобия. Заради такива практики се застрашава свободата на движение на хора, заложила като основополагаща за Европейския съюз.

Забраните на бурката са своеобразен удар по един от символите на исляма и по нарастващия брой мюсюлмани в Европа, които не са приемани радушно, но които биват асимилирани не без известни усилия от страна на държавите. Във Великобритания френското решение предизвика широки дискусии. Британски теолог посочва, че днес общественото мнение във Великобритания по ислямския въпрос се люлее напред-назад между позициите на хора като бившия премиер Тони Блеър, които категорично се обявяват за плурализма и нуждата да се подкрепят умерените мюсюлмани, и загрижеността на останалите, които за първи път се замислят, че няма толкова просто решение на въпроса на фона на промяната на британската идентичност.¹¹¹ Мултиетническите мегаполиси, като Париж, Лондон и Барселона, призо-

¹¹¹ Robert Marquand, Christian science monitor

вават към по-голяма толерантност и солидарност в Европа. От друга страна обаче австрийците, швейцарците и холандците избраха политици, ясно заставащи против ислямизирането на континента. На референдум през 2009 г. швейцарците се произнесоха против строежа на нови минарета. Идеята беше иницирана от крайно консервативни групи. Сред тях беше и партията с най-голям брой депутати в парламента - Швейцарската народна партия. Според тях минаретата са символ на политическа власт и претенция към управлението от страна на мюсюлманите. Забраната засили страха от исляма. Всекидневникът Die Presse отбелязва, че така гражданите са си направили „мечешка услуга“. Почти 4,5% от швейцарците са мюсюлмани. По-голямата част от тях са с югославски произход, смятат се за добре интегрирани в страната и рядко са създавали големи проблеми. Религиозният мир беше значително застрашен и то ненужно. Освен това, една прецизно неутрална по отношение на религията държава, като Швейцария, трябва да поддържа сравнително издържано становище по въпроси от такъв ранг. Неочакваният резултат от това гласуване доведе до притеснения в правителството, тъй като очевидно у гражданите е подбуждан страх от европейския военен ислямистки фундаментализъм. Португалският вестник Diário de Notícias пише, че забраната на минаретата в Швейцария е архаична. Държавата е подчертала нетолерантността си към религия, която е силно застъпена в Европа заради наплива на имигранти. Забраната няма да донесе на швейцарците прокламираната в кампанията национална сигурност. Напротив, поскоро би дала нови мотиви на ислямските екстремисти. С рестриктивния си акт страната прави огромна крачка назад в европейската история и поставя под въпрос едно от изконните си качества - солидарността. Та нали именно в Швейцария съжителстват три основни етнолингвистични групи - италианска, френска и немска, както и ретороманско говорещо население и между тях няма никакво противопоставяне. Всъщност, браковете между представители на различните езикови общества са честа практика и за всички това е нещо съвсем нормално. Защо тогава толерантността към мюсюлманите липсва? Да, културните различия са големи, но са съизмерими с тези между хора, живеещи в северната и в южната част на континента. А между тях напрежение липсва.

Сходна на теорията на Максим Верхаген за мюсюлманите застъпва в книгата си „Германия се самоунищожава“ и противоречивият немски депутат Тило Сарацин. Той твърди, че „всички големи културни и икономически проблеми са съсредоточени в групата на 5-6 милиона имигранти от мюсюлманските страни“. Подобни изказвания, особено направени на територията на Германия, имат широк обществен отзвук, а резултатите са почти мигновени - Сарацин беше освободен от високата пост, който заемаше, а партията му също негласно се разграничи

от него. Страхът от свързване с нацизма не може обаче да затвори напълно очите на немците за случващото се. За по-малко от половин век от една относително етнически еднородна държава Германия се превърна в многонационална, като на второ място, с постоянно покачващ се процент, са гражданите от турски произход. По последни данни те представляват над 1,5 милиона души или малко над 2% от населението на държавата. Около 500 000 от тях са второ и трето поколение, на възраст от 25 до 40 години и са родени и живеят в Германия, знаят по-добре немски, отколкото турски и имат „хибридно“ самосъзнание. Според изследване, проведено през 2009-та година, 45% от турците в Германия се чувстват нежелани, само 25% от тях смятат страната за своя родина, а повече от 1/3 биха се завърнали в Турция. Данните са показателни за немските настроения спрямо чужденците. Фактът, че голяма част от тях не се чувстват у дома си в Германия, поражда въпроси относно солидарността и толерантността в държавата. Канцлерът Ангела Меркел неведнъж се е окачествявала като канцлер не само на немците, но и на турците. На въпроса какво мисли за кварталите Кройцберг и Нойкьолен в Берлин, където повече от 50% от населението е от турски или арабски произход, тя отговаря, че голяма част от тях „говорят добър немски, пращат децата си на училище и имат свой бизнес“, но също така прибавя, че „при образованието и социалните въпроси ни очаква още дълъг път.“

На фона на събитията през последната година, известни като „Арабската пролет“, огромният наплив на чужденци е факт. Само за първите 9 месеца на 2011 година на границите на Европейския съюз са били спрени повече от 112 000 нелегални имигранти, опитващи се да избягат от родината си и да намерят убежище на територията на континента. Само можем да гадаем колко са успели да влязат в Европа, без да бъдат заловени. Всички тези хора се установяват на нашия континент, изграждат животите си на ново. Как ще ги приемем? Ще се слоят ли с обществото или ще се капсулират в етнически групи, получавайки етикета „чужденец“? Ще съумеем ли да преглътнем етническите, езиковите и религиозните различия и ще им подадем ли ръка в този така труден за тях момент? Отговорът, това сме ние.

Съединени европейски щати - оптимистично пожелание, реалистично очакване или възможност, от която се страхуваме?

Симона Донкова

„Годината е 2021, добре дошли в Съединени европейски щати (СЕЩ). Десет години след кризата от 2010-2011 г. германци и скандинавци се пекаат на верандите на ваканционните си къщи по Средиземноморието, гърците обработват градините и цветята им, а Дейвид Камерън кара четвъртия си мандат като премиер, възнаграден от сънародниците си, че е гръзнал да извади страната от разпадащия се Европейски съюз.“

По този начин е описано бъдещето на Европейския съюз във футуристичната статия на професора по история в Харвардския университет Найъл Фъргюсън. На базата на събитията от 2010-2011 Фъргюсън прави заключения относно евентуалното развитие на Съюза, неговото разпадане и превръщането на еврозоната и някои страни, допълнително присъединили се към нея, в Съединени европейски щати.

Идеята за обединена Европа не е нова. Най-ранните проекти, свързани с „европейската идея“, датират от Средновековието, като още тогавашните им автори имат предвид осигуряването на мирното съвместно съществуване на всички европейски държави чрез създаването на международна организация, която да разполага със свои собствени наднационални институции. Преди белязания от множество конфликти XX в. до конкретни действия по създаването на подобна организация не се стига. След ужаса на два военни конфликта от световен мащаб, Старият континент се превръща в поле за осъществяването на практика на вече познатата концепция за единна Европа. И ако първата създадена интеграционна формация - Европейската общност за въглища и стомана, съдържа в себе си амбицията за тясно сътрудничество и държавите членки заявяват готовността си за отдаване на суверенитет на наднационално ниво чрез създаването на Върховен ор-

ган, на който прехвърлят правомощия, то последвалите я, създадени с Римските договори, Европейска икономическа общност и Европейска общност за атомна енергия, отразяват отдръпването на националните държави от идеята за наднационализъм и ограничаването на силата на вече наречената Комисия на ЕИО.

Прилагането на практика на дълго просъществувалата идея е съпътствано от множество провали, застои, кризи, периоди, открояващи се с липса на иновативност, но и с много постигнати успехи, уникални в човешката история, които водят до формирането на международна общност без прецедент. ЕС от настоящето е воден от принципа на „единни в многообразието“ и наистина обединява в себе си държави с разнообразни характеристики, които си сътрудничат за общото благо на народите си. Но дори днес, шестдесет години след създаването на ЕОВС, въпросът готови ли са държавите от ЕС на решителната стъпка да създадат федерация, е спорен.

Настоящият текст цели да изследва този въпрос, като разгледа доколко споменатата като цел в Декларацията Шуман през 1950 г. Европейска федерация би могла да бъде постигната. Факт от историята на европейската интеграция е, че успешните проекти, реализирани на общностно ниво са от икономическо естество, а що се отнася до политическото сътрудничество пред обединението винаги са възниквали проблеми, свързани със склонността на държавите да отбягват отдаването на твърде много компетентности на наднационално ниво, което да доведе до значително ограничаване на суверенитета им. Създаването на обща държава с федерално управление, което е изявено политически акт, изглежда трудно достижимо дори след над половинвековен опит в областта на интеграцията.

Сред проблемите по пътя към осъществяването на отдавна заложената цел са ниската заинтересованост на европейските граждани относно европейските теми, тяхната незначителна роля в определянето на бъдещите насоки на развитие, която води до появата на така наречения „екзекутивен федерализъм“. Вземането на решения е оставено изцяло на политическите елити, като в резултат Съюзът страда от демократичен дефицит.

Според Договора от Лисабон Европейският съвет и Съветът на ЕС имат важно значение, което означава, че „държавите членки са инициатори и движеща сила в европейското обединение“¹¹². Монополизирането на ЕС от политическите елити води до възникването на „опасна асиметрия между демократичното участие на народите в това, което от тяхна гледна точка техните правителства „извличат“ за себе си от твърде далечната Брюкселска сцена, и безразличието, та дори

¹¹² „За Конституцията на Европа Опит“, Юрген Хабермас, „КХ – критика и хуманизъм“, 2011, ISBN 978 954 587 161 0, 88-89

безучастието на гражданите на Съюза по отношение на решенията на техния парламент в Страсбург¹¹³.

Тези твърдения ще бъдат подкрепени с някои статистически данни на Евробарометър, които илюстрират степента на доверие на европейските граждани в ЕС, за кои области от политиката гражданите са на мнение, че трябва да бъдат регулирани от ЕС, както и нагласите им по други европейски въпроси¹¹⁴. Склонни да се доверят на ЕС в неговата цялост са 34% от гражданите на двадесет и седемте членки на Съюза, като 55% от европейските граждани не биха му се доверили. Процентът на европейците, които често дискутират европейските въпроси със своите роднини или приятели, възлиза на 11%, докато 40% никога не ги обсъждат. За сравнение местните проблеми ангажират често 23% от европейците. Едва 19% от европейските граждани смятат, че ЕС се развива в правилна посока, докато 55% смятат, че посоката на развитие е грешна. За 42% от европейците начинът на функциониране на ЕС е ясен, докато 52% твърдят противоположното. Демократичният дефицит се потвърждава категорично, като бъдат взети предвид данните от въпроса „Смятате ли, че гласът Ви се счита за важен в ЕС?“, 26% отговарят утвърдително, докато 65% смятат, че мнението им не е важно в европейските дела. Според статистиката гражданите на ЕС смятат за адекватно включването на политики, свързани със сигурността и външните отношения, опазването на околната среда, регионалното развитие, риболова и селското стопанство в компетентностите на ЕС. Данъчното облагане, политиката, свързана с безработицата и пенсионното осигуряване обаче трябва да останат в границите на националното регулиране.

Страхът от твърде голяма загуба на суверенитет, който съпътства неотлъчно всяко споменаване на идеята за създаване на СЕЩ, се проявява и през 2005, когато след референдуми Холандия и Франция (две от държавите-учредителки) отказват да ратифицират Договора за създаване на Конституция за Европа, което е третият опит за създаване на основен закон на общностно ниво. И този договор, както и общностните политики, е дело на политически елити. Все пак след повърхностни промени на Договора за Конституция като преименуването на ново на „европейски закон“ на „регламент“ и на „външен министър“ на „Върховен представител по Общата външна политика и политика за сигурност“ бива създаден Договорът от Лисабон, който успява да премине през ратификационните процедури. Приемането на ревизии по подобен начин сякаш се осъществява отново без възможност от страна на гражданите да бъде осъществен демократичен контрол и успокоява страховете от Европейска федерация, без да предизвика

¹¹³ „За Конституцията на Европа Опит“, Юрген Хабермас, „КХ – критика и хуманизъм“, 2011, ISBN 978 954 587 161 0, 110

¹¹⁴ Данните са от месец декември 2011 г.

широка обществена дискусия, която би подготвила обществото към извървяването на решителни стъпки в тази посока.

Съществена пречка пред създаването на федерация е и разделянето на членките на Съюза на държави, които могат да си сътрудничат по-тясно и такива, които изостават от темпа на общата интеграция, по-известно като „Европа на две скорости“. Изразът стана особено актуален по време на финансовата и икономическа криза, а държавите от еврозоната следва да бъдат ядрото на интеграцията. Подобна стратегия внася неяснота по отношение на бъдещето на страните, които не са част от тясното сътрудничество - ще бъде ли важно тяхното становище относно развитието на Съюза, какъв ще бъде статутът им, ако останалите държави предприемат и по-нататъшни стъпки към политическо обединение? Тук възниква и въпросът за все още твърде голямата роля на големите три държави в ЕС - Германия, Франция и Великобритания - във вземането на решения, които засягат целия съюз. Ако се върнем на футуристичната статия на Найъл Фъргюсън, обструкционизмът на Великобритания би могъл наистина да доведе до нейното излизане от Съюза, а останалите две големи държави вероятно ще продължат да имат водеща роля, което ще доведе до реалното превръщане на гражданите от по-малките страни в „градинари“ на немските вили в собствените им страни. Подобна несправедливост трябва да бъде избегната, а това би могло да бъде постигнато при положение, че темата за СЕЩ е дискутирана в общественото пространство и не се избягва, за да може всеки гражданин да бъде информиран и активно да участва в изграждането на федерация. Създаването на СЕЩ трябва да бъде от полза за всички държави, които ги формират, а не само за избрани от тях.

Препятствия пред формирането на държава с федерално управление са и често вземаните прибързани решения в отсъствието на сигурност относно бъдещите резултати. Подобен е случаят при приемането на неподготвени държави-членки в еврозоната, които не са изпълнили стриктно Маастрихтските критерии. Във връзка с този въпрос става ясно, че макар и да изглежда стабилно икономическото сътрудничество в Съюза, то не може да функционира достатъчно ефективно, без да разполага с политически инструменти за контрол. Тази прибързаност се оказва една от причините за настоящата криза, като именно държавите членки, които влязоха неподготвени в еврозоната, сега са изправени пред изпитания и дестабилизируют и останалите страни, като намаляват степента на доверие към възможността на Съюза да се справи с проблемите, възникнали вътре в него. По този начин бива подкопана и ролята на ЕС като глобален играч в световните икономически и политически отношения.

В заключение трябва да се отбележи, че към момента реализацията на отдавна замислената идея за създаването на Съединени евро-

пейска щати изглежда по-скоро трудно достижима. Съюзът има твърде много проблеми, които би следвало да реши преди да премине към осъществяването на такъв грандиозен проект и държавите членки все още не са готови да отгадат суверенните си правомощия до такава степен на наднационални органи и институции, че да съжителстват успешно във формация, която предполага федерално управление. Все пак политическа стабилност в един, опиращ се предимно на икономическите взаимоотношения съюз, трябва да има и тя може да бъде осигурена от една бъдеща федерация, но ролята на европейските граждани трябва да бъде отчетена при формирането на СЕЩ, а европейските медии би следвало да дадат възможност на идеята да получи популярност и да бъде сериозно дискутирана. Разделения на държавите членки на тясно сътрудничащи си и държави-членки от периферията не бива да има, за да бъде възможно ползотворното влияние на обединението да бъде усетено от всички и в крайна сметка да бъде реализирана първоначалната цел, дала вдъхновение на всички, които са допринесли за развитието на идеята за СЕЩ, а именно - осигуряване на мир и просперитет за цяла Европа.

Бъдещето на Европа - федерация или междуправителствена структура

Вяра Кавалджиева

„Ще дойде ден, когато всички народи на този континент, без да изгубят своите отличителни черти или великолепната си индивидуалност, ще се слоят в едно по-велико цяло и така ще образуват европейското братство. Ще дойде ден, когато единственото бойно поле ще бъде това на съревноваващите се идеи. Ще дойде ден, когато ще се решава не с куршуми и бомби, а с гласуване.“

Виктор Юго, 1849 г.

Какво е Европа? Повечето хора свързват Европа с Европейския съюз (ЕС). А какво е Европейският съюз? На този въпрос никак не е лесно да се отговори. Парадоксален е фактът, че медиите ежедневно затрупват обществото ни с информация за Европейския съюз, а средно-статистическият гражданин не е наясно с неговите същност и функции. По-важното обаче е, че дори и да имат желание, хората трудно могат да разберат тази толкова деликатна материя. Това е така, защото ЕС няма аналог. Неговата специфична структура е колкото стабилна, толкова и променлива. Неслучайно историята на европейската интеграция е така динамична, изпълнена с провали и възходи. Понякога е възможно да се каже, че събитията в Европа са предвидими, но в повечето случаи непредсказуемостта е неразделна част от еволюцията на ЕС. Затова е важно да се познава неговата теоретична основа, чрез която можем да си обясним много от на пръв поглед необяснимите за нас факти, а защо не и да дадем хипотези за бъдещето.

Думата „интеграция“ произлиза от латинското „integer“ или гръцкото „entagros“, което означава „непокътнат, ненакърнен, цял“. В ЕС обаче двете от значенията на тази дума се възприемат като взаимоиключващи се понятия. Няма как да бъдем едно цяло и да останем ненакърнени. Невъзможно е ЕС да е символ на единството, на общия инте-

рес и в същото време държавите да са непокътнати, запазили пълния си суверенитет. Още от тук произлизат непреодолимите противоречия - в основата на Съюза, в самата идея за него са заложени принципи, между които не само е трудно да се намери баланс, а дори е невъзможно те да вървят ръка за ръка без идеята за общност да е в противоречие с идеята за запазване на националния суверенитет. ЕС постоянно се лута между тези два принципа, но това не означава, че той е обречен да се разпадне. Напротив, ЕС има уникалната способност да се справя с всякакви предизвикателства, обединявайки солидарността и егоизма.

Въпросът за необикновената същност на ЕС винаги е вълнувал държавите-членки, а страхът от наднационализма често е причина за забавяне на интеграцията. Когато си зададем въпроса: „Накъде е тръгнала Европа?“, веднага усещаме онази раздвоеност, произлизаща от факта, че ЕС се състои от страни с изключително разнопосочни интереси. Дори и някои държави-членки, като Германия, да могат да възприемат образа на Европа като федерация, те винаги ще бъдат възпирани от държави като Великобритания, според които връзката между членовете на ЕС трябва да се осъществява единствено на междуправителствено ниво. Както знаем обаче, още в „зародиша“ на ЕС е била заложена идеята за федерация. Декларацията „Шуман“ е ярко доказателство за патетичния пламък и смелата амбиция на бащата на Европа - Жан Моне, да изгради „стъпка по стъпка“ една „супердържава“. Известно е обаче, че при създаването на Европейската общност за въглища и стомана (ЕОВС) държавите са шест, следователно идеята за федеративна структура е изглеждала постижима в много по-голяма степен, отколкото в наши дни, когато държавите-членки са 27. Интересно е как колкото повече се задълбочава интеграцията през годините и колкото повече стават държавите-членки, толкова по-големи са усилията да се предотврати една евентуална федерация. Естествено, ЕС придобива все по-голяма роля и е важен фактор в правенето на политики, но заедно с това се увеличават мерките против потенциално излизане на ЕС извън границите на предоставените му компетентности. Държавите-членки са тези, които определят правилата на играта, а ЕС само ги изпълнява и подобрява. Когато някоя държава-членка проявява по-големи претенции от другите или счита за накърнен националния си суверенитет, в ЕС в повечето случаи настъпва период на застой или криза.

Първият път, в който държавите-членки се чувстват заплашени от разширяването на европейската идея се появява още през 1950 г. с плана „Плевен“ за създаване на Европейска отбранителна общност (ЕОО) и идеята за Европейска политическа общност (ЕПО). В историята не веднъж са се появявали примери, които показват колко трудно е да се намери златната среда между федеративната идея и „Европа

на отечествата“, но това са едни от първите моменти, в които излиза на показ силното чувство на протекционизъм от страна на някои държави и нежеланието за отдаване на суверенитет в области, които са твърде деликатни. Ясно е, че интеграцията трябва да се задълбочи, Европейската общност (ЕО) трябва да върви напред и да разширява своето поле за действия, но може би пагубното за ЕО и ЕПО е, че Общността като цяло не е била готова за една такава сериозна стъпка. Държавите-членки винаги са се страхували от резките и преждевременни промени. В ЕО, а по-късно и в ЕС, промените са се случвали изключително плавно и в най-подходящото време. Когато е изготвен планът „Плевен“ прокарва една идея, която е твърде радикална по своята същност, а за ЕО следва много труден период. Известно е, че и Европейското политическо сътрудничество (ЕПС), и Общата външна политика и политика за сигурност (ОВППС), в крайна сметка извоюват своето място в политиките на ЕС и този факт още веднъж показва как нещо толкова немислимо през 50-те и 60-те години може по една или друга форма да бъде осъществено по по-подходящ начин, в благоприятни условия и в правилното време.

Въпреки това, крайната цел на федералистите, т.е. една истинска европейска държава, е трудно постижима. „Сливането на интереси“ на Жан Моне изглежда невъзможно като се вземат предвид непреодолимите различия на политическа, езикова, културна, религиозна и етническа основа. Федерацията в Европа не може да се постигне по същия начин както, например, в САЩ или Швейцария, защото тук става въпрос за различни държави, в които борбата за собствения интерес остава над общостния. А над собствен интерес винаги се има предвид „национален“. Това е разбираемо, тъй като, ставайки членки на ЕС, ние придобиваме европейско гражданство, но не и европейска идентичност. А докато националният интерес е над общостния, за федерация не може да се говори.

Различията между обществата на някои държави в ЕС понякога са твърде вкоренени в менталитета на гражданите. Неслучайно държавните ръководители в Европейския съвет се влияят от общественото мнение в собствените си страни. За тях е важно да имат подкрепата на своите сънародници. Различията стават още по-очевидни след присъединяването на държавите от Централна и Източна Европа. В някои отношения Източна и Западна Европа са като двете страни на една монета. Европа винаги е била двуполусна, въпреки стремежът ѝ да бъде едно цяло. Процесът на приобщаване на държави, които са били част от една тоталитарна система, от една планирана икономика, от един свръхцентрализиран и милитаризиран източен блок, е изключително дълъг и изпълнен с трудности. Пример за съществуването на определени пречки и културни бариери са отговорите, които дават българите на въпроса: „Чувствате ли се ев-

ропейци?“. Много малко от хората (2.3 %) се самоопределят като такива.¹¹⁵ Този факт показва, че трябва да се обръща по-голямо внимание на изграждането на европейска идентичност у българите, съответно и у гражданите на другите пост-комунистически държави, тъй като отсъствието на такава идентификация може да се окаже сериозен проблем.

В ЕС много малко се набляга на културата, която, както знаем, определя различията. Неслучайно този въпрос е бил повдиган от едни от най-важните личности за европейската интеграция. Робер Шуман е казал: „Преди да се превърне във военен съюз или икономическа цялост, Европа трябва да стане културна общност.“, а Жан Моне твърди: „Ако трябваше да започна отначало, щях да започна с културата“. Политическата и икономическата интеграция се осъществяват трудно без наличието на единство в културното многообразие, защото то е съществено и силноопределящо за бъдещето на ЕС. Ако се замислим кое сближава хората от различни националности, когато попадат в една и съща среда, веднага ще се сетим, че това е културата. Първото нещо, което се опитваме да направим, когато отидем в чужда страна, е да разберем и да се приобщим към културата. Това, разбира се, не означава да забравим своята, а напротив - да запознаем хората с нея, така че да накараме културните бариери да изчезнат. Въпросът е дали в ЕС това може да се случи в толкова голяма степен, че федерацията да стане реалност. Както знаем, културата е част от подкрепящите компетентности на ЕС заедно с туризма, професионалното обучение, младежта и спорта, и т.н.¹¹⁶ От този факт можем да заключим, че що се отнася до онези политики, които са най-съществен фактор за премахване на невидимите бариери между европейските граждани, Съюзът няма почти никакви правомощия. Тук отново стигаме до двете противоположни и взаимоизключващи се цели на държавите-членки - от една страна те искат да запазят своето културно богатство, да се отличават с идентичността си, а от друга - осъзнават необходимостта от отдаване на суверенитет във все повече и все по-чувствителни области.

За да се справи с трудностите, които възникват при изострянето на тези противоречия, ЕС е изградил ефективни механизми за удовлетворяване и на двете желания на държавите членки - осъществяването на политики както на национално, така и на европейско ниво. Може би най-яркият пример за два такива изключително добре работещи механизма са принципите на субсидиарността и на пропорционалността.¹¹⁷ Те до голяма степен удовлетворяват както поддръж-

¹¹⁵ Използвани са данни от Европейско изследване на ценностите

¹¹⁶ Вж. ДФЕС - чл. 6

¹¹⁷ Вж. ДЕС и ДФЕС - Протокол (№ 2) относно прилагането на принципите на субсидиарност и пропорционалност

ниците на федерализма, така и тези, които предпочитат междуправителствения подход. Един от примерите, в които прилагането на принципите доказва своята ефективност, е т.нар. Пакет за съвместяване. Този пакет се състои от преработените версии на две директиви: за закрилата на бременните работнички (която увеличава правото на отпуска по майчинство от 14 на 18 седмици, по принцип на пълна заплата) и за помагащите съпрузи и самостоятелно заетите жени (предоставяйки по искане на помагащите съпрузи същите разпоредби за социална сигурност, както на техните самостоятелно заети партньори). Оказва се обаче, че особено по отношение на второто предложение, разходите по прилагането ще бъдат значителни за няколко държави-членки. Ето защо, за да направи някои мерки пропорционални на преследваните от тях цели, Комисията предлага прилагането им да е по желание на държавите-членки. Това е един от многото примери за способността на ЕС да балансира везните на национализма и наднационализма, което ни навежда на мисълта, че Съюзът притежава характеристики както на федерация, така и на междуправителствена структура. Интересно е обаче дали той ще може да продължи да изпълнява тази своя нелека задача и в бъдеще. В ЕС винаги ще има държави като Великобритания, Франция и Чешката република, които ще наклонят везните към увеличаване на значението на националната държава и други, като Германия, Италия, Белгия и Люксембург, които отново ще ги изравняват със своите про-европейски идеи. Докато обаче първата група, подкрепяща междуправителствения подход, съществува, федерацията не може да стане реалност, а с увеличаването на броя на държавите-членки и след последната тежка криза, тази някогашна мечта става все по-утопична.

Един от основните проблеми, които отдалечава ЕС от федерацията, е загубата на доверие към него през последните години. Разделението в Съюза отново доказва своята сила. Старите страхове от прекалената мощ на Германия също се възродиха. Европейската идея като цяло бе поставена под съмнение. В тези трудни времена е необходимо да си припомним, че с годините Европа се превърна в главен актьор на международната сцена именно поради факта, че страните в нея са обединени. Със сигурност всяка една държава-членка не може да отрече положителните ефекти, които Съюзът е оказал върху нея. Един от най-ярките примери е обединението на Германия. Без европейската интеграция, то вероятно би се осъществило много по-трудно. Ние, като граждани на Европейския съюз, трябва да осъзнаем, че Европа е нашето бъдеще. Независимо как ще бъде наречена тази уникална структура - дали ще бъде федерация или не, ЕС ще има все по-голяма роля в международните отношения, в националните държави и дори в живота на всеки един от нас. Наднационалният елемент е онази характе-

ристка на Съюза, която не спира да разширява своите граници. Това показва, че повечето страхове от федерацията са основани единствено на стари предразсъдъци, а отстояването на национализма е начин за предпазване от загуба на електорална подкрепа в съответната държава. Както знаем обаче, важно е съдържанието, а не обвивката. Проектодоговорът за Конституция на Европа доказва, че определения като „федерация“ и „външен министър“, са все още твърде неприемливи за държавите-членки, които също така не са готови да се съгласят с идеята за пълна замяна на досегашните договори с конституция. Това обаче не означава, че първите стъпки към една много по-широка интеграция не бяха направени. Парадоксален, и в същото време логичен, е фактът, че в Договора от Лисабон почти е преписан договорът за Конституция на Европа, с изключение на стилистичните промени и отделни фрази, които страните смятат за по-приемливи. Ето защо може да се каже, че Европа вече е направила големи, но много предпазливи, стъпки по пътя към федерация. Бе създадена европейска служба за външна дейност и бе създадена важната длъжност на Върховия представител на ЕС по въпросите на външните работи и политиката на сигурност. Освен това с Договора от Лисабон ЕС придоби юридическа правосубектност. Ако приемем, че федерацията е възможна, то това вероятно би се случило в две ситуации - ако Съюзът изпадне в прекалена безизходица или точно обратното - ако държавите-членки успеят с общи усилия да преодолеят тежката криза и да превърнат ЕС в още по-голяма сила на световната сцена. Нека не забравяме, че пътят към федерацията не е дълъг и в никакъв случай не означава пълна загуба на суверенитет. Определението за федерация е: „Държава или организация, съставена от самоуправляващи се звена, обединени от централно правителство. Целта на една такава форма на управление е да бъде дадена относително голяма независимост на звената, като в същото време има еднородство в области от стратегическо значение.“ На пръв поглед изглежда, че ЕС вече влиза в тази категория. Единственото, от което държавите-членки се страхуват, е загуба на национална идентичност, което няма нищо общо нито с политиката, нито с правото, нито с икономиката. Чувство като националната гордост, например, не може да бъде заменено с гордост към Съюза. Това е невъзможно за отделния гражданин. Дори и Европа никога да не се превърне в истинска федерация, това не би било от значение, ако ЕС и неговите институции успяват да поддържат и засилват благоденствието, мира и най-вече интеграцията между държавите членки.

Що се отнася до междуправителствения подход в ЕС, той все още съществува. ЕС е съюз между суверенни държави, но общностният подход е този, който го отличава от всички други международни организации. Девизът „Единни в многообразието“ най-добре изразява характера на ЕС. Той разширява хоризонтите пред европейските граждани.

ни, предоставя им повече възможности, дава им право на избор и ги прави много по-отворени към света. Всяка една държава от ЕС има какво да се стреми да съхрани, но и какво да успее да научи от другите нации. В това се състои красотата на Европа - свободата, която ни дава ЕС ни най-малко не ни отдалечава от собствените ни страни, тя ни помага да оценим това, което имаме, и да го усъвършенстваме, помагайки си взаимно.

Европейският съюз -
съвременно развитие и бъдещи перспективи

Сборник от доклади

ISBN 978-954-8702-27-0

София, 2012 г.

Разпространява се безплатно.